

M. J. Koenen,
TAALSTUDIE
EN
TAALLEER.

PRACTISCHE TAALSTUDIE.

STIJL- EN TAALOEFENINGEN, MET PROEVEN VAN BEWERKING,

TEN DIENSTE VAN ALLEN, DIE ZICH WENSCHEN TE ONDERWERPEN AAN

'T EXAMEN VAN ONDERWIJZER OF ONDERWIJZERES,

DOOR

M. J. KOENEN EN WIJLEN A. M. BOGAERTS.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN DER NEDERLANDSCHE TAAL.

ACHTSTE DRUK.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1888.

.....
Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.
.....

VOORBERICHT.

Of wij met het schrijven van dit werkje aan de zaak van 't onderwijs een kleinen dienst hebben bewezen, durven wij niet beslissen.

Dat het boekje tal van gebreken heeft, betwijfelen wij geen oogenblik; wellillende op- en aanmerkingen zullen ons te allen tijde hoogst aangenaam zijn.

Voor wie 't boekje bestemd is, blijkt uit den titel, — waarover 't handelt uit de inhoudsopgave.

Moge 't werkje eenig nut stichten in den kring van hen, voor wie wij het bestemden.

's-HERTOGENBOSCH, Juli '76.

DE SCHRIJVERS.

VOOR DEN VIERDEN DRUK.

Wij hebben tijd en gelegenheid kunnen vinden nog een deeltje te voegen bij 't reeds verschenen tweetal en hopen nu een bruikbaar geheel te hebben samengesteld, geschikt voor practische taalstudie.

Tevens hebben we aan den wensch van velen meenen te voldoen, door de zeventien reeds bestaande hoofdstukken van *Woorden en Uitdrukkingen en Taal en Taalstudie*, zooveel mogelijk methodisch te rangschikken, en ze met een zestal te vermeerderen, die in hoofdzaak handelen over zinsbouw, en deels als aanvulling, deels tot uitbreiding dienen.

Het geheel bestaat nu uit drie deelen, die ook afzonderlijk verkrijgbaar zijn.

Moge 't werk nut blijven stichten in den kring van hen, voor wie wij 't bestemden.

's-HERTOGENBOSCH, Sept. 1878.

DE SCHRIJVERS.

VOOR DEN ZESDEN DRUK.

Deze zesde druk onderging eenige verandering n.l. in de rangschikking der hoofdstukken. Het boekje werd met eene afdeeling: „*Het aanvullen van zinnen*” vermeerderd; deze dient als overgang en inleiding tot het eigenlijke schrijven van zinnen. De stof voor deze nieuwe afdeeling moest uit den aard der zaak aan verschillende auteurs ontleend worden. Een „KLEINE SLEUTEL” werd op herhaald verzoek bij dezen herdruk bewerkt en kan van dienst zijn bij eigen studie of bij klassikaal onderwijs. Moge dezen herdruk weder eene goede ontvangst te beurt vallen.

MAASTRICHT, '83.

K.

VOOR DEN ZEVENDEN DRUK.

Deze zevende druk werd met zorg in gereedheid gebracht. Veranderingen of wijzigingen werden niet aangebracht; enkele misstellingen werden verbeterd.

Moge het werkje nut blijven stichten in ruimen kring.

Ten slotte een woord van dank voor de belangstelling en waardeering, waarmede elke herdruk in de schoolwereld wordt ontvangen.

MAASTRICHT, 85.

K.

VOOR DEN ACHTSTEN DRUK.

Het verheugt mij, dat *Practische Taalstudie* te midden van de vele gelijksoortige grootere en kleinere werkjes, die vóór en na het licht zagen, bij ons Taalonderwijs zijne plaats mocht behouden. De *achtste* druk, dien ik hierbij de eer heb in de Schoolwereld in te leiden, kan als bewijs strekken.

Met de verzekering, dat ook deze herdruk met de noodige zorg in gereedheid werd gebracht, beveel ik het boekje nogmaals gaarne aan in de welwillende aandacht van mijne ambtgenooten.

MAASTRICHT, '87.

K.

INHOUD EN BLADWIJZER.

EERSTE DEEL.

	Blz.
HOOFDSTUK I. HET KIEZEN VAN WOORDEN, I	1—9.
HOOFDSTUK II. TEGENSTELLINGEN, I	10—15.
HOOFDSTUK III. AANVULLING VAN ZINNEN	16—20.
HOOFDSTUK IV. FIGUURLIJKE TAAL.	21—33.
HOOFDSTUK V. HET MAKEN VAN ZINNEN, I	34—43.
HOOFDSTUK VI. HET KIEZEN VAN WOORDEN, II	45—50.
HOOFDSTUK VII. TEGENSTELLINGEN, II.	51—55.
HOOFDSTUK VIII. OEFENINGEN IN DEN ZINSBOUW	56—74.
HOOFDSTUK IX. HET MAKEN VAN ZINNEN, II	75—82.
HOOFDSTUK X. WOORDEN IN STOFF. EN FIG. ZIN	83—111.

H O O F D S T U K I.

H E T K I E Z E N V A N W O O R D E N .

I.

Bij 't spreken en schrijven moeten wij steeds trachten onze gedachten op verstaanbare wijze uit te drukken. Doen wij dat niet, dan loopen wij gevaar, geheel of gedeeltelijk 't doel te missen, dat wij ons bij 't spreken en schrijven stellen: wij worden *in 't geheel niet*, of *slechts ten halve* begrepen.

Wie zijn gedachten bij monde of in geschrifte in verstaanbare taal wil uitdrukken, moet 't rechte woord op de rechte plaats zetten. En, nu is 't een niet te loochenen feit, dat wij, Nederlanders, maar al te vaak 't rechte woord niet bezigen op de rechte plaats. Van alleszins bevoegde zijde is 't bij herhaling opgemerkt, en door tal van voorbeelden duidelijk in 't licht gesteld, dat wij „slordig spreken en meer en meer slordig beginnen te schrijven”¹⁾. Die slordigheid vindt vooral hierin haar grond, dat wij met een zekere achteloosheid te werk gaan bij 't kiezen van woorden ter uitdrukking van onze gedachten.

Wij geven ons niet genoeg rekenschap van de beteekenis, die de woorden hebben naar hun afleiding en eigenaardige vorming; wij geven te weinig acht op de wetten van het taalgebruik, en bezigen daardoor 't ééne woord voor 't andere; wij kennen de woorden nog al te zeer bloot als klanken, en zijn te weinig tot de kennis gekomen van de kracht en de beteekenis, die afleiding, samenstelling, vorming en taalgebruik er in gelegd hebben. Het verschil, dat tusschen de woorden en uitdrukkingen der taal bestaat, hebben wij niet genoegzaam leeren vatten; zóo tasten wij mis in 't gebruik der woorden, en vervangen bij gebrek aan genoegzaam taalkundig inzicht, taalbegrip en taalgevoel, beteekenisvolle woorden en uitdrukkingen door andere, die zich kenmerken door een hooge mate van vaagheid en zinledigheid.

¹⁾ Men leze daarover o. a. dr. W. J. A. Jonckbloet's „*Taal en gezond verstand*” in dr. J. Van Vloten's *Nederlandsch Dicht en Ondicht*, blad. 452, alsmede mr. J. Van Lennep's *Alledaagsche Bokken in 't gesprek*.

In goed Nederlandsch zegt en schrijft men: *De sloot wordt* GEGRAVEN; *het linnen wordt* GEWEVEN; *de draad wordt* GESPONNEN; *de kous wordt* GEBREID, en wie zóo spreekt en schrijft, toont kennis van zaken en van onze taal te hebben; maar wat te zeggen van hem, die *gegraven*, *geweven*, *gesponnen* en *gebreed* eenvoudig vervangt door *gemaakt* of *vervaardigd*? Zou 't in strijd zijn met de billijkheid hier te denken aan traagheid van denkvermogen, aan een geringe mate van kennis en ontwikkeling in hem, die zóo spreekt en schrijft? En, zoo men al die meening niet dadelijk voet zou mogen geven, men zou 't dan toch mogen bejammeren, dat die holle woorden *gemaakt* en *vervaardigd* zulke echt Nederlandsche en beteekenisvolle woorden vervangen.

Zegt men: De sloot wordt *gegraven*, het linnen *geweven*, de draad *gesponnen*, de kous *gebreed*, dan is er waarheid en levendigheid in de uitdrukking der gedachte. Men ziet den slootgraver aan zijn zwaren arbeid, den wever achter zijn weefgetouw, een grootmoeder aan haar spinnewiel en een vlijtige huismoeder aan haar breikous, kortom men heeft een teekening, een schilderij naar 't werkelijke leven voor den geest. Hoe zinledig, hoe onbeduidend, hoe krachteloos zou daar nu dat vage *gemaakt* en *vervaardigd* zijn, wat ons alleen zegt, dat iets ontstaat, maar niet *hoe*, *waar* en *door wien*.

Wie zegt en schrijft: *Het treurspel werd* OPGEVOERD of GESPEELD; *de diefstal werd* GEPLEEGD; *de veldslag werd* GELEVERD; *de nederlaag werd* GELEDEN; *de overwinning werd* BEHAALD, toont, dat hij gezond verstand en kennis van het taalgebruik heeft, dat hij 't ééne woord van 't andere in 't gebruik weet te onderscheiden, en goed thuis is in zijn moedertaal, beter dan hij, die een treurspel, een diefstal, een nederlaag maar eenvoudig laat *plaats hebben*, *plaats vinden* of *plaats grijpen*.

En toch: *maken*, *vervaardigen*, *plaats hebben*, *plaats vinden*, *plaats grijpen*, met meer vrij zinledige, voor 't minst vrij vage woorden en uitdrukkingen van dat slag, hebben van lieverlede in de taal van velen een onafzienbare rij van woorden vervangen, welke om afleiding en vorming krachtig zijn van beteekenis en teekenachtig mede, en waarvan ieder Nederlander, wiens taalgevoel eenigszins ontwikkeld is, den zin vat, omdat zij een klaar en helder begripsbeeld voor den geest brengen.

Het gebruik van holle woorden en uitdrukkingen als de bovengenoemde verdient ten zeerste te worden afgekeurd. Dan vooral moeten wij ze nooit bezigen, als de taal ons goede en zinrijke woorden ten dienste stelt, waardoor wij op krachtiger en aanschouwelijker wijze onze gedachten kunnen uitdrukken. Het veelvuldig gebruik van woorden en uitdrukkingen, die zich kenmerken door vaagheid van beteekenis, verraadt ten zeerste armoede van taalkennis en van gezond verstand tevens.

En nu blijkt het als vanzelf, dat 't vóór alles zaak is, dat wij vele woorden kennen in hun kracht en beteekenis, en dat wij bekend zijn met de wetten van het taalgebruik. — 't Gezond verstand kan ons de beteekenis en de kracht van vele woorden leeren kennen, maar 't vermag niet

alles. Het taalgebruik is en blijft „de hoogste Wetgever” in de taal, en bekendheid met zijn wetten mag ons niet ontbreken, zullen wij onze gedachten naar behooren kunnen uitdrukken.

Met 't oog op het taalgebruik merken wij hier op, dat 't voor allen; die er prijs op stellen, hun taal naar eisch te leeren kennen, van 't hoogste belang is, nauwlettend acht te geven op de spreek- en schrijftaal van beschaafde Nederlanders, op de taal van keurige dichters en schrijvers in de eerste plaats. Daardoor kunnen zij leeren, van welke woorden en uitdrukkingen zij zich bij 't spreken en schrijven bij voorkeur moeten bedienen, om hun gedachten aan anderen op gepaste, verstaanbare, aanschouwelijke en tevens sierlijke wijze mede te deelen.

De meer of minder deugdelijke wijze, waarop iemand zijn gedachten uitdrukt; hangt, zooals uit 't bovenstaande genoegzaam zal gebleken zijn, voor een goed deel af van zijn ontwikkeling, zijn algemeene kennis en zijn smaak, welke zich alle afspiegelen in de woorden en uitdrukkingen, die hij kiest, om 'tgeen hij denkt aan anderen mee te deelen.

Eenige oefeningen, die betrekking hebben op 't kiezen van woorden, zullen zeker hier niet onwelkom zijn.

Wij geven de ruimste plaats aan 't WERKWOORD, om de belangrijke rol die dit rededeel in de taal vervult.

O P G A V E N.

I. *Vervang het woord MAKEN door een beter woord in:*

Een tinnen lepel wordt <i>gemaakt</i> .	Een dijk	wordt <i>gemaakt</i> .
Een hoefijzer " "	Een schip	" "
Een kanaal " "	Eene brug	" "
Een huis " "	De likeur	" "
Eene pan of dakpan " "	Een kelder	" "
Een schrift " "	Eene wet	" "
Een steenweg " "	Een verbond	" "
Een moestuin " "	Eene verbintenis	" "
De boter " "	Eene vereeniging	" "
Een raam " "	Een oproer	" "
Het leer " "	De vrede	" "
Eene landkaart " "	Eene overeenkomst	" "
Een dam " "	Een besluit	" "

2. *In te vullen:*

DE NACHT.

De — zon is — achter de westerkim; de dag is —. De lucht, die heet en — was, wordt — en —. De bloemen in de tuinen — hare bladeren en laten, terwijl zij de komst van den — dageraad —, hare kopjes op den — stengel —.

De vogels in 't woud hebben hun — gezang —; zij slapen op de takjes der boomen. Daar is geen — van — bijen rondom de korven; ze hebben haar werk — en — in hare cellen. Het luid — der schapen — niet meer van de heuvelen.

De stemmen der — menigte zijn —, het — der paarden, het — der rijtuigen — niet meer in de straten, de hamer van den smid — niet meer op 't aanbeeld, de zaag des timmermans — niet langer onze ooren. Alle — en — heeft opgehouden. Alles —.

3. Vul het vorige zóó in en wijzig 't zoodanig, dat 't opschrift kan wezen: DE MORGEN.

VOORBEELD. De *liefelijke* zon is *verrezen boven* de oosterkim; de dag is *aangebroken*. De lucht, die *koud* en *nevelachtig* was, wordt

4. *Vul in:*

Het geoeffend oor onderscheidt het ritselen der bladeren van het — des winds, het — der beek van het — der bron; het — des donders van het — der golven, het — der wapenen van het — der ketenen en het — van het spinnewiel van het — der kachel.

5. Wij moeten toonen, dat onze taal rijk is aan woorden, dat wij uiteenlopende begrippen met verschillende woorden kunnen benoemen. Daarom moeten wij *niet* zeggen of schrijven:

Eenen zwaren steen van den grond *nemen*,
 eenen stok van den grond *nemen*,
 eene tafel van den grond *nemen*,
 eene plant uit den grond *nemen*,
 eenen schat uit den grond *nemen*,

maar wel:

Eenen zwaren steen van den grond —,
 eenen stok van den grond —,
 eene tafel van den grond —,
 eene plant uit den grond —,
 eenen schat uit den grond —.

Om dezelfde reden willen wij *niet* zeggen of schrijven:

Een graf in den grond *brenge*,
 eenen schat in den grond *brenge*,
 het zaad in den grond *brenge*,
 de spade in den grond *brenge*,
 eenen stok in den grond *brenge*,

maar wel:

Een graf in den grond —,
 eenen schat in den grond —,
 het zaad in den grond —,
 de spade in den grond —,
 eenen stok in den grond —.

6. *Aan te vullen met één of meer goed gekozen zelfst. naamw.:*

Een hard —.	Eene onheilspellende —.
Eene harde —.	Een bedroevend —.
Een bitter —.	Eene bedroevende —.
Eene bittere —.	Een ontmoedigend —.
Een onheilspellend —.	Eene ontmoedigende —.

VOORBEELD. Een hard *woord*, een hard *gemoed*, een hard
 Eene harde *straf*, eene harde

7. *Vervang de vrij zinledige uitdrukking* PLAATS HEBBEN *in de volgende zinnen door een beter woord.*

De vergaderingen der Staten-Generaal *hebben plaats* te 's-Gravenhage.
 Den 14 Juni 1800 *had* de slag bij Marengo *plaats*.
 In 1573 *had* te Naarden een vreeselijk bloedbad *plaats*.
 In 1863 heeft het Oranje-feest *plaats gehad*.
 In de Academie-steden *hebben* op geregelde tijden optochten van studenten *plaats*.
 In de nabijheid van onze kusten *hebben* nu en dan hevige stormen *plaats*.
 De moord op de gebroeders De Witt *had plaats* in 1672.
 In de groote steden *hebben* geregeld tooneelvoorstellingen *plaats*.
 In de wet op 't Lager Onderwijs *hebben* nu en dan belangrijke wijzigingen *plaats gehad*.
 In 1672 *had* de overtocht van 't Fransche leger over den Rijn *plaats*.

8. *Vervang het woord DOEN door een beter woord in:*

Eene zonde	<i>doen.</i>	Iemand schade	<i>doen.</i>
Eenen moord	„	Iemand voordeel	„
Eenen diefstal	„	Eenen eed	„
Eenen winkel	„	Eene verklaring	„
Eenen dienst	„	Een getuigenis	„
De boter	<i>doet</i> eenen gulden.	Een onderzoek	„
<i>Aan</i> de muziek	<i>doen.</i>	Een examen	„
In koloniale waren	„	Een verslag	„
Eene taak	„	Water bij den wijn	„
Iemands raad	„	Eenen tocht	„

9. *Vul ook het volgende in.*

- Zoo woest en — als eene wildernis.
 Zoo — en — als een orkaan.
 Zoo — en — als een bliksemstraal.
 Zoo — en — als een vogel in de lucht.
 Zoo — en — als een visch in 't water.
 Zoo — en — als een tijger.
 Zoo — en — als een lam.
 Zoo — en — als een haas.
 Zoo — en — als een beer.
 Zoo — en — als een onschuldig wicht.
 Zoo — en — als een afgeleefde grijsaard.

10. *Vul het volgende aan met een werkwoord.*

Iets diep —.	Iets hoog —.	Iets breed —.
Iets diep —.	Iets hoog —.	Iets breed —.
Iemand diep —.	Iemand hoog —.	Iets ruim —.
Iemand diep —.	Iemand hoog —.	Iets ruim —.

VOORBEELD. Iets diep *betreuren*. Iemand diep *verachten*.

11. Wijden — Overgeven — Verslaven.

Vul met één dezer woorden 't volgende naar behooren aan.

Zich aan den drank —.	Zich aan 't spel —.
Zich aan een beroep —.	Zich aan de wetenschap —.
Zich aan luiheid —.	Zich aan losbandigheid —.

12. Ten toon spreiden. — Aan den dag leggen. — Aan den dag brengen.

Vul met deze uitdrukkingen het volgende aan:

Iemands slechte daden —.
 Iemands nietigheid —.
 Pracht en weelde —.
 Een boos opzet —.
 De goede eigenschappen eener zaak —.
 Veel bekwaamheid —.

13. *In te vullen:*

Ons oordeel over menschen hangt grotendeels af van de wijze, waarop zij zich aan ons —; 't is licht — voor hen, die ons hebben —, licht — voor hen, die ons —.

14. *Vul het volgende naar behooren in:*

Tusschen — en — dobberen.
 Te midden van — en — zijn leven slijten.
 Met — en — te kampen hebben.
 Alle — en — uit den weg ruïnen.
 Voor — en — in de bocht springen.
 Tegen — en — te velde trekken.
 Voor — en — opkomen.
 Iets in — en — doen winnen.
 Aan — en — eenen hekel hebben.
 Voor — en — alles veil hebben.
 Met — en — rekening houden.
 Voor — en — in 't strijdperk treden.

15. *Vul aan met een goed gekozen zelfst. naamwoord:*

Een ¹⁾ grievend —.	Een tergend —.	Een snijdend —.
Een grievend —.	Een tergend —.	Een snijdend —.
Een grievend —.	Een vlijmend —.	
Een tergend —.	Een vlijmend —.	

¹⁾ Al vindt men hier en elders ook 't mannelijk lidwoord, 't is natuurlijk de bedoeling niet, dat uitsluitend mannelijke zelfst. nw. moeten gekozen worden.

16. Verminken — Kwetsen — Krenken — Ondernijnen — Uitdooven —
Verlammen — Bederven — Belemmeren.

Met één dezer woorden 't volgende aan te vullen:

Een kunstwerk —.	Den levenslust —.
Het staatsgezag —.	De eerezucht van iemand —.
De geestkracht —.	Iemand in zijne eer —.
De geestdrift —.	Zijn levensgeluk —.
Den voortgang der beschaving —.	Zijne gezondheid —.
Een oorspronkelijk werk —.	De goede zeden —.

17. In de hand werken — Bevorderen — Doen klimmen — Verhoogen —
Doen stijgen — Doen rijzen — Vermeerderen — Doen aangroeien —
Doen toenemen.

Vul met ééne dezer uitdrukkingen 't volgende naar behooren aan:

De verbazing —.	Den bloei —.	Den angst —.
De welvaart —.	De vreugde —.	Den vooruitgang —.
De beschaving —.	De belangstelling —.	De onzedelijkheid —.
De ontwikkeling —.	De bezorgdheid —.	

18. *Zoek bijvoeglijke nw. bij de volgende zelfstandige naamwoorden:*

Een — en — karakter.	Eene — en — meening.
Eene — en — geestdrift.	Eene — en — loopbaan.
Eene — en — begeerte.	Een — en — werkring.
Een — en — denkbeeld.	Een — en — landschap.
Eene — en — verbeelding.	Eene — en — huichelarij.
Eene — en — kennis.	Een — en — waas.
Een — en — gelaat.	Een — en — droombeeld.
Een — en — stijl.	Eene — en — klip.

19. *Hier volgen een tiental werkwoorden:*

Verslappen — Verlammen — Stoppen — Ontzenuwen — Verdooven —
Lenigen — Verzwakken — Verminderen — Ondernijnen — Matigen.

Bezig die werkwoorden om het onderstaande aan te vullen:

De veerkracht —.	De bronnen van welvaart —.
Iemands leed —.	De welvaart —.
Iemands toorn —.	Een betoog —.
Iemands rampen —.	In zijnen ijver —.
Den ijver —.	Zijn geheugen —.
Het gevoel van medelijden —.	Iemands invloed —.
Zijne gezondheid —.	

20. *Vul ten slotte het volgende behoorlijk in:*

Hoeveel goeds heeft de wetenschap niet —! Zij heeft het leven —, het lijden —, kwalen —, de vruchtbaarheid van den grond —, de veiligheid van den zeeman —, nieuwe wapenen aan den krijgsman —. Zij heeft over groote rivieren en over zeeën bruggen —, waarvan onze voorouders zelfs den vorm niet kenden. Zij heeft den bliksem — gemaakt; zij heeft den mensch in staat gesteld — in de diepten der zee, — in de hoogte der lucht, veilig — in de gevaarlijkste schuilhoeken der aarde; het land te — in wagens, die door geen paarden worden —; den oceaant te — met schepen, die acht en veertig knoopen ¹⁾ per uur — met tegenwind. Zij heeft de nachten — met de — van den dag, de grenzen van het menschelijk gezicht —.

¹⁾ De loglijn is door knoopen in evenmatige deelen verdeeld; de lengte van de lijn tusschen twee knoopen is ongeveer 50 voet, zoodat acht en veertig knoopen bijna gelijk staan met 48×50 of 2400 voet.

H O O F D S T U K II.

TEGENSTELLINGEN.

I.

In zijn vroegste jeugd, nog vóór 't een plaats heeft ingenomen op de schoolbank, leert het kind, in en buiten de ouderlijke woning, tal van voorwerpen, eigenschappen en werkingen benoemen, en, al mag men in geen deele veronderstellen, dat het zich reeds *vele* en *zuivere* begrippen heeft gevormd, 't is niettemin waar, dat het al spoedig den aard en 't wezen van vele *zinnelijk waarneembare* dingen eenigermate leert vatten, en 't een betrekkelijk groote vaardigheid verkrijgt in 't gebruik van vele en velerlei woorden en uitdrukkingen.

Dat de kinderlijke ziel bij 't vormen van voorstellingen en begrippen zich aanvankelijk bijna uitsluitend bepaalt, tot 'tgeen zinnelijk waarneembaar is, ligt voor de hand. Intusschen vormt ze zich ook al spoedig enkele voorstellingen en begrippen van meer *afgetrokken* aard. Vóór 't kind nog eenig opzettelijke onderwijs heeft genoten in de lagere school, onderscheidt het reeds eigenschappen als: *zoet* en *stout*, *groot* en *klein*, *dik* en *dun*; betrekkingen als: *op* en *onder*, *boven* en *beneden*, *voor* en *achter*; m. a. w. 't kent reeds TEGENSTELLINGEN en maakt er gebruik van in zijn kinderlijke taal.

Heeft het eenmaal een plaats ingenomen onder de leerlingen der lagere school, dan nemen door gepaste oefeningen, door spreek- en aanschouwingsoefeningen vooral, de voorstellingen en begrippen bij 't kind in juistheid en in aantal toe, en weldra zal 't leeren begrijpen, dat *rijk* en *arm*, *slordig* en *net*, *vuil* en *zindelijk*, *ijverig* en *traag*, *zwaar* en *licht*, *moeielijk* en *gemakkelijk* woorden zijn, die in beteekenis evenzeer verschillen als *groot* en *klein*, als *boven* en *onder*.

't Is duidelijk, dat begrippen, die geheel in aard en wezen van elkaar verschillen, ook in den regel met verschillende woorden in de taal worden benoemd. Zulke begrippen kunnen intusschen, ten opzichte van elkander, niet altijd den naam van tegenstellingen dragen. *Water* is geheel iets anders dan *hout*, *jong* heel wat anders dan *toornig*; toch staan die be-

grippen niet tegenover elkaar. Zoo zou 't onzinnig zijn van iemand te zeggen: *Hij is niet gezond en sterk*, maar (integendeel) *lang en smal*, of: *hij is niet werkzaam en ordelievend*, maar (integendeel) *rijk en vermogend*; — dat zou inderdaad dwaze taal mogen heeten. — Iets anders is 't, wanneer men van iemand zegt: Hij is niet *gezond en sterk*, maar *ziek en zwak*; of: hij is niet *werkzaam en ordelievend*, maar *lui en slordig*. — *Gezond en lang*, *sterk en smal*, *werkzaam en rijk*, *ordelievend en vermogend* zijn geen tegenstellingen; *gezond en ziek*, *sterk en zwak*, *werkzaam en lui*, *ordelievend en slordig* zijn 't wel.

Wij vertrouwen, dat het den lezer uit het bovenstaande duidelijk zal zijn geworden, wat door een tegenstelling moet worden verstaan, en willen thans nagaan, hoe in sommige gevallen de woorden worden gevormd, die een tegenstelling aanduiden.

<i>Oplettend en onoplettend,</i>	<i>bedekken en ontdekken,</i>
<i>deugd en ondeugd,</i>	<i>hopen en wanhopen,</i>
<i>gunnen en misgunnen;</i>	<i>vertrouwen en wantrouwen,</i>

zijn tegenstellingen, en de woorden zijn gevormd door middel van een voorvoegsel of door verandering van voorvoegsel.

Bij tegenstellingen als:

vlekkeloos en bevekt,
liefdevol en liefdeloos,

is de tegenstelling weer op een andere wijze aangewezen.

Wij zullen ons echter niet bij voorkeur bezighouden met een onderzoek naar de verschillende wijzen, waarop de taal tegenstellingen vormt door middel van voor- of achtervoegsels en andere veranderingen van den vorm der woorden. 't Is duidelijk, dat de *vorm* in dezen weinig ter zake doet, en dat alles afhangt van 't begrip, 'twelk door 't woord wordt vertegenwoordigd. — Zulke tegenstellingen alleen, welke worden uitgedrukt door woorden, die naar vorm of afleiding weinig, of liever niets met elkaar gemeen hebben, tegenstellingen bijv. als: *snel en langzaam*, *kalm en onstuimig*, *hoogmoedig en nederig*, *spreken en zwijgen*, *blijheid en droefgeestigheid* enz. enz. willen wij meer opzettelijk tot een voorwerp van studie maken.

Het vinden van dergelijke tegenstellingen moge in vele gevallen niet veel inspanning van den geest vorderen, zeker is het toch ook, dat meermalen 't vinden van een tegenstelling alles behalve gemakkelijk is, en dat bij 't bepalen er van de nagel dikwijls niet op den kop wordt geslagen.

Wij noodigen den lezer uit, zijn krachten te beproeven aan 't uitwerken van de onderstaande opgaven, en raden hem aan, de gegeven woorden en uitdrukkingen op de keper te bezien, zoowel als die, welke hij als tegenstellingen wil bezigen, opdat hij bij vele opgaven den bal niet misla.

O P G A V E N.

1. *Wat is het tegengestelde van de onderstreepte woorden?*

Een <i>duistere</i> nacht.	Eene <i>rijke</i> belooning.
Een <i>kwaadaardig</i> dier.	Eene <i>vergeefsche</i> poging.
Een <i>ruim</i> vertrek.	Eene <i>stille</i> straat.
Eene <i>vochtige</i> kamer.	Eene <i>uitgeputte</i> schatkist.
Een <i>stokoud</i> ¹⁾ mensch.	Een <i>versleten</i> kleed.
Een <i>effen</i> weg.	Een <i>gewelfd</i> voorhoofd.
Een <i>hevige</i> wind.	Een <i>valsche</i> vriend.
Een <i>boeiend</i> verhaal.	Een <i>heldere</i> hemel.

2. *Wat is het tegengestelde van:*

Eene <i>donkere</i> kleur.	Een <i>geschonden</i> beeld.
Eene <i>vale</i> kleur.	Eene <i>nauwkeurige</i> kennis.
Eene <i>harde</i> kleur.	Een <i>onverschillige</i> blik.
Een <i>rechtgeaard</i> burger.	Eene <i>volle</i> stem.
Een <i>rustige</i> blik.	Een <i>afgelegen</i> dorp.
Een <i>passend</i> antwoord.	Een <i>werkende</i> vulkaan.

3. *Wat is het tegengestelde van:*

Eene <i>doodsche</i> vlakte.	Een <i>zwakke</i> grond.
Eene <i>hartige</i> soep.	Een <i>splinternieuw</i> kleed.
Eene <i>dodelijke</i> wonde.	Een <i>drukke</i> markttag.
Een <i>zonderling</i> voorval.	Eene <i>drukke</i> straat.
Een <i>mat</i> vensterglas.	Een <i>verderfelijke</i> invloed.
Een <i>mat</i> hoofd.	Eene <i>teugellooze</i> menigte.
Een <i>matte</i> blik.	Een <i>onstuimig</i> water.
Eene <i>zwakke</i> verdediging.	Een <i>geslepen</i> bedrieger.

4. *Zoek het tegengestelde van:*

Een <i>wanhopige</i> blik.	Een <i>bevestigend</i> antwoord.
Eene <i>ranke</i> boot.	Een <i>tijdelijk</i> verblijf.
Eene <i>milde</i> bijdrage.	Eene <i>gewichtige</i> zaak.

¹⁾ *Stokoud* = in hooge mate oud, zeer oud; de beteekenis is niet: zoo *oud*, dat men bij 't gaan een *stok* noodig heeft als „derde been.” Men denke aan *stokdoof*, *stokstil*, *stikdonker*, *stekeblind*.

Een <i>opkomende</i> storm.	Een <i>helder</i> verstand.
Eene <i>verblijdende</i> tijding.	Eene <i>sombere</i> woning.
Een <i>stilstaand</i> water.	Een <i>onbezonnen</i> jongen.
Een <i>vervelend</i> verhaal.	Een <i>aanmerkelijk</i> verschil.
Een <i>langdurige</i> vrede.	Een <i>verstompt</i> zenuwgestel.
Een <i>duurzame</i> vrede.	Een <i>zouteloos</i> gezegde.

5. *Tracht het tegengestelde te vinden van de cursiefgedrukte woorden in:*

Eene <i>grondige</i> kennis van zaken.	Een <i>bekrompen</i> verstand.
Eene <i>kunstmatig aangelegde</i> rots.	<i>Verzachtende</i> omstandigheden.
Een <i>kleinmoedig</i> man.	Een <i>beneveld</i> brein.
Eene <i>voortgezette</i> ontdekkingsreis.	Een <i>fier</i> antwoord.
Eene <i>toekomstige</i> grootheid.	Eene <i>geestige</i> opmerking.
Eene <i>belangwekkende</i> geschiedenis.	Een <i>vast</i> karakter.
Eene <i>blijde</i> levensopvatting	Een <i>bloeiende</i> handel.
Eene <i>kwistige</i> hand.	De <i>veelkleurige</i> velden.
Eene <i>brandende</i> kaars.	<i>Vaste</i> goederen.

6. *Wat is het tegengestelde van de cursiefgedrukte woorden?*

De *dapperheid* van den soldaat.
 De *beschroomdheid* van vele kleine kinderen.
 De *akeligheid* van sommige geluiden.
 De *schraalheid* van sommige grondsoorten.
 De *hartelijkheid* der ontvangst.
 De *levendigheid* van dien knaap.
 De *hechtheid* van den bouw.
 De *wanstaltigheid* van zijn lichaam.
 De *zelfstandigheid* van dien staat.
 De *broosheid* van een vaartuig.
 De *opgeruimdheid* van zijnen geest.
Gemaaktheid en *stijfheid* in houding en manieren.
 Een gevoel vol *fijnheid* en *kieschheid*.
Kloekheid en *onafhankelijkheid* van geest.

7. *Vul de volgende zinnen aan:*

1. Koude *versterkt* en doet *samentrekken*; warmte — en doet —.
2. De *rechtvaardige* en *deugdzame* werkt *nuttig* door zijn voorbeeld; maar de — en — mensch werkt —.

3. Wees niet *geveinsd* en *huichelachtig* in uwe handelingen, maar — en —.
4. *Wel* hem, die de gaven, hem geschonken, *goed besteedt*, maar — hem, die ze —.
5. Weinig had de beklagenswaardige er op gerekend, dat hem in stede van *gewillige hulp* en *omsichtige zorg* — en — wachten.
6. Voor den *oppervlakkigen* beschouwer was 't verschil in de fijnheid der stoffen *nauwelijks merkbaar*; maar voor den — beschouwer was 't verschil — —.
7. De herfst is niet — en —, maar *woest* en *grillig*. Niet met *zachte* hand en met *medelijdenden* blik ontnemt hij aan bloemen en planten den zomer-tooi, maar met — hand en met een — blik volvoert hij zijn vernielings-werk. Geen *zacht* weder, geen *heerlijke*, *zonnige* dagen, maar — — en — — bezorgt hij ons.

8. Zoek het tegengestelde van:

Schijnbaar nietige omstandigheden.
 Een *zwaar* en *dommelig* hoofd.
 Eene *gulle* en *ongeveinsde* vriendschap.
 Een *vroeginnvallende*, *streng* winter.
 Een *zwoele* en *drukkende* dag.
 Een *bejaard* doch *krachtig* man.
 Een *harde* en *droge* weg.
 Een *vroolijk* en *levendig* dier.
 Een *matig* en *arbeidzaam* volk.
 Een *eerlijk* en *rechtschapen* burger.
 Een *weemoedige* en *duistere* blik.
 Eene *volkrijke* en *woelige* buurt.

9. Wat is het tegengestelde van:

Een verhard gemoed <i>vermurwen</i> .	Aan eene ziekte <i>bezwijken</i> .
Den goeden smaak <i>tergen</i> .	Iemands leed <i>lenigen</i> .
De geesdrift <i>opwekken</i> en <i>aanvuren</i> .	Den ongelukkige <i>troosten</i> .
Iemand <i>van</i> een ambt <i>ontzetten</i> .	Iemands pogingen <i>zegenen</i> .
Zijne gezondheid <i>ondermijnen</i> .	Zijn gevoel van smart <i>verloochenen</i> .
Iemand <i>van</i> eene smet <i>zuiveren</i> .	Iemands aandacht <i>op</i> iets <i>vestigen</i> .

10. Zoek het tegengestelde van de onderstreepte woorden in:

Verwaandheid maakt den mensch tot een voorwerp van *haat*.

Bescheidenheid is 't kenmerk van echte *grootheid*.

In sommige gezinnen heerscht steeds *verdeeldheid*.

Een stijl, die zich kenmerkt door *envoud* en *natuurlijkheid*, is *goed*.

Sommigen hebben een hart vol *bitterheid* en *wrevel*.

Vrijheid, *deugd* en *vlijt* doen een volk *stijgen*.

Menigeen *slijt* zijne dagen in *kommer* en *ellende*.

Een *degelijk* betoog kenmerkt zich door *bondigheid* en *helderheid*.

Wanhooop en *vertwijfeling* drukken den geest *ter neder*.

Een verhaal vol *frischheid* en *levendigheid* boeit de opmerkzaamheid.

In de woning van sommige menschen heerschen *weelde* en *overvloed*, alles getuigt er van *welvaart*. Het huisraad is er *nieuw* en *weelderig*, en de plaatsing er van wekt de gedachte aan *orde* en *netheid*.

Er is iets *alledaagsch*, iets *onbeduidends* en bovendien iets *terugstootends* in sommige menschen.

De *engel* der *onbaatzuchtigheid* deed menige *edele* daad volbrengen.

Twist en *tweedracht* bederven veel goeds.

H O O F D S T U K III.

HET AANVULLEN VAN ZINNEN.

In het eerste hoofdstuk werd aanleiding gegeven tot het kiezen van woorden; het rechte woord had men op de rechte plaats te stellen.

In dit hoofdstuk dient op ruimer schaal gewerkt te worden. Er wordt verlangd, dat een reeks van woorden, een geheele zin aan een opgegeven volzin passend wordt toegevoegd. Deze oefening dient vooral als inleiding, als grondslag tot het vrije stellen (zie hoofdstuk VI); het is zaak, dat de jeugdige steller leere inzien, van welk gehalte de zinnen dienen te zijn, die hij dan heeft te schrijven. Hij make zich daarom deze taak niet te gemakkelijk; hij ruste niet, voordat de aanvulling telkens naar *inhoud* en *vorm* behoorlijk bij het opgegevene past en het geheel hem in voortgang en samenhang bevredigt. Het klassikaal lezen en bespreken van het schriftelijk werk valt zeer aan te bevelen.

O P G A V E N.

I. *Vul het volgende behoorlijk aan:*

1. Men snoeit in het voor- of najaar boomen en struiken, *opdat*
 2. Men zuivert de ooftboomen van rupsennesten, *opdat*
 3. Vóór de uitvinding der drukkunst
 4. Zonder de uitvinding der drukkunst
 5. Het Romeinsche rijk verviel en ging te niet, *doordien*
 6. Frissche lucht bevordert de gezondheid, *alzo*
 7. Men noemt hem *hardvochtig*,
 8. De gierigaard heeft geen levensgenot, *want*
-

II. *Vul aan:*

1. Reeds in uwe jeugd legt gij den grondslag
2. Onwetende lieden vervolgen en dooden mollen en kikvorschen *en echter*

3. Een leugenaar moet een sterk geheugen hebben; *want*.....
4. Een leugenaar heeft geen oprechten vriend; *immers*.....
5. Menschen, die....., noemt men *eerzuchtig*.
6. De studie van velerlei uiteenlopende vakken in denzelfden tijd leidt soms tot..... en.....
7. Een boek is nuttig, *als* het..... en *bovendien*.....
8. De voldoening der wraak is..... en.....; die der vergiffenis is..... en.....

III. *Vul behoorlijk aan:*

1. De Romeinen bleven matig en deugdzaam, *zoolang*.....
2. De leugen neemt in grootte en omvang toe, *naarmate*.....
3. De droefheid gelijkt eene donkere wolk, *die*.....
4. Gij zult in de studie dan vooral genoeg vinden, *als*.....
5. De deugd wekt haat en nijd alleen bij hen, die.....; *maar* zij.....
6. Niet het vele, *maar*.....; niet het....., *maar*..... zij de leus bij de studie.
7. De goedkeuring der braven is eene....., die der boozen is.....
8. Hij, die *toegevend* is voor zich zelve, is dikwijls..... omtrent anderen.

IV. *Vul aan:*

1. Noem iemand niet uwen vriend, *indien*.....
2. Noem niemand uwen vriend, *tenzij*.....
3. Noem iemand geen vriend, *omdat*.....
4. Men kent de vogels aan hunne veeren *en* den man.....
5. Een boek is een goed vriend, *als het*.....
6. Een boek is een verraderlijk vriend, *als het*.....
7. Een edel mensch benijdt niemands geluk, *integendeel*.....
8. Verstandige lieden zeggen veel in weinig woorden; *maar*.....
9. Wij verwaarloozen dikwijls kostelijke oogenblikken, *ofschoon*...
10. Geen achting van menschen is iets waard, *tenzij*.....

V. *Vul aan:*

1. Velen vangen vurig aan, maar zij vergeten spoedig, *dat*.....
 2. Eene ondervinding, die....., heeft men *al te duur*.
 3. Wij beminnen altijd degenen, *die*.....
 4. De belooning dergenen, *die*....., is de rust des gemoeds.
- B. en K., *Taal- en Stijloefeningen*, I, 8ste druk. 2

5. De Fortuin is veelal eene vriendelijke helpster voor hen, *die*.....
6. De verveling, *die*....., dwingt menigen luijaard tot.....
7. Iedereen is de..... van zijn eigen, innerlijk geluk.

VI. *Vul aan:*

1., *toch* blijft de dronkaard de slaaf zijner hartstochten.
2., *al* zijn er in ons land tal van fabrieken.
3.; *mits* men met oplettendheid en oordeel leze.
4.; *want* ons land levert geen voldoende voorraad van koren op.
5.; *maar* een zot spreekt altijd vóór zijnen tijd.
6.; *want* hoe kunnen al uwe wenschen bevredigd worden?
7., *vóór* men zich in het gevaar begeeft.
8., *als* gij u in de plaats stelt van hem, dien gij beleedigen wilt.

VII. *Vul behoorlijk aan:*

1. De mier is het zinnebeeld der....., de lelie dat der....., het lam dat der....., de duif dat der....., de slang dat.....
2. De toorn is de vader.....; de voorzichtigheid de moeder der.....; vrees en onwetendheid zijn..... van het bijgeloof.
3. Zelden ter wereld treft men waardigheid aan zonder.....; vriendelijkheid zonder..... en..... zonder gemaaktheid.
4. Van alle ondeugden wordt de..... het meest gehaat en van alle deugden..... het meest gevierd.
5. Deugden en ondeugden vinden wij niet door scherpe lijnen gescheiden. Wie is bij machte de grenslijn juist aan te wijzen tusschen *spaarzaamheid* en....., *standvastigheid* en....., *vrijheid* en....., *vrijmoedigheid* en.....
6. De arbeid is de beste leermeester in levenswijsheid; hij voedt op tot....., tot....., tot....., tot..... en tot..... Arbeid is de wet van ons bestaan. Zonder arbeid geen....., geen....., geen.....

VIII. *Vul aan:*

1. Wie..... onderzoekt,..... werkt,..... gehoorzaamt, of met..... het ongelijk verdraagt, hij is meer dan een gewoon mensch.
2. Gelijk de ziel van den hoogmoedige zich verlustigt in....., en die van den rijkaard in....., evenzoo verkwikt zich de ziel van den waren deemoedige aan..... en de deugdzame aan.....
3. De ware deugd wordt niet op ééne dag verkregen, zij is het gevolg van..... en.....

4. Deugd wordt zonder arbeid en niet verworven, noch zonder . . . en bewaard.
5. 's Menschen schoonste zegepraal
6. Vele schoone woorden vullen den zak niet. De welsprekendheid is een gevaarlijk talent, *omdat*
7. Wie den arbeid vliedt,
8. Het geluk des menschen bestaat niet in de bevrediging zijner harts-tochten; *maar*
9. De aarde brengt niet enkel leliën en rozen voort, en het leven
10. Zij, die het vlugst gebreken in anderen opmerken,

IX. *Vul aan:*

1. Wees matig in, zedig in, omzichtig in, rein van, kloek in, ootmoedig in, dankbaar voor, opgeruimd bij, geduldig onder, bescheiden in
2. De dood is vooral een schrikbeeld voor hen, *die*
3. De inwendige vrede, de vrede des gemoeds hangt af *van*
4. Dit is een voorschrift, dat allen behoorden in acht te nemen:
5. Er zouden welhaast geen kwaadsprekers meer zijn, *indien*
6. Laat ons nooit trotsch zijn op rang of stand, *want*, *tenzij*
7. De deugd vereenigt de menschen, *want*, de ondeugd *daaren-tegen* scheidt hen en
8. Het geweten is onze trouwste raadgever, *want* *en* het
9. Kleeren maken den man. Het beroep echter adelt den man niet, *maar*
10. Indien er géén goud was, *maar* zoo wij gebrek aan ijzer hadden,

X. *Vul behoorlijk aan:*

1. Zie, wat de Dood al vermag! Koningen heeft hij; veldheeren; stemmen, die duizenden deden beven, opeens doen, harten, beurtelings geslingerd door het lief en het leed dezes levens, met de aanraking van zijnen vinger doen En voorts, den draad van het onderzoek des wijsgeers; het levensdrama van den treurspeldichter; de staatkunde van den staatsman; dezen van een levenslang sterven; genen overgevoerd in de armen van den eeuwigen dood.
2. De onderwijzer straft de leerlingen, *wanneer* zij; *maar* hij
3. Zie, hoe langzaam, hoe ongemerkt de vruchten rijpen! Evenzoo gaat het met de ontwikkeling van en van
4. Niet hij is een slaaf, die een dwingeland tot meester heeft; *maar* hij

5. Het leven van den nietsdoener laat evenmin een spoor achter als, de nijvere *daarentegen* Luiheid doorknaagt het hart en verteert alle levenskracht. Zij is een last, een, een

6. Een wijsgeer zeide: Nooit leert men den mensch beter kennen dan in het spel en

7. Wat men in de jeugd leert, grift zich diep in de ziel en

8. Overvloed en rijkdom op zich zelf maken ons niet gelukkig, alles hangt af van en

XI. Vul aan :

1. De eerste stap tot wijsheid bestaat hierin, *dat*

2. Een verstandig mensch staat dikwijls in twijfel, een dwaas daarentegen, hij kent en weet alles, *uitgenomen*

3. Niet wat wij eten, *maar*, onderhoudt ons leven; niet wat wij winnen, *maar*, maakt ons rijk; niet de rijkdom zelf, *maar* maakt ons gelukkig.

4. Welke zijn de beide grootste vijanden der jeugd? Het zijn

5. Ieder doorloopt in dit leven drie verschillende scholen. De *eerste* en *beste* leerschool is het *huisgezin*, de *tweede*

6. Als wij in vrede willen leven met anderen en ons aller achting willen verwerven, *dan*

7. Een moeielijk begin geeft dikwijls een glansrijk einde, vroege voorspoed maakt en

8. De roem onzer vaderen is de onze niet, *tenzij*

XII. Vul aan :

1. Een sterk en schoon lichaam met eenen zwakken geest *gelijkt*

2. Een heldere en krachtige geest met een boos hart *gelijkt*

3. Da Costa *vergelijkt* eene woestijn bij eene zee. Deze vergelijking gaat niet geheel op; want

4. De dichters noemen den ouderdom den winter des levens. Naar het uiterlijk heeft deze *vergelijking* veel schijn van waarheid; *maar*

5. Het menschelijk leven *gelijkt*

6. De ergste slavernij is vrijheid, *vergeleken bij* den toestand van hem, die

7. *Hoe meer* ingebeelde behoeften wij bevredigen,

8. *Hoe wijzer* iemand is, des te beter zal hij inzien,

9. *Hoe minder* iemand tevreden is over eigen arbeid, over eigen werk,

10. *Hoe minder* iemand weet, De hoogmoed der wetenschap is bescheiden, vergeleken bij dien der

H O O F D S T U K I V.

FIGUURLIJKE T A A L.

Zoo men let op de gesprekken van weinig ontwikkelde lieden, dan blijkt het spoedig, dat die gesprekken in den regel vrij alledaagsch zijn, en de sprekers zich meestal bewegen in een engen kring van begrippen. Voor zulke lieden vormt de stoffelijke wereld d. i. al datgene samen, wat zij met de zinnen kunnen waarnemen, dan ook *de* wereld; vandaar, dat zij in hun gesprekken laag bij den grond blijven, en 't spreken zelf hun niet veel nadenken kost.

De woorden, die zij bezigen, zijn meestal de vertegenwoordigers van begrippen, ontstaan door waarneming in de stoffelijke wereld, niet van de stoffelijke wereld in haar geheelen omvang, maar van dat betrekkelijk klein gedeelte, binnen 'twelk de sprekers leven en zich bij voorkeur bewegen.

Alzoo spreekt de landman 't liefst over zijn vee, zijn akkers en zijn landbouwwerktuigen, een handwerksman over zijn gereedschappen en zijn bouwstoffen, een schipper over schepen en vaarwaters, een tuinman over zijn werk, zijn planten en zijn zaden.

Wat nu buiten den kring der dagelijksche waarneming ligt, trekt ieder hunner minder aan, of in 't algemeen: wat buiten de stoffelijke wereld staat, laat hen veelal vrij onverschillig en koud.

't Is den lezer al licht min of meer duidelijk, dat er naast de *stoffelijke* wereld nog eene andere wereld bestaat nl. die des *geestes*. Hier is niets *concreet*, niets waar te nemen door middel van de zinnen; alles wordt er *gedacht*: lijnen, vormen, kleuren, standen, 't is alles een gewrocht der verbeelding, 't is de wereld der afgetrokken begrippen, der abstractie.

Intusschen, de stoffelijke wereld en die van den geest bestaan niet afgescheiden en afzonderlijk, elk op zich zelf. De ééne staat in het allernauwste verband met de andere; — en ook de talen van beider gebied, de *eigenlijke* en de *figuurlijke* taal in 't spreken en schrijven, ze zijn in den grond der zaak één.

Eenige voorbeelden tot opheldering laten wij hier volgen.

1. *Gebruik van woorden in EIGENLIJKE zin :*

Een worm dient tot *lokaas* voor den visch.
 De *vleugels* der zwaluwen zijn lang.
 De bij is een *gevlengeld* insect.
 Het kalfsleer is *taai*. Oud vleesch is *taai*.
 Roet is *bitter*. Alsem is *bitter*.
 Peper en zout *kruiden* de spijzen.
 Een wild paard kan men *beteugelen*.
 Men kan een brandend hout *uitdooven*.

Ziedaar taal uit de *stoffelijke* wereld! In al deze voorbeelden vindt men de cursieve woorden gebezigd in eigenlijken zin, in hunne eerste beteekenis. Dat *lokaas* en die *vleugels* bestaan inderdaad uit stof, het eerste is een lekkernij voor den visch, de tweede bestaan uit veeren. De bij is *gevlengeld*, men kan het zien; kalfsleer, oud vleesch is *taai*, in werkelijkheid; roet is *bitter*, men kan het proeven. De *spijzen* smaken naar die *kruiden*, — een wild paard *bedwingt* men met toom en bit; een brandend hout steekt men in den doofpot, om het te *blusschen*.

Maar, welk eene verandering, als diezelfde woorden in overdrachtelijken zin gebezigd worden!

2. *Gebruik van woorden in FIGUURLIJKE zin :*

Hoop op winst is het *lokaas* des spelers.
 Ziedaar een kasteel met prachtige *vleugels*.
 De aanval des vijands geschiedde op de beide *vleugels* der linie tegelijkertijd.
 Kent gij *gevlengelde* zaden, *gevlengelde* woorden?
 Bij de studie is een *taai* geduld veelal een vereischte.
 Wat is een *bitter* verwijt, een *bittere* teleurstelling?
 Men kan een voordracht *kruiden* met scherts en luim.
 Een opvliegend mensch moet zijn drift *beteugelen*.
 Men kan den ijver *uitdooven*, de geestdrift *uitdooven*.

Het *lokaas* is hier geen *spijs*, de *vleugels* zijn hier deelen van een gebouw, afdeelingen van een leger; — de *zaden*, de *woorden* zijn niet voorzien van eigenlijke vleugels, waarmede zij zich kunnen verheffen. De *taaiheid* van het geduld valt niet onder 't bereik van den smaak, evenmin de *bitterheid* van een verwijt, van een teleurstelling. Wij kunnen geen voordracht als een spijs eten en dus de kruiden er van niet proeven met ons gehemelte, met onze tong; een opvliegend mensch kan zijn drift met toom en stang niet breidelen. En, wie zou er toe komen den *ijver*, de *geestdrift* in eenigen koperen of ijzeren doofpot ter wereld te steken?

Alles treedt in deze wereld der gedachte, door de *figuurlijke* taal, in andere gestalte voor den geest.

De *figuurlijke* taal bedeeft kopjes en manden met *ooren*, schoenen en pannen met *neuzen*, naalden en scharen met *oogen*, tafels en ijzeren

potten met *pooten*, lepels en pennen met *bekken*, ovens en kelders met *monden*. Zij wil echter niet, dat met haar *in* ELK *opzigt* aan haar woord houdt. Of kunnen *kopjes* en *manden* ook *hooren*, schoenen en pannen ook *ruiken*? Zij wijst er als met den vinger op, dat er *vergelijking* ten grondslag ligt, dat hier *gelijkheid van vorm* wordt bedoeld, dat er punten van OVEREENKOMST, van AANRAKING bestaan tusschen 't stoffelijke en 't overdrachtelijke.

De figuurlijke taal is een *rijke* taal, zij is 't gewrocht van een eenigszins ontwikkeld oordeel en van een levendige verbeelding, beide geleid, beheerscht, gelouterd door een goeden smaak.

Hoe zal men deze taal 't best bestudeeren, 't grondigst leeren kennen?

1. *Wie de kracht van woorden en uitdrukkingen in figuurlijken zin goed wil kennen, dient aan te vangen met de studie der woorden in stoffelijken zin.*
2. *Wie in de figuurlijke taal met bewustheid en eenigszins vasten gang zich wil bewegen, dient op grondige wijze de wetten van het taalgebruik te bestudeeren.*

Het eerste punt is uit zijn aard duidelijk. Omtrent het tweede zij opgemerkt, dat het *verstand*, *het oordeel niet de hoogste wetgever is op 't gebied der figuurlijke taal*. Al heeft het gezond verstand volkomen vrede met uitdrukkingen als: *zich iets op de schouders halen, een gesprek met iemand aanbinden, iemand op vrije beenen stellen* enz., het TAALGEBRUIK schrijft gebiedend voor: *zich iets op den hals halen, een gesprek aanknoopen, iemand op vrije voeten stellen*. En het TAALGEBRUIK is de HOOGSTE WETGEVER.

Hoe zal men de wetten van het taalgebruik leeren kennen? Men leert die kennen door nauwkeurig te letten op de spreek- en schrijftaal van beschaafde lieden, en vooral *door 't lezen van de meesterstukken onzer letterkunde*, door 't bestudeeren van de taal, waarin onze groote dichters en prozaschrijvers zich uitdrukken. Onder verwijzing naar het Hoofdstuk over HET LEZEN in het derde deel merken wij nog op, dat de studie van goede schrijvers tal van voordeelen oplevert; zij leert ons de taal, de figuurlijke taal vooral, kennen in alle kracht en schoonheid, als deze, gedragen op de vleugelen der verbeelding, een meer dan gewone vlucht gaat nemen en zóó veredelend werkt op 't gemoed en den geest; zij leert wat gangbaar is bij beschaafde lieden, zij vormt en kuischt den smaak, zij leert woorden en uitdrukkingen kiezen met juistheid en gepastheid.

De studie der figuurlijke taal is alzoo *nuttig* en *noodig* voor ieder, die zich wil verheffen boven een gewoon peil van taalkennis. Den aankomenden onderwijzer maakt zij *vertrouwd* met een aantal woorden en uitdrukkingen, die hem bij 't schrijven van zinnen en opstellen van dienst kunnen zijn. Vóór alles is 't echter noodig, het *verband* te leeren inzien tusschen de beteekenis der woorden in eigenlijken en in figuurlijken zin. 't Is bijv. niet

voldoende, dat men zinnen kan schrijven als: *Grijze haren zijn de kroon des ouderdoms*; — Gibraltar is de *sleutel* der Middellandsche Zee, men moet ook *rekenschap* kunnen *geven* van 't figuurlijk gebruik dier woorden, het moet duidelijk voor den geest staan, *waarom* bij grijze haren sprake kan zijn van een *kroon* en bij een *geheim* van een *sleutel*.

Wij geven hier als aan- en inleiding tot de studie der figuurlijke taal en als wegwijzers op dit gebied, eenige eenvoudige opgaven, die zoo gekozen zijn, dat zij als *voor oefeningen* kunnen dienen van de Opgaven, die in Hoofdstuk X volgen.

OPGAVEN EN OEFENINGEN.

1. *Bezig in goede uitdrukkingen in eigenlijken zin de woorden:*

bloeiend — verward — hol — scherp — koude — rond — rijp — druk-
kend — duister — blind.

VOORBEELD. Een *bloeiende* boom.
Eene *bloeiende* roos.
Het *bloeiende* vlas.

2. *Gebruik evenzoo diezelfde woorden in figuurlijken zin.*

VOORBEELD. Eene *bloeiende* gezondheid.
Een *bloeiende* handel.
Eene *bloeiende* stad.
Een *bloeiende* gewest.

3. De eigenlijke beteekenis van *hoofd* is ieder bekend. De figuurlijke taal gebruikt ook het woord *hoofd*. Men spreekt van: *het hoofd eener school*, *het hoofd van den Staat*, van eenen *hoofd*persoon, een *hoofd*gebouw enz. Men merkte op, dat het hoofd het voornaamste deel is van het lichaam en dat het boven alle andere geplaatst is, boven alle andere uitsteekt. Aan die eigenschappen dacht men, toen men in figuurlijken zin het woord *hoofd* ging bezigen.

Zoek nu vele uitdrukkingen, waarin hoofd in figuurlijken zin voorkomt.

VOORBEELD. Het *hoofd* eener gemeente, het *hoofd* des legers, het *hoofd* der politie, een *hoofd*officier, een *hoofd*onderwijzer, een *hoofd*opzichter, het *hoofd*leger, een *hoofd*zin enz.

4. *Gebruik in eigenlijken zin de woorden:*

spel — gloed — kring — stem — bron — wapen — spoor — licht — last — smaak.

VOORBEELD. Het *spel* der scholieren, het *kaartspel*, het *dominospel*, een *treurspel* enz.

De *gloed* der zon, de *gloed* eener kachel, de *gloed* van eenen oven, enz.

5. *Bezig diezelfde woorden in figuurlijken zin.*

VOORBEELD. Het *spel* der verbeelding, het *spel* der golven, het *kleurenspel*, iets op 't *spel* zetten enz.

De *gloed* der rozen, de *gloed* der gezondheid, de *gloed* der oogen, de *gloed* des toorns, *dichtgloed*, enz.

De *bron* van 's menschen geluk is in hem zelve, in zijn hart.

Geleerdheid is 't *licht* van het leven,
Ze is de zonne van 't menscheijk verstand.

N. DESTANBERG.

6. Wij lezen in Tollens' *Albrecht Beiling*:

„Jacoba *brak* haar tweeden echt:
En koos haar derden man.”

Op het woordje *brak*, van *breken*, in den eersten versregel, vestigen wij de aandacht.

AANTEKENING. In eigenlijken zin kan men eenen *stok* breken, eene *ruit* breken, eene *lei* breken enz. Door dit *breken* wordt een geheel, een voorwerp in twee of meer deelen gescheiden; als geheel heeft het dan opgehouden te bestaan.

De *echt* is geen stoffelijk voorwerp en kan alzoo niet in stukken gebroken worden; er ontstaan door dat breken geen *brokken*, *stukken* of *scherven*. Doch bij 't breken van een' *stok* enz. wordt gescheiden wat één was, ontstaan deelen, die allen samenhang en alle onderling verband missen. Hieraan dacht men bij 't figuurlijke *breken* in de uitdrukking: *den echt breken*.

OPGAVE. *Bezig het woord breken in andere uitdrukkingen in figuurl. zin.*

VOORBEELD. Zijn woord *breken*, het spel *breken*, het hoofd *breken*, het ijs *breken* enz.

Wat beteekent elk der door u gevonden uitdrukkingen? Dit mondeling te beantwoorden.

7. *Bezig in eigenlijken zin:*

schieten — schitteren — uitdrukken — verpletteren — overvleugelen — kortwieken — vergallen.

VOORBEELD. Met eenen boog *schieten*, op een doel *schieten* enz.

De zon *schittert*, de sterren *schitteren*; *vuurwerk*, *diamanten* enz. *schitteren*.

8. *Gebruik nu deze woorden in figuurlijken zin.*

VOORBEELD. Zijn oog *schiet* vonken, bliksemstralen.

Bij *Da Costa* lezen wij in *Hagar*:

Gelijk den pijl zijn boog,
schiet op den zuigeling zijn verontwaardigd oog
den blik des wrevels en des spots.

9. *Veerkrachtig.*

Ivoor, elastiek en balein zijn *veerkrachtig*.

Men spreekt van: een *veerkrachtig* volk,
een *veerkrachtigen* geest.

Hier vindt ge *veerkrachtig* in eigenlijken en in figuurlijken zin.

Bezig nu in die twee beteekenissen:

rooskleurig — bont — schitterend — buigzaam — vlamvend — gebrekkig — onmetelijk.

10. Een *zware* arbeid — eene *schitterende* overwinning — *diepe* droefheid — eene *gewichtige* tijding — een *tergende* blik — een *verschoten* kleed.

Zoudt ge eene mondelinge verklaring van deze uitdrukkingen kunnen geven?

11. *Bezig in velerlei uitdrukkingen in figuurlijken zin de woorden:*

arm — mond — hals — bek — voet — poot.

VOORBEELD. De *armen* eener rivier, de *armen* eener weegschaal, de *armen* van eenen hefboom, de *armen* eener lichtkroon, de *armen* van eenen leuningstoel, enz.

De *mond* eener rivier, de *mond* van een kanon, de *mond* van eenen kelder, de *mond* van eenen oven, enz.

12. *Treffen.*

Een *treffend* schot — eene *treffende* ontmoeting — een *treffend* voorval.
In deze uitdrukkingen vindt ge *treffend* in eigenlijke en in figuurlijke beteekenis.

Gebruik evenzoo de tegenwoordige deelwoorden van:

nijpen — spreken — verteren — bijten — knellen — branden — snijden — rijpen — loopen — dringen — dreigen.

13. Een *verkwikkende* slaap — een *snedig* gezegde — een *blakende* welstand — *uitgelezen* gedichten — eene *uitgesponnen* redevoering.

Zoudt ge eene mondelinge verklaring van deze uitdrukkingen kunnen geven?

14. Men spreekt van het *gehalte* van *goud* en *silver*; evenzoo van het *gehalte* van *kennis* en van het *gehalte* eener *redevoering*.

Bezig evenzoo in eigenlijken en in figuurlijken zin de woorden:

peil — vuur — kleur — band — weg — vloed — boord.

VOORBEELD. Het peil van *ontwikkeling*, van *beschaving*, van *kennis*, van *zedelijkheid*.

Het vuur der *driften*, der *welsprekendheid*, der *tweedracht*,

15. Sommige *samengestelde* woorden hebben uit hunnen aard reeds eene *figuurlijke* beteekenis.

VOORBEELD. De *melkweg* is geen weg, veel minder een weg van melk; 't is eene verzameling van millioenen sterren, die zich aan 't oog vertoonen als eenen gordel, figuurlijk als eene baan, eenen *weg* aan den hemel, wit als *melk*.

Verklaar evenzoo:

koevoet — zwanevang — dierenriem — pluimstrijker ¹⁾ — rookzuil — stamhuis — hanepoot.

¹⁾ Een pluimstrijker is eigenlijk een man, die de pluimen, de pluisjes, de veertjes of stofjes van eens anders kleeding strijkt, borstelt.

16. *Gebruik in eigenlijke beteekenis in kleine zinnen of uitdrukkingen:*

aan den *leiband* loopen — over den *hekel* halen — eenen *dam* opwerpen tegen — uit de *asch* oprakelen — onder het *juk* brengen — den *grondslag* leggen tot.

VOORBEELD. Het hulpbehoevende kind *loopt aan den leiband*.
De boerin *haalt* de vlasstengels *over den hekel*.

17. *Bezig deze uitdrukkingen ook in figuurlijken zin:*

VOORBEELD. De man van een zwak karakter *loopt aan den leiband* van anderen.

Een kwaadspreker *haalt* de feilen zijns naasten *over den hekel*.

18. *Jacht maken op wild.*

Jacht maken op deftige, geleerde woorden.

In de eerste uitdrukking vindt ge *jacht maken op* in eigenlijke en in de tweede in figuurlijke beteekenis.

Bezig nu ook in die twee beteekenissen:

luisteren *naar* — glijden *over* — treffen *met* — zitten *in* — strijden *tegen* — haken *naar* — rusten *op* — reikhalzen *naar* ¹⁾).

19. Het woord *oog* komt in vele uitdrukkingen in *figuurlijken zin* voor.

VOORBEELD. *Iets of iemand in 't oog krijgen.*

Oog voor iets hebben.

Iemand iets onder 't oog brengen.

Onder de oogen zien.

Zoek zelf ook dergelijke uitdrukkingen. Verklaar de beteekenis mondeling.

¹⁾ *Reikhalzen naar* en *haken naar* zijn synoniemen. Beide beteekenen: sterk verlangen naar en door uiterlijke teekenen van dat vurige verlangen doen blijken. Uit *reikhalzen naar* spreekt een edel, een stil, een kalm verlangen; uit *haken naar* een minder edel, een wild, een hartstochtelijk begeeren. 't Eerste brengt ons een vreedzaam huisdier voor den geest, dat den hals uitstrekt, met den hals reikt, *rekt* naar voedsel; het tweede een roofdier met scherp klauw, dien 't als een haak in zijne prooi wil slaan. De zieke *reikhalst* naar herstel, de gierigaard *haakt* naar schatten.

20. *Het zilver heeft eenen eigenaardigen* KLANK.

De naam van Andersen heeft eenen goeden KLANK *in Nederland.*

Gebruik in eigenlijken en in figuurlijken zin:

juk — toon — masker — zetel — veld — vuur.

21. Men spreekt van:

den *stroom* der meeningen, der beschaving,
het *karakter* van den stijl, van een volk,
den *gang* eener redeneering, der gedachten.

Bezig evenzoo in figuurlijken zin, elk in een tweetal uitdrukkingen:

doolhof — bloem — vorm — wortel — nacht — macht — spoor —
kring — zee.

VOORBEELD. Een doolhof van *gangen*, van *straten*.

22. Het woord *oor* komt in vele uitdrukkingen in fig. zin voor.

VOORBEELD. Het *oor* leenen.

De *ooren* opsteken.

Ik ben geheel *oor*.

Zoek ook dergelijke uitdrukkingen met OOR. Verklaar ze mondeling.

23. Een *opgewonden* horloge, eene *opgewonden* veer, een *opgewonden* mensch.

Een *verouderd* man. — Eene *verouderde* gewoonte.

Hier vindt ge de verleden deelwoorden *opgewonden* en *verouderd*, in eigenlijken en in figuurlijken zin gebezigd.

Geef ook 8 dergelijke voorbeelden met verschillende verleden deelwoorden.

24. *Gebruik in eigenlijke beteekenis in kleine zinnen of uitdrukkingen:*

grondslag — top — leest — toets — lokaas — hekel — doel —
doelwit — bres — schakel — tegenwicht.

VOORBEELD. De *grondslag* van een huis, van een standbeeld, van eenen dijk, enz.

De *top* van den mast, van den toren, van den vinger, van den neus, enz.

25. *Bezig nu diezelfde woorden in figuurlijke beteekenis in verschillenden zin.*

VOORBEELDEN. De Meter is de *grondslag* van ons stelsel van maten en gewichten.

Elke verdeling in soorten moet berusten op eenen goeden *grondslag*.

De wiskunstenaar, die eene stelling gaat bewijzen, wijst eerst den *grondslag* aan, waarop het betoog zal rusten.

26. Het woord *voet* komt in vele uitdrukkingen in figuurl. zin voor.

VOORBEELD. Op grooten *voet* leven.

Het leger was op *voet* van oorlog.

Voet bij stuk houden.

Voet geven.

Zoek tal van dergelijke uitdrukkingen. Verklaar ze mondeling.

27. *Gebruik in eigenlijken en in figuurlijken zin:*

bekleeden — vertrappen — uitlekken — aanknoopen — doodverven — bestempelen — kruiden.

VOORBEELD. De meubelmaker *bekleedt* de verschillende stoelen, canapé's, voetbankjes enz., met trijp, zijde, wasdoek enz.; dat *bekleeden* geeft de gewenschte sierlijkheid aan die meubelen.

Er is een groot verschil tusschen het waarnemen, het vervullen en het *bekleeden* eener betrekking; van hem, die zijne betrekking *bekleedt*, mag men zeggen, dat hij een sieraad van zijnen stand en van de maatschappij is.

28. De woorden *hoog* en *laag* worden in eigenlijken en in figuurlijken zin *veelvuldig* gebruikt.

VOORBEELDEN. Een huis, eene stoep, eene brug, het water is *hoog* of *laag*.

Men spreekt van eene *hooge* en eene *lage* betrekking, van *hooger* en *lager* onderwijs, van *hooge* en *lage* geboorte.

Geef tal van voorbeelden, waarin hoog en laag of gezamenlijk of afzonderlijk in beide beteekenissen voorkomen.

29. *Men spreekt van:*

de *vruchtbaarheid* van den akker,

de *vruchtbaarheid* van den geest.

Bezig evenzoo in eigenlijken en in figuurlijken zin:

duisterheid — helderheid — frischheid — fijnheid — valsheid — bitterheid — hardheid.

30. Het werkwoord *vallen* komt in *figuurlijken zin* in vele *uitdrukkingen* voor.

VOORBEELD. Iemand in de rede *vallen*.
Iemand lastig *vallen*.
Met de deur in huis *vallen*.
Dit feest *valt* op Maandag.

Vermeerder het aantal dezer voorbeelden. Verklaar mondeling de beteekenis van het woord vallen in uwe uitdrukkingen of zinnen.

31. *Gebruik in figuurlijken zin:*

portaal — sleeptouw — zee — smaak — sprong — schuilhoek — twijg — leiddraad — oogpunt.

VOORBEELD. Velen, die studeeren, bereiken slechts het *portaal* van den tempel der wetenschap en staan reeds verbaasd over 'tgeen hun oog daar aanschouwt; slechts enkelen is 't gegeven den tempel-zelf binnen te gaan.

32. Het woord *hart* komt in *figuurlijken zin* in velerlei beteekenis voor:

1. In 't *hartje* van den winter, van den nacht, van een land.
2. *Hart* hebben voor iets.
3. Iets in 't *hart* aangrijpen.
4. Gij hebt daar 't *hart* niet toe.
5. Iets ter *harte* nemen.
6. Het *hart* bloedt mij.
7. Zijn *hart* voor iemand openen.
8. Zijn *hart* aan iets ophalen.
9. Iets op 't *hart* hebben.
10. Uit den grond van mijn *hart*.
11. Iemand een *hart* onder den riem steken.
12. Iemands *hart* veroveren.
13. Hij roerde aller *harten*.
14. Zijne taal was voedsel voor het *hart*.
15. Het *hart* ligt hem op de tong.

Het *hart* is het *middelpunt* van den bloedsomloop, van het leven, — de zetel van het *gevoel* of het *gemoed*, — *de bron van 't leven* en van allerlei *gewaarwordingen*.

Geef nu, zoo mogelijk, voor het woord *hart* telkens een ander woord, van nagenoeg gelijke beteekenis of omschrijf er de beteekenis van.

En kunt gij nog andere uitdrukkingen met *hart* vinden?

33. Een *fijne* smaak — *streng*e studiën — een *zure* arbeid — eene *krachtige* taal — *beschaafde* manieren — *jonge* kracht — eene *uitgebreide* kennis.

Zoudt gij eene *mondelinge* verklaring van deze uitdrukkingen kunnen geven?

34. Verklaar mondeling, zoo eenvoudig en beknopt mogelijk, de beteekenis van *hand* in de volgende uitdrukkingen:

1. Hij *viel in* de *handen* van roovers.
2. Iemand *de hand leenen*, *reiken*.
3. Een klein kind *bindt de handen* van de huismoeder.
4. *Met* krachtige, zachte, ijzeren *hand* regeeren.
5. Gij moet den leerjongen *naar uwe hand zetten*.
6. *Leg* bij moeielijkheden *de handen* niet *in den schoot*.
7. Men kan geen *ijzer met handen breken*.
8. Hij *sloeg de hand aan* zich zelven.
9. Hij heeft *de handen* daar vol.
10. De vader *nam den jongen onder handen*.
11. Hij heeft er mij *de hand* op gegeven.
12. De koning *hield* den generaal *de hand* boven 't *hoof*a.
13. Hij *trok de hand* van den ontaarden zoon *af*.
14. De minister *wees* het verzoek *van de hand*.
15. Deze jongen *is* vrijgoed *bij de hand*.
16. De werklieden *droegen* den patroon *op de handen*.
17. Als de zwaluwen ons verlaten, *is* de winter *op handen*.
18. Goederen uit de *eerste*, de *tweede hand*.
19. De kunstenaar *lei de laatste hand* aan zijn werk.
20. De edelen *waren op de hand* van Margareta.
21. Oldenbarneveldt was de *rechterhand* der Staten.

- VOORBEELD.
1. Hij viel in de *macht* van roovers.
 2. Iemand *helpen*, *hulp verleen*en.
 3. Een klein kind *belemmert de vrijheid*, de *vrije beweging* van de huismoeder.

35. *Sommige uitdrukkingen hebben in figuurlijken zin door 't gebruik eene bepaalde beteekenis gekregen.*

VOORBEELD. Den vijand *in de pan hakken*, beteekent: hem dooden onder 't vluchten, het vijandelijk leger vernietigen.

Verklaar evenzoo:

Over de kling (= sabel) jagen — iets ter tafel brengen — iemand of iets door 't slijk sleuren — iemand naar zijn pijpen (= fluiten) doen dansen — op het spel zetten — aan iets zijn zegel hechten.

36. *Bepalen.*

Bepalen beteekent eigenlijk: van alle kanten met palen omringen, omzetten, insluiten, afsluiten enz.

Zoo kan men *de grootte van een huis, van eenen tuin, van een weiland* bepalen.

In figuurlijken zin kan men *de beteekenis, van een woord, den tijd, den prijs* bepalen.

Geef nu mondeling zulk eene verklaring van de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis van:

beschaven — bekronen — afbakenen — uitpluizen — ontleden — verklaren.

37. Vul 't volgende naar behooren aan:

Aan eene zaak den stoot geven, beteekent met andere woorden:

<i>In eene zaak de hoofdrol spelen</i>	„	„	„	„
<i>Tegen eene zaak gekant zijn</i> . . . „	„	„	„	„
<i>Zich eene zaak aantrekken</i> . . . „	„	„	„	„
<i>Over eene zaak heenstappen</i> . . . „	„	„	„	„
<i>Over eene zaak losjes heenglijden</i> . „	„	„	„	„

H O O F D S T U K V.

HET BEZIGEN VAN WOORDEN EN UITDRUKKINGEN IN ZINNEN.

I.

De voorgaande Hoofdstukken liepen over 't juiste gebruik van woorden, over 't verstandig voltooien van opgegeven zinnen.

In dit Hoofdstuk wordt aanleiding gegeven tot het schrijven van zinnen: het ZELFSTANDIGE, VRIJE DENKEN EN STELLEN IS NU TAAK.

Wat in onze ziel omgaat, kunnen wij door de taal aan anderen bekend maken. Er is een *spreektaal* en een *schrijftaal*.

Het *schriftelijk* uitdrukken der gedachten vooral is niet licht te achten. De geschreven zin is 't werk van tijd en rust, hij kan met nadenken en met bezadigdheid worden opgesteld.

De eischen, die men in den regel aan den geschreven zin stelt, zijn vrij hoog, en wat de spreektaal wettigt, kan in de geschreven taal niet altijd door den beugel. Er dient van den kant des schrijvers tegelijkertijd op meer dan ééne zaak gelet te worden: n.l. op een juiste keuze van woorden; op duidelijkheid, helderheid van uitdrukking; op sierlijkheid van inkleeding. Het schrijven van zinnen is daarom een werk van nadenken, van oefening, van studie.

Vooraf met twee hoofdzaken dient elke schrijver rekening te houden: met den INHOUD en met den VORM van den zin.

De inhoud is de gedachte zelf, het onstoffelijke deel; de vorm is het lichaam, waarin die gedachte voor den lezer verschijnt. Al wie denkt, bezigt bij dat denken woorden en uitdrukkingen als de vertegenwoordigers van de voorstellingen en begrippen, waarover zijn denken loopt. Vandaar, dat ieder in de meeste gevallen den taalvorm tegelijk vindt met de gedachte. Maar, niet ieder is zoo gelukkig een passenden, een sierlijken vorm te vinden of te kiezen. De mate van ontwikkeling en beschaving komt bij de keuze van dien vorm helder aan den dag.

Is de inhoud 't gevolg van nadenken, zoeken en vinden, en als zoodanig een uitvloeisel van een gezond, ontwikkeld oordeel, de keuze van den vorm eischt een studie, die over meer dan ééne schijf loopt.

Vorm en inhoud staan in *nauw verband* met elkaar: zij moeten bij elkaar passen, in overeenstemming met elkaar zijn, elkaar omsluiten, aanvullen. Een oorspronkelijke, degelijke gedachte in slordigen vorm gekleed, heeft uit een oogpunt van stijl even weinig waarde, als een onberispelijke taalvorm zonder gehalte van gedachte.

In de eerste plaats moeten de gedachten van eenige waarde zijn: zij verdienen anders niet in netten vorm onder 't oog van den lezer gebracht te worden. De dichter *Vondel* zegt in dit opzicht in zijn bekende „Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste:” „Beveel het papier niet terstont al wat u in den zin schiet, maer toets uwe inbeeldingen, vonden en gedachten, ofze der penne en den dagh waerdigh zijn.”

Zinnen, die in de lucht hangen, zooals men er niet zelden ontmoet in Taalboekjes voor de prille jeugd, als:

De man, die daar gaat, is mijn vriend;

De vrouw, die ik gisteren sprak, is hedennacht gestorven;

Toen uw vader mij onlangs bezocht, bracht hij de brieven mede, die uwe jongste zuster geschreven had enz.

missen alle innerlijke waarde, allen inhoud; ze bevatten beuzelachtige gedachten, zóó alledaagsch, dat ze den lezer geen belang inboezemen; de personen, omtrent we iets gezegd wordt, de zaken, die worden genoemd, ze bestaan alleen in de zwakke verbeelding van den schrijver, niet in de werkelijkheid.

„Eerst denken, dan schrijven,” zei de leus.

Elke zin dient een waarheid in te houden, een gedachte, liefst op zedenkundig of maatschappelijk gebied. Wat men niet goed, wat men niet zelf heeft gedacht, kan men moeielijk goed zeggen: 't napraten van boeken verraadt zich spoedig door matheid en lamheid in den vorm.

Zoolang de gedachten in onbepaalde, nevelachtige omtrekken in den geest bestaan; zal men er niet in slagen, ze op zuivere, sierlijke, verstaanbare wijze in schrift te stellen. Men geve zich rekenschap van zijne gedachten en trachte vage meeningen en gevoelens tot helderheid te brengen. Wie een zin neerschrijft als dezen: „*Een persoon, die vele goede hoedanigheden heeft, maar tevens behept is met vele in 't oog loopende gebreken, komt het goede in hem minder uit, omdat de gebreken er hunne schaduw op werpen, ze in de schaduw stellen,*” heeft eerst niet helder gedacht, evenmin als hij, die zegt: *Evenals in 't maatschappelijk leven verschillende drijfveeren kunnen zijn, tot het aanvaarden van deze of gene betrekking, evenzoo bestaan er verschillende beweeggronden, die voor het ambt van onderwijzer beslissen.*”

Verder lette men op 't verband, waarin de samenstellende zinnen tot elkaar gesteld worden. Ontleden en nadenken moeten hier hand aan hand gaan. De zin: „*Vaarwel, zoo snikt de zoon tot zijne moeder, eene arme, verlaten weduwe, die alles heeft opgeofferd om haar kind het noodige te verschaffen,* TEN EINDE, *ver van haar, in het leger des vaderlands te dienen,*” is natuurlijk niet goed, — de weduwvrouw, van wie hier sprake is, had een geheel ander doel, dan aan 't slot van den zin wordt aangewezen.

Het kiezen van woorden eindelijk is en blijft een zaak van gewicht. Dit blijke uit zinnen als:

Ofschoon reeds lang de tand des tijds den prachtigen tempel van Ephese heeft NEERGEVELD, toch behield het „Ken u zelven” in den loop der eeuwen zijn volle kracht;

Zich zelven kennen, dat is de BEWEGINGEN van al zijne daden kunnen vinden en volgen tot in haren oorsprong.

Het maken van zinnen kan alzoo èn een stijloefening èn een denkoefening zijn. Bij het toenemen in kennis, bij 't ontwikkelen van den geest, bij 't vermeerderen van den voorraad heldere, zuivere voorstellingen en begrippen, kan men er allengs in slagen, zich bij 't denken boven 't alledaagsche te verheffen en een gedachte neer te schrijven, die door nieuwhed, frischheid, juistheid of diepen zin den lezer aantrekt.

Is in 't vorige het nauwe VERBAND in 't licht gesteld tusschen *inhoud* en *vorm*, wij wenschen verder nog enkele wenken te geven met betrekking tot den *vorm* in 't bijzonder.

't Is meermalen opgemerkt, dat jonge schrijvers licht vervallen tot gezwollenheid en bombast. Er schijnt bij hen een meening te heerschen, dat de eenvoudigheid en natuurlijkheid van de spreektaal uit de schrijftaal geweerd moeten worden; uit vrees voor alledaagschheid vervallen zij dan in een tegengesteld uiterste: den opgeschroefden trant. Hun zinnen loopen op stelten. 't Valt niet in hun smaak, een eenvoudige gedachte in een eenvoudig gewaad te steken. Zinnen als: „*Ja, gewis, in dit ondermaansche is alleen hij een gelukkig sterveling — en niemand ook dan hij, die een tevreden hart in den boezem ronddraagt*”, worden dan de dragers van gedachten, eenvoudig als deze: *De tevredene alleen is gelukkig.*

Een passende waardigheid van uitdrukking, in overeenstemming altijd met den aard der gedachte, is aan te bevelen; platheid en ruwheid zijn nog meer af te keuren dan gezwollenheid.

Al schrijft men niet allerplatst, wie gewaarschuwd is voor bombast, hij vooral zij op zijn hoede, den teugel niet te zeer te vieren aan luim of lust, of wel zijn taalvormen te ontleenen aan de lagere volkstaal. Zinnen als:

Zoo men in vele zaken zijn neus wil steken, heeft men kans, dikwijls kaal weg te komen,

In 't leven dienen wij steeds ons roer recht te houden; al knijpen ons de omstandigheden ook om uit ons vel te springen, wij moeten eender blijven in onzen handel en wandel,

zijn als te plat van uitdrukking af te keuren. Nog eens, de stijl zij beschaafd.

Steeds houde men denzelfden toon; men neme niet nu eens een hooge vlucht en zweve dan weer laag bij den grond. Zinnen als:

„De deugd is de zon van 't menschelijk leven; waar zij te vinden is, daar ontluiken geluk, liefde en vrede; waar hare vijandin, de ondeugd, ten troon zetelt, daar wordt het vaak een misselijke boel”,
zijn ten zeerste af te keuren.

Ook tegen 't verwateren van den stijl zij men op zijn hoede. Wie een enkele gedachte, al is ze nog zoo deugdelyk, gaat verdrinken in een zee van noodeloze woorden, levert een proeve van verwaterden stijl. Drukt men de gedachte: *Na lijden komt verblijden*, aldus uit:

„Te allen tijde is door den opmerkzamen mensch waargenomen, dat het leven in deze wereld zoowel zijn licht- als schaduwzijde heeft; sombere, droevige dagen, te vergelijken bij een zwart bewolkten hemel, gaan eindelijk voorbij, een zwaar en aangrijpend lijden, hoe smartelijk ook te verduren, neemt ten laatste een einde, en dagen van vroolijken zonneshijn breken aan, rust en kalme tevredenheid verblijden het hart van den zwaarbeproofde”,
dan is ééne enkele gedachte bedolven in een vloed van woorden, de stijl is laf, in stede van beknopt, snedig, puntig.

Verder zorgte men voor levendigheid en sierlijkheid van uitdrukking.

't Maken van ellenlange, samengestelde zinnen valt af te keuren; niet minder 't opeenhoopen van allerlei eenlettergripige woorden, of van klanken, alsmede dat van velerlei hulpwerkwoorden aan 't einde van een zin. 't Geeft alles iets traags, iets lams, iets stijfs aan den stijl. Ook 't veelvuldig gebruik van stopwoordjes als TOEN, OM, EN, DUS, een zwak van vele jonge schrijvers, schaadt aan de sierlijkheid van uitdrukking.

Men schrijve KORTE zinnen.

Men schrijve bijv. niet: *Ik trad in de hut; wat zag ik niet al? enz.* Met *dat al was de ramp zoo groot, dat ik mij bij 't zien van al dat lijden het hart voelde ineenkrimpen.* Deze zin is niet sierlijk, want behalve een opeenhooping van eenlettergripige woorden, vindt men er een van den klank *a*. Evenzoo valt het volgend driet al af te keuren:

„Wat iedereen zich als onmogelijk voorstelde, dat zouden wij wel eens hebben kunnen zien gebeuren;

TOEN De Ruyter nog klein was, TOEN was hij een deugniet van de eerste soort. Op school werd hij weggejaagd, en zijn vader liet hem TOEN naar de lijnbaan gaan. Daar moest hij den geheelen dag het wiel draaien en kreeg daarvoor TOEN als belooning zes stuiver in de week. Maar daar werd hij ook spoedig weggejaagd. Zijn vader zond hem TOEN als bootsmansjongen op een schip. Michiel was TOEN pas elf jaar. Dat vond hij TOEN eerst naar zijn zin;

*Als er veel vliegen in de kamer zijn, EN men heeft een flesch, die aan den onderkant open is, EN men giet er azijn in, EN men legt onder op een scho-
teltje wat suiker, dan gaan de vliegen in de flesch met azijn EN verdrinken.*

Men wachte zich ook voor gewrongenheid. De zin: *Het woord vergallen,*

dat, zooals wij uit vele voorbeelden kunnen aantoonen, zoowel eigenlijk als figuurlijk kan gebezigd worden, wil in eigenlijken zin zeggen: Door de gal verkeerd er uit te snijden den visch bederven", is gewrongen, onsierlijk.

Gewestelijke woorden en uitdrukkingen vermijde men steeds. Ook zij men omzichtig in 't bezigen van beelden, van spreekwoorden, eenmaal nieuw en algemeen gezocht en gebruikt, maar thans door een overmatig gebruik geheel afgesleten, of naar de gewone, gemeenzame spreektaal afgezaakt. Uitdrukkingen als: *wat een HOOP menschen*, voor *menigte menschen*; *het zou er niet aan BESCHIETEN*, voor *helpen*; *ik zal 't wel KLAREN*, voor *in orde brengen*, benadeelen de sierlijkheid van stijl, en beeldspraak als: *de tand des tijds*, *rozen en doornen op 't pad des levens*, *de rozen op de wangen* enz. of spreekwoorden als: *met den mantel der liefde bedekken*, *als een wolf in schaapskleeren*, *de huik naar den wind hangen*, *nieuwe bezems vegen schoon*, missen het aantrekkelijke van het nieuwe.

Ten slotte. Zoowel met 't oog op den inhoud als op den vorm is 't lezen van goede schrijvers aan te bevelen. Het geeft een voorraad nieuwe begrippen en op den duur een rijkdom van woorden en uitdrukkingen. „Zoo ziet men den besten meesteren de kunst af, en leert, behendigh stelende, een' ander het zijne te laten”, zegt Vondel.

OEFENING IS EEN EERST VEREISCHE. Men zij vooral niet te spoedig tevreden over zijn werk: men beproeve, dezelfde gedachte op verschillende wijzen in te kleeden, passend uit te drukken. Den ééne dag denkt het hoofd helderder dan den anderen, men late de opgestelde zinnen eens liggen tot een volgenden dag, om ze dan met nieuwen lust en verschen moed te herlezen en te schaven.

Hier volgen nu een eerste reeks oefeningen, waaruit ieder met ruimte kan kiezen. Het is natuurlijk de bedoeling, dat ze met behoorlijke tusschenpoozen worden bewerkt; een zestal zinnen opeens is in den regel voldoende.

O P G A V E N.

1. *Bezigt in nette zinnen de woorden:*

aandachtig — leergierig — uiteenlopend — eenvoudig — oppervlakkig — welluidend — grillig — middellijk — veelomvattend — oorspronkelijk — *ridderlijk*.

VOORBEELD. Zoo het liefdeloos kan heeten, de gebreken van anderen in 't licht te stellen, 't geeft blijk van een edel hart, zoo noodig eigen misslagen en gebreken *ridderlijk* te erkennen.

2. *Gebruik evenzoo:*

kenmerk — verschijnsel — voorspelling — *vooordeel* — invloed — verhouding — schuilhoek — grondslag.

VOORBEELD. Spreekwoorden worden dikwijls gebruikt als machtspreuken; zij worden vaak verkeerd begrepen en geven niet zelden voet aan *voordeel* en kleingeestigheid.

3. *Bezig in zinnen:*

bekleeden — overstroomen — beteugelen — verbinden — ontduiken — teekenen — verkwikken — offeren — uitroeien — *oefenen* — ontplooien.

VOORBEELD. De hoogste sport der maatschappelijke ladder wordt niet altijd bereikt door hen, die den gelukkigsten aanleg hebben. Hij heeft de meeste kans ze te bereiken, die zijne vermogens 't best en 't vlijtigst *oefent*.

4. *Gebruik elk der volgende woorden of uitdrukkingen in een tweetal zinnen:*

veerkracht — toetsen — eenparig — ten onrechte — werkring — in 't bijzonder.

VOORBEELD. De *veerkracht* van een volk wordt niet altijd verhoogd door 't bezit van groote rijkdommen; integendeel, de geschiedenis leert, dat deze dikwijls oorzaak zijn van verslapping en zedenbederf, van ongevoeligheid voor ware, nationale grootheid.

5. *Bezig in zinnen:*

handel en nijverheid,
rust en orde,
schering en inslag,
tegen wil en dank,
in tijden van duurte en hongersnood,
raad en voorlichting,
kunsten en wetenschappen,
licht- en schaduwzijde.

VOORBEELD. De betrekking van onderwijzer heeft hare *licht- en schaduwzijde*. Wie roeping gevoelt voor het onderwijs, hij keere in zich zelf en vrage zich ernstig af: Is er lust en liefde in mijn hart, om een geheel leven aan de opvoeding en het onderwijs der jeugd te wijden?

6. *Gebruik in goede zinnen:*

de schoonheid der natuur,
de kracht der wetten,
het nut der geschiedenis,
de invloed der beschaving,

het oordeel der menschen,
het licht der wetenschap,
de voortbrengselen der nijverheid.

VOORBEELD. Op het hart van den waarlijk gevoeligen mensch maakt *de schoonheid der natuur* te allen tijde een diepen en weldadigen indruk; niet minder op den geest, dien ze opfrischt en verjeugdigt.

7. *Bezig in zinnen:*

in vrijheid stellen,
ten deel vallen,
naar het hoofd werpen,
ten grave sleepen,
uit de lucht grijpen,

in de engte drijven,
voor de voeten werpen,
met voeten treden,
op de been brengen,
in gevaar brengen.

VOORBEELD. Wien het geluk *ten deel is gevallen*, bij een helder hoofd een gevoelig hart te bezitten, beide ten goede gevormd door eene verstandige opvoeding, — hij bedenke, dat men veel van hem verwacht, omdat hij veel kan geven.

8. *Gebruik in fiksche zinnen:*

fier en hooghartig,
onwetend en onbeschoft,
lastig en gevaarlijk,
waardig en oprecht,

trouweloos en meinedig,
vernederend en ongepast,
weelderig en hoogmoedig.

VOORBEELD. Te veel geluk opeens, te veel voorspoed, onverhoopt en onverwacht, maakt ons niet zelden *weelderig* en *hoogmoedig*.

9. *Bezig in zinnen:*

begeerte naar geluk,
na uren van inspanning,
op het toppunt van bloei,

in lengte van tijd,
liefde tot de waarheid,
vrees voor straf.

VOORBEELD. Goede boeken zijn die, welke ons oordeel scherpen, ons gemoed veredelen, ons karakter vormen, ons opvoeden in één woord. Zulke boeken kweeken in ons *liefde tot de waarheid*, liefde tot de deugd, en zijn ons trouwe leidlieden op den weg des levens.

10. *Bezig in goede zinnen:*

om strijd — *met* overleg — *in* tweestrijd — *zonder* nadenken — *na* rijp beraad — *volgens* belofte — *naar* oud gebruik — *tusschen* twee vuren — *tegen* den regel — *tot* voorbeeld — *op* voorwaarde — *bij* verdrag.

VOORBEELD. Op stoffelijk gebied wordt in de groote maatschappij hard gewerkt en is men *om strijd* in de weer voor eigen belangen; de arbeid op verstandelijk en zedelijk terrein wordt, jammer genoeg, meestal aan dien op stoffelijk gebied ondergeschikt gemaakt.

11. *Gebruik in ferme zinnen:*

beschutten *voor* — vervreemden *van* — wijzen *op* — ontstellen *door* — bezielen *met* — bevestigen *in* — afdalen *tot* — kampen *met* — ontwel-digen *aan* — weerstaan *aan* — belasten *met* — steunen *op* — slagen *in* — bukken *voor* — staan *naar* — *afhangen van*.

VOORBEELD. Onze toekomst *hangt* voor een goed deel *af van* den ernstigen wil om ons te bekwamen, van 't ijverig streven om ons zelve een weg door het leven te banen en bovenal van trouwe plichtsbetrachting.

12. *Bezig in goede zinnen:*

recht hebben op,
ten doel staan *aan,*
weerstand bieden *aan,*
inzicht verkrijgen *in,*
in aanraking komen *met,*
bestand zijn *tegen,*

gebruik maken *van,*
eenen blik slaan *op,*
in de voetstappen treden *van,*
de hand slaan *aan,*
den grondslag leggen *tot.*

VOORBEELD. Het vaderland *heeft recht* op al onze krachten. Wie de vermogens en talenten, hem geschonken, ongebruikt laat en in werkeloosheid zijn leven slijt, — hij bezondigt zich aan de maatschappij, omdat hij niets bijbrengt tot het algemeene welzijn.

13. *Bezig in zinnen:*

in strijd met,
in verband met,
in weerwil van,
ten spijt van,

in verhouding tot,
met het oog op,
ter wille van,
onder den invloed van.

VOORBEELD. Het is *in strijd met* de regelen eener gezonde opvoedkunde, het geheugen van jonge kinderen te overladen met veel en allerlei. Overlading van het geheugen leidt tot lichamelijke en geestelijke achterlijkheid.

14. *Gebruik van de hier opgegeven woorden elk tweetal in één' zin:*

<i>prijzen</i> — <i>berispen</i> .	afbreken — opbouwen.
bestrijden — verdedigen.	tegenwerken — bevorderen.
sparen — verkwisten.	ontdekken — verbergen.
vereenigen — scheiden.	

VOORBEELD. Wat baat het u, zoo de menschen u *prijzen*, indien uw geweten uwe daden afkeert; en wat zal het u schaden, als de menschen uw gedrag *berispen*, zoo de rechter in uw eigen hart de beweegredenen uwer daden goedkeurt.

15. *Bezig in zinnen:*

bedacht zijn *op* — ontbloot zijn *van* — verbonden zijn *met* — gepaard gaan *met* — verhit zijn *op* — vreemd zijn *aan* — *trotsch zijn op* — stout zijn *in* — afkeerig zijn *van* — berekend zijn *voor*.

VOORBEELD. *Wees niet trotsch op* rang of stand. Niet het beroep adelt den man, maar deze adelt zijn beroep. Deugden en talenten in de eerste plaats geven aanspraak op waardeering.

16. *Gebruik in fiksche zinnen:*

zich toelleggen <i>op</i> ,	zich verschansen <i>achter</i> ,
zich kanten <i>tegen</i> ,	zich kwijten <i>van</i> ,
zich vereenigen <i>tot</i> ,	zich onderscheiden <i>in</i> ,
zich nestelen <i>in</i> ,	zich onderscheiden <i>door</i> ,
zich spiegelen <i>aan</i> ,	zich neerleggen <i>bij</i> ,
zich verheffen <i>boven</i> ,	<i>zich schamen voor</i> .
zich overgeven <i>aan</i> ,	

VOORBEELD. Wie een eerlijk beroep uitoefent, behoeft *zich nooit voor* dat beroep te *schamen*, 't moge zijn wat het wil; hij steke fier 't hoofd op en zegge: „Hier ben ik!”

17. *Bezig in zinnen:*

gedenkteeken — *sluier* — wasdom — voortgang — inzicht — aanbeveling — leiddraad — evenbeeld — gebied — grondbeginsel.

VOORBEELD. Men kan over menschen geen oordeel vellen als over een beeld of een schilderij, met andere woorden: men ziet niet, wat ze zijn op 't eerste gezicht; de *sluier* der bescheidenheid bedekt veelal de verdiensten, het masker der huichelarij verbergt soms het booze hart.

18. *Schrijf eene vraag naar aanleiding van elk der volgende woorden of uitdrukkingen:*

<p><i>de eerste stap,</i> voorwendsel, een weifelend karakter,</p>	<p>laag van aard, bedorven van natuur.</p>
--	--

VOORBEELD. Weet gij, wat *de eerste stap* is tot het verwerven van een goeden naam? De eerste, vaste schrede op den weg van het goede is die eerste stap. Wie het goede verricht, omdat het goed is en het kwade laat, uit liefde tot de deugd, diens naam zal een goeden klank bekomen.

19. *Maak zinnen naar aanleiding van de volgende uitdrukkingen:*

<p>zijne eischen matigen <i>naar</i>, de aandacht vestigen <i>op</i>, zijn wil doordrijven <i>in</i>, zijn zegel hechten <i>aan</i>, de wet stellen <i>in</i>, de wijk nemen <i>naar</i>, inzicht verkrijgen <i>in</i>,</p>	<p>de wet stellen <i>aan</i>, aanspraak maken <i>op</i>, den weg banen <i>tot</i>, het sein geven <i>aan</i>, zijne goedkeuring schenken <i>aan</i>, het sein geven <i>tot</i>, <i>eene poging aanwenden tot</i>.</p>
---	---

VOORBEELD. Het meerendeel der menschen is meer geschikt en genegen eene enkele maal *eene* krachtige *poging aan* te *wenden tot* het treffen van een of ander doel dan te volharden, als ze eenmaal begonnen zijn.

20. *Bezig in een goeden zin elk tweetal woorden, die hier volgen:*

<p><i>werken en streven,</i> denken en leeren, zaaien en maaien,</p>	<p>slaven en zwoegen, zoeken en vinden, lijden en strijden.</p>
--	---

VOORBEELD. Geldbezit te maken tot het eenige doel van alle *werken en streven* is dwaasheid. Even dwaas is 't, met eene soort van wijsgeerige minachting op geld neer te zien als op slijk. In menig opzicht bevordert geldbezit ons stoffelijk geluk en onze verstandelijke en zedelijke verheffing.

H O O F D S T U K VI.

HET KIEZEN VAN WOORDEN.

II.

Wat wij in de inleiding tot de opgaven van Hoofdstuk I zeiden, geldt ook voor deze nieuwe reeks, die, zooals de lezer gereedelijk zien zal, over 't geheel moeilijker opgaven bevat. De meeste oefeningen geven volop te denken; nu eens zal 't *gezond verstand* het te bezigen woord of de te bezigen uitdrukking moeten bepalen, dan weer zal 't *taalgebruik* bij de keuze moeten beslissen.

Hun, voor wie sommige opgaven te zwaar mochten wezen, raden wij aan, met aandacht eenige werken te lezen van degelijke schrijvers. Wie deze opgaven naar behooren wil doorwerken, moet noodwendig zekere mate van belesenheid bezitten.

O P G A V E N.

1. Vul het volgende behoorlijk in:

Zijn ¹⁾ — verruimen.	Aan een — zijn zegel hechten.
De — boeien.	De — uitdooven.
Een — wraken.	De — doen insluimeren.
Iemand in — stijven.	Den — — tergen.
De — overschrijden.	Op iemands — eene smet werpen.
Iemands — vergallen.	Iemand in zijn — krenken.
Zijn — benevelen.	

2. Een geheim wordt *ontdekt* of *ontsluierd*.

Vul evenzoo aan:

Een raadsel wordt —.	Een twist wordt — of —.
Een onduidelijk schrift wordt —.	Een hinderpaal wordt —.
Eene verwarde zaak wordt —.	Eene wonderlijke zaak wordt —.
Een geschil wordt — of —.	Eene samenzwering wordt — of —.
Eene leemte wordt —.	

¹⁾ Waar 't noodig is, bezige men den vorm van 't *vrouwelijk*.

3. *Vul het volgende behoorlijk aan:*

Soms moet de mensch al zijne krachten —, om zijne hartstochten te —, en aan de verleiding te —.

Men kan zijn geweten wel eene poos —, maar 't voor altijd gaat moeielijk.

Vol vertrouwen op eigen kracht ging Franklin met moed den weg der wetenschap op; over alle struikelblokken is hij —, alle hinderpalen heeft hij

Men zou meenen, dat de moordenaar bij het zien van zijn slachtoffer in tranen zou zijn —; maar neen, hij — in eene hevige woede, die weldra tot eene soort van razernij —.

't Is gemakkelijker goede gewoonten . . . , dan kwade gewoonten

De ergste domoor is hij, die zich knap —.

4. *Vul aan met één dezer werkwoorden:*

Bewijzen — Vervullen — Bevredigen — Behartigen — Verleenen —
Aanbrengen — Betoonen — Toedragen — Berokkenen.

Iemand medelijden —.

Iemand hulp —.

Iemand haat —.

Iemand liefde —.

Iemand leed —.

Eene taak —.

Zijne zaken —.

Eene behoefte —.

Eenen dienst —.

Iemand geluk —.

Eene belofte —.

Iemand achting —.

Iemand welwillendheid —.

Zijne lusten —.

5. *Daarstellen* is geen Nederlandsch, maar een Duitsch woord. Het gebruik van dat woord verdient ten zeerste afkeuring. Dit neemt niet weg, dat men het herhaaldelijk hoort in de spreektaal en dat het veelvuldig voorkomt in de schrijftaal.

Vervang het zinledige Germanisme daarstellen door een pittig Nederlandsch woord in de volgende zinnen.

Mahomed *stelde* een nieuw geloof *daar*.

In elke gemeente zijn plaatselijke verordeningen *daargesteld*.

God heeft hemel en aarde *daargesteld*.

Door menige wildernis op Java zijn wegen *daargesteld*.

Met eene bijl wordt eene bijt in 't ijs *daargesteld*.

Met eigen inspanning en vlijt heeft menigeen zijn geluk *daargesteld*.

Voor Vondel, den vorst der Nederlandsche dichters, is voor eenige jaren te Amsterdam een standbeeld *daargesteld*.

De Avondschool van Dou, een meesterstuk van kunst, is met de uiterste zorg *daargesteld*.

Geld en goed alleen *stellen* 't geluk des menschen niet *daar*.

In de meeste fabrieken zijn stoomwerktuigen *daargesteld*.

De bron van bijzondere en algemeene welvaart wordt *daargesteld* door vrijheid van arbeid.

De Schepper *stelde* in den mensch eene reeks van behoeften *daar*, doch in zijne oneindige wijsheid *stelde* hij ook de middelen *daar*, waardoor de mensch die behoeften kan bevredigen.

6. Het vuur der tweedracht *uitdooven*.

De ouderdom *dooft* veelal in den mensch den lust tot werken *uit*.

Zoek eveneens woorden, die passen bij de volgende woorden en uitdrukkingen, of maak kleine zinnen, waarin deze voorkomen.

Uitdooven — Vernietigen — Vernielen — Verwijderen — Uitroeien — Onschadelijk maken — Verdrijven — Verjagen — Verbannen — Doen insluimeren — In slaap wiegen — Sussen — Dooden — Stillen.

7. Iemands eerzucht *prikkelen*.

Het uitzicht op voordeel *prikkelt* den ijver des koopmans.

Zoek eveneens woorden, die passen bij de volgende woorden en uitdrukkingen, of maak kleine zinnen, waarin deze voorkomen.

Aanblazen — Op touw zetten — Opwekken — Bewerken — Tot stand brengen — In werking stellen. — In zwang brengen — In omloop brengen — In 't leven roepen — Scheppen.

8. *Vervang in de volgende opgaven de streepjes door verschillende bijvoeglijke naamwoorden.*

Eene — en —, doch — en — woning.

Een — en —, doch — en — volk.

Een — en —, doch — en — man.

Eene oogenschijnlijk — en —, doch inderdaad — en — gebeurtenis.

Een — en —, doch in den grond — en — karakter.

9. *Vervang in de volgende opgaven de streepjes door verschillende zelfstandige naamwoorden* ¹⁾:

Een weergalooze —.	Een stoute —.
Een onovertroffen —.	Een onweerstaanbare —.
Een kiesche —.	Een meesterlijke —.
Een gekuischte —.	Een kernachtige —.
Een ongekunstelde —.	Een doorwrochte —.
Een onloochebare —.	Een wekelijke —.
Een onbewimpelde —.	Een onvervreemdbaar —.
Een wederrechtelijke —.	Een diepingrijpende —.
Een verdachte —.	Een roekelooze —.
Een onbekookte —.	

10. *Vul het volgende aan met één der werkwoorden:*

Overhalen — Verleiden — Overtuigen — Overreden — Vervoeren —
Verlokken — Misleiden — Brengen — Verblinden — Verbijsteren.

Zich door zijne drift laten —.
Zich door eenen vloed van woorden laten —.
Iemand van eene dwaling —.
Iemand tot het kwade —.
Iemand met klem van redenen —.
Zich door 't uitzicht op rijkdom laten —.
Zich door den schrik laten —.
Zich door den schijn laten —.
Zich door schoone beloften laten —.
Iemand tot betere inzichten —.

11. *Vul het volgende met gepaste uitdrukkingen aan:*

Van wind en golven	Met een gebrek . . .
Aan de zonde . . .	Aan gewetenswroegingen . .
Van den booze . . .	

VOORBEELD. Van wind en golven *de speelbal zijn*.

12. *'t Volgende behoorlijk in te vullen:*

Langzaam en met — en — aan de voltooiing van iets werken.
Aan iemand de — vrijheid en de — rechten terugbezorgen.
De zaden van — en — met kwistige hand —.

²⁾ Voor *vrouwel.* zelfst. nw. plaatse men *eene*.

Met — en — zich — aan zijn beroep —.
 Met — en — iemand bijstaan.
 Met — en — zich — van eene taak.
 Met — en — zijne meening —.
 Langs — wegen zijne plannen trachten — —.
 Voor zijn — strijden met — en —.
 Met — en — 't onmogelijke willen.

13. *Vul het volgende aan:*

Spreken op eenen toon van — en —.
 Handelen met — en —.
 Denken met — en —.
 Gelooven met — en —.
 Bidden met — en —.
 Liefhebben met — en —.
 Zich aan iets overgeven met — en —.
 Te kampen hebben met — en —.
 In iets berusten met — en —.
 Iemand behandelen met — en —.
 Iemand naderen met — en —.
 Iets ten uitvoer brengen met — en —.
 Iets schilderen met — en —.
 Iets zeggen met — en —.
 Iets bewijzen met — en —.
 Eene zaak verdedigen met — en —.
 Zich aan eene studie wijden met — en —.
 Zich laten vervoeren door — en —.
 Zich tegen iets verzetten met — en —.

14. *Vul met goed gekozen woorden of uitdrukkingen 't volgende aan:*

De droevige gedachten —, die onze ziel —.
 Iemand in zijne overdenkingen —.
 Aan zijne woorden waardigheid —.
 Eene gewaarwording van smart zoeken te —.
 Iemand zijne verkeerdheden —.
 Iemand van zijne komst —.
 Van onze belangstelling —.
 Voor eene snoode daad —.
 Aan zijne lusten en luimen —.
 Het al te scherpe licht —.

Iemands oprechtheid op zijn gelaat —.
 Iemand met eene reeks van vragen —.
 Moedig 't gevaar —.
 Eenen vertrouwelijken blik met iemand —.

15. *Het volgende naar behooren in te vullen:*

Eene — begeerte.....		Het — geweten.....
De — levensvonk.....		Het — geestelijke leven... ..
De — kiem doen.....		Het — vaderlandsch gevoel.....

VOORBEELD. De — levensvlam.....
 De *kwijnende* levensvlam *doen opflikkeren*.

16. *Vul in:*

De zucht naar zinnelijk genot is den mensch —; die naar — genot moet in hem — worden, om later als — te dienen aan die voor — genietingen; want zoolang de zucht naar — genot niet even sterk of — is dan die naar — genot, zoolang zal de laatste —.

17. *Vervang de streepjes door goed gekozen woorden.*

Werken is 's menschen —. De mensch — te werken, zoolang zijne krachten 't hem —. Wie zijne krachten — laat, zoolang hij ze nuttig — kan, zonder zich naar den geest of 't — te —, bezondigt zich aan de —, die — heeft op die krachten. Wie werkt, — voor de —; wie niets doet, is — voor haar. De geringste —, die 't — werk verricht, de — landman, die zijnen akker —, of achter den ploeg —, is nuttiger en —, dan de edelman, die een — leven leidt.

18. *Vul in:*

1. Wees ordelijk, want orde is — — van den arbeid.
2. Eene goede opvoeding tracht noch te belemmeren noch te —, maar te leiden en te —.
3. Onder alle soorten van armoede is de armoede des verstands — —. Zij is de bron van — en —.
4. De parel ligt op den bodem — —, de diamant in den schoot — —; beide worden niet dan met — verkregen.

5. Gehoorzaamheid, enkel uit vrees ontstaande, is goed om — en — aan te kweken, maar niet om — en — in te boezemen.

6. De kostbaarheid der meeste zaken hangt af van — —. Keisteenen en aardappelen verschillen hoofdzakelijk door — — van — en ananassen.

19. *Naar behooren in te vullen:*

Hij is niet groot, die den tegenspoed —, als iedereen het oog op hem — houdt. Onder zulke omstandigheden kan ijdelheid de — van zijn handelen wezen. Maar hij, die den tegenspoed —; hij, die zonder vrienden, welke hem —, zonder kennissen, welke hem —, zijnen rampspoed — met — en —, is werkelijk groot; zoo iemand verdient — —, hem — wij ons ten voorbeeld.

20. *In te vullen:*

Niets ter wereld — ons zieleleven bitterder en — dan teleurstellingen. Het zijn — slagen van het lot, — op ons levenspad, die ons de bloemen doen vergeten. De meeste teleurstellingen — hij, die onophoudelijk *wenschen* —, — wenschen —, wenschen, waarvan de — een — zou wezen. 't Meest — hij den vrede zijns gemoeds, die te veel van 't lot —. Een verstandig man — op zijn geluk, op den — zijns gemoeds; daarom is hij — in zijne wenschen.

HOOFDSTUK VII.

TEGENSTELLINGEN.

II.

Het zal den lezer, na 't bewerken van het tiental Opgaven uit Hoofdstuk II, duidelijk zijn geworden, dat het zoeken naar het tegengestelde van woorden en uitdrukkingen denkwerk mag heeten bij uitnemendheid, en dat men het, met 't oog op de taalstudie, inderdaad een hoogst vruchtbaar werk kan noemen. De aandacht wordt daarbij gevestigd op de kracht en de beteekenis der woorden, en alleen dan ook, wanneer men die kracht en beteekenis goed vat in eigenlijken en in figuurlijken zin, is 't mogelijk, met juistheid de tegenstelling te bepalen.

't Is verder natuurlijk, dat het tegengestelde van een woord of een uitdrukking niet altijd door een enkel ander woord of een enkele uitdrukking kan worden aangegeven. Een paar voorbeelden uit Schrijvers mogen hiervan ten bewijze strekken. Uit die voorbeelden moge tevens blijken, dat in goeden stijl de tegenstelling soms als middel tot uitdrukking der gedachten wordt gebezigd, hoe zij strekken kan, om den stijl *kracht* en *sierlijkheid* bij te zetten.

„Zoet en welgelukzalig zamenzijn in Gods huis! plegtige en zielverheffende ure, toegewijd aan gebed en Godsvereering, in het midden van Zijne gemeente! Als arm en rijk zich scharen naast elkaar, als de grijsaard ten rijke gaat nevens de frissche Jonkvrouw, als de sterke en de moedige nederknielt nevens den zwakke en den bloode, als de fiere het hoofd bukt tegelijk met den demoedige, als de schrandere en diepdenkende hetzelfde doel heeft met den onkundige en kleine van geest.”

Mevr. Bosboom-Toussaint.

„Mannen en vrouwen, edelaardige jeugd en diepbedorven grijsheid, heldinnen en schurken roept hij (de romanschrijver) in het leven, en zijne hand omringt hen met het weelderigste of het schamelste huisraad eener aardsche woning. Hij deelt belooning en straf uit, en beschikt over leven

en dood. Wanorde sticht hij en laat er orde uit voortkomen of den ondergang; hij doet in den afgrond zinken, en zet op de hooge plaatsen, laat verslechteren en adelt, voedt op en kastijdt.”

Simon Gorter.

Er volgen hier nog een twaalfstal opgaven, over 't geheel moeilijker dan die, welke in Hoofdstuk II voorkomen.

O P G A V E N.

1. *Men verlangt het tegengestelde van het cursief gedrukte.*

Een <i>schrale</i> oogst.	Een <i>denkbeeldig</i> gevaar.
Eene <i>belangrijke</i> schade.	Een <i>ingewikkeld</i> vraagstuk.
Een <i>beknopt</i> verhaal.	Eene <i>bekrompen</i> opvatting.
Eene <i>oordeelkundige</i> keus.	Eene <i>toenemende</i> snelheid.
Een <i>onzekere</i> gang.	Een <i>flauwe</i> indruk.
Eene <i>levendige</i> herinnering.	Een <i>geduchte</i> schok.
Eene <i>overdreven</i> lofspraak.	Een <i>heuglijk</i> gevolg.
Een <i>vertroeteld</i> lichaam.	Eene <i>vrijwillige</i> deelneming.
Eene <i>opbeurende</i> gedachte.	Eene <i>ijdele</i> vrees.

2. *Wat is het tegengestelde?*

Een <i>pijnlijk</i> indruk.	Eene <i>rechtstreeksche</i> verbinding.
Eene <i>onbetwistbare</i> waarheid.	Een <i>ernstig</i> gesprek.
Een <i>welgeslaagd</i> feest.	Eene <i>voorzichtige</i> hervorming.
Eene <i>smaakvolle</i> versiering.	Een <i>vlekkeloze</i> naam.
Een <i>verwerpelijk</i> stelsel.	Een <i>slaafsche</i> geest.
Eene <i>gebrekkige</i> kennis.	Een <i>gehard</i> gestel.

3. *Zoek het tegengestelde van:*

Een <i>veeg</i> teeken.	Eene <i>wakkere</i> geest.
Een <i>vaag</i> antwoord.	Eene <i>afbrekende</i> critiek.
Eene <i>vuige</i> daad.	Eene <i>heimelijke</i> bestrijding.
Eene <i>werkzame</i> verbeelding.	Een <i>veelbewogen</i> leven.
Eene <i>laakbare</i> handeling.	Een <i>onmiskenaar</i> voordeel.
Een <i>twistzieke</i> nabuur.	Een <i>ergerlijk</i> gedrag.

4. *Tracht het tegengestelde te bepalen van:*

Een <i>steenen</i> hart.	Een <i>ijzeren</i> gestel.	Een <i>gulden</i> woord.
Een <i>stalen</i> geheugen.	Een <i>gulden</i> tijd.	Eene <i>zilveren</i> stem.

5. *Bepaal het tegengestelde.*

Iemands achting *verbeuren*.
 Iemand een recht *toekennen*.
 Iemand den toegang *versperren*.
Aan de verleiding *weerstand bieden*.
 Zijne schuld *bekennen*.
 Zijne meening *bloot leggen*.
 Een feit *loochenen*.
 Iemands macht *uitbreiden*.
Voor de overmacht *zwichten*.
 Den moed *laten zakken*.
Met eene verandering *genoegen nemen*.
 Zijne lusten *bevredigen*.
 De waarde van een werk *overschatten*.
 Zijne aanspraken *doen gelden*.
 Het evenwicht *herstellen*.
 Eene overeenkomst *schenden*.
 Eene gebeurtenis *bespoedigen*.
 Iemands ijver *aanwakkeren*.

6. *Zoek het tegengestelde van:*

Met iemand *in* meening *verschillen*.
 Zijne krachten *versnipperen*.
 Iemand *in* aanleg *overtreffen*.
 Iemand *in* bekwaamheid *nabijkomen*.
 De grenzen der welvoeglijkheid *overschrijden*.
 Iemands bekwaamheid *overschatten*.
Zich eene zaak *aantrekken*.
 Iemand *in* eene zaak *trekken*.
 Zijn gevoelen *laten doorschemeren*.
Zich door iets *aangetrokken* gevoelen.

7. *Het tegengestelde te bepalen van:*

Met de uiterste inspanning eene taak vervullen.
Met weerzin zich aan den arbeid zetten.
Met gestrengheid te werk gaan.
Met vertrouwen den uitslag afwachten.
Met huivering aan iets denken.
Met angstvalligheid tot iets overgaan.
Met opgewektheid aan een werk beginnen.
Met leedwezen iets aanzien.
Met overijling een besluit nemen.
Met kalmte iets afwachten.

8. *Bepaal het tegengestelde van:*

Door zijne ondergeschikten *op de handen gedragen worden*.
 Iemand *de hand boven 't hoofd houden*.
Aan iets de hand houden.
Met iets de hand lichten.
 Iemand *over den hekel halen*.
Bij iets zijde spinnen.
 Aan de waarheid *te kort doen*.
 Iemands eerlijkheid *boven allen twijfel stellen*.
 Iemands verdiensten *helder doen uitkomen*.

9. *Zoek het tegengestelde van de cursief gedrukte woorden.*

Eenen vriendelijken raad *in den wind slaan*.
 Hij *is te huis* in de Geschiedenis der Middeleeuwen.
 De vrijheid *aan banden leggen*.
Tegen eene zaak gekant zijn.
 Het grauw *in toom houden*.
Den staf breken over eene daad.
 Vondel *neemt* in sommige zijner werken *eene hooge vlucht*.
Lucht geven aan zijnen toorn.
 Iets *op den achtergrond* stellen.
Aan sterken drank verlaafd zijn.
 't Is *ridderlijk met open vizier* te strijden.
Het zedelijk overwicht op iemand hebben.
 Het onkruid *uitwieden*.
 Het veld der beschaving *ontginnen*.
 Bij eenen winkelier *in 't krijt* staan.
 Op *grooten voet* leven.
Aan den leiband van anderen loopen.

Iemand tegen zich in 't harnas jagen.
Aan een plan zijn zegel hechten.
Iemands handelwijze wraken.
Op de hoogte zijn van eene zaak.
Het vuur der tweedracht aanblazen.

10. *Bepaal het tegengestelde.*

Iets van verschillende kanten bezien.
Eene zaak op groote schaal drijven.
Met iemand in goede verstandhouding leven.
Eene verandering raadzaam achten.
Een voorstel verwerpelijk achten.
Ontwikkeling en kennis op hoogen prijs stellen.
't Doel uit het oog verliezen.
Tegen eene taak opzien.
Met iemands werk hoog loopen.
Voor eene goede zaak alles veil hebben.

11. *Wat is het tegengestelde?*

Lijnrecht in gevoelen tegenover iemand staan.
In nauwe betrekking tot iemand staan.
In nauw verband met iets staan.
Op iets volstrekt geen acht slaan.
Zich in geenen deele om iemand bekommeren.
In vele opzichten met iets overeenkomen.

12. *Het tegengestelde wordt gevraagd van:*

Iemand tot eenen misstap aanleiding geven.
Iemand den lust tot werken benemen.
Iemand gelegenheid verschaffen tot oefening.
Zich van iemands goede bedoelingen overtuigd houden.
Gunstig op iemands ontwikkeling werken.
Op iemands oprechtheid staat maken.
Voor iemand eenen diepen eerbied koesteren.
Niet hechten aan uiterlijk vertoon.
Iemand van eene verplichting ontheffen.
Van iemands verdiensten hoog opgeven.
Ter bereiking van zijn doel alles in 't werk stellen.
Van eene zaak geen flauw denkbeeld hebben.

H O O F D S T U K VIII.

EEN EN ANDER OVER ZINSBOUW.

Eischt het *aanvullen* en meer nog het *schrijven* van zinnen vrij wat nadenken en zorg, *het opsporen van 't verband*, waarin eene reeks opgegeven zinnen tot elkaar kunnen staan, is zeker een studie van even groot belang.

In alle hedendaagsche werken over Spraakleer, in *Cosijn*, *De Groot*, *Kern*, *Van Dale*, *Terwey* e. m. a., vindt men in de afdeling Syntaxis de leer van den zin en 't zinsverband in alle deelen en onderdeelen helder en eenvoudig uiteengezet.

De leergang is in al die studiewerken eenigszins analytisch (ontledend); in elk gegeven voorbeeld is het de taak des lezers, het te voren aangeduid verband te vinden, te vatten, en dit levert in den regel geen bezwaren op.

In dit Hoofdstuk zullen wij op tegenovergestelde wijze te werk gaan. Zonder de Syntaxis in haar geheel te doorloopen, is 't ons doel den lezer langs den synthetischen (samenstellenden) weg, en enkel aan de hand der practijk, tot de studie van de Zinsleer te brengen. Wij laten hier eenige voorbeelden van bewerking volgen, die onze opvatting nader kunnen toelichten.

1. *De wereldzee vervult het gemoed met het gevoel der oneindigheid.*
De woestijn vervult het gemoed met het gevoel der oneindigheid.

In dit tweetal zinnen wordt van de *wereldzee* juist hetzelfde gezegd als van de *woestijn*. 't Is duidelijk, dat beide zinnen in betrekking van *aaneenschakeling* door *en*, *zoowel...als*, *niet slechts...maar ook*, *niet alleen...maar ook* verbonden kunnen worden en dan samengetrokken. Naar de klem, waarmede men die verbinding wil aanduiden, kiest men één der gegeven voegwoorden. De zin wordt dan:

De wereldzee en de woestijn vervullen het gemoed met het gevoel der oneindigheid.

Zoowel de wereldzee als de woestijn vervult enz.

Niet slechts de wereldzee, maar ook de woestijn enz.

Niet alleen de wereldzee, maar ook de woestijn enz.

2. *Het kompas is niet uitgevonden door eenen zeevaarder.
De telescoop is niet uitgevonden door eenen sterrenkundige.
De microscoop is niet uitgevonden door eenen natuurkennner.
De boekdrukkunst is niet uitgevonden door eenen letterkundige.
Het kruit is niet uitgevonden door eenen krijgsman.*

Al deze zinnen zijn ontkenkend. Wij kunnen ze aaneenschakelen door 't voegwoord *en*, maar dan ontstaat een geheel, dat niemand bevredigt. Letten wij er echter op, dat in al de zinnen 'tzelfde ontkenkende gezegde voorkomt, waarop de verschillende bepalingen betrekking hebben, dan blijkt het, dat we de gedachte aanmerkelijk beknopter kunnen uitdrukken, aldus:

Het kompas is niet uitgevonden door een' zeevaarder, de telescoop niet door een' sterrenkundige, de microscoop niet door een' natuurkennner enz.

Maar aanmerkelijk zal de zin in kracht en sierlijkheid winnen, als we het uitsluitende voegwoord *noch* als plaatsvervanger van 't ontkenkende *en niet* gaan bezigen en schrijven:

Het kompas is niet uitgevonden door een' zeevaarder, noch de telescoop door een' sterrenkundige, noch de microscoop door een' natuurkennner, noch de boekdrukkunst door een' letterkundige, noch 't kruit door een' krijgsman.

3. *Het spel lokt den speler door hoop op winst.
Het spel speelt met de hartstochten des spelers.
Het spel slingert den speler tusschen hoop en vrees.
Het spel voert den speler in een' toestand van vertwijfeling.
Het spel stort den speler in 't ongeluk.*

't Is duidelijk, dat hier niet enkel een eenvoudige verbinding met *en* gewenscht is. Er is hier opklimming, voortzetting in de gevolgen. De zin, 't geheel, zal aldus gebouwd worden:

Het spel lokt eerst den speler door hoop op winst, dan speelt het met zijne hartstochten, daarop slingert het hem tusschen hoop en vrees, eindelijk voert het hem in een' toestand van vertwijfeling en ten slotte stort het hem in 't ongeluk.

4. *Geestelijke genietingen hebben hooge waarde.
Geestelijke genietingen verkwikken den geest.
Geestelijke genietingen veredelen den geest.
Geestelijke genietingen verhoogen de veerkracht van den geest.*

Een eenvoudige verbinding met *en* zou hier geen goed geheel opleveren; 't is duidelijk, dat er tegelijk met de aaneenschakeling, *rangschikking* moet worden uitgedrukt. De zin kan dan worden als volgt:

Geestelijke genietingen hebben hooge waarde. In de eerste plaats (ten eerste) *verkwikken zij den geest*; in de tweede plaats (ten tweede) *veredelen zij hem*; in de derde plaats (ten derde) *verhoogen ze zijne kracht.*

5. *Wij ontvingen onze opvoeding van anderen.*
Wij voedden ons zelve op.
Wij zijn slecht opgevoed.
Wij hebben 't aan anderen te wijten.
Wij hebben 't aan ons zelve te wijten.

Een aaneenschakeling van dit vijftal zinnen met *en* zou geen goed geheel opleveren. 't Is klaar, dat er hier sprake moet wezen van een *aaneenschakeling*, die tegelijkertijd *verdeling* in zich sluit. 't Geheel kan gevoeglijk luiden als volgt:

Deels *ontvingen wij onze opvoeding van anderen*, deels *voedden wij ons zelve op. Zijn we slecht opgevoed, wij hebben 't eensdeels aan anderen, anderdeels aan ons zelve te wijten.*

6. *Iedereen houdt er van raad te vragen.*
Weinigen houden er van ontvangen raad te volgen.

Het verstand zegt ons, dat hier een betrekking van tegenstelling bestaat. Beide zinnen kunnen als volgt verbonden worden:

Iedereen houdt er van raad te vragen, maar weinigen houden er van ontvangen raad te volgen, of wel:

Iedereen houdt er van raad te vragen, weinigen integendeel houden er van ontvangen raad te volgen.

7. *Velen zijn in hun hart overtuigd van hunne zedelijke zwakheid.*
Zij willen geëerd worden als helden der deugd.

Hier is de tegenstelling minder in 't oog loopend dan in den vorigen zin, toch vindt ieder haar bij eenig nadenken. De innerlijke overtuiging van zedelijke zwakheid is geplaatst tegenover 't streven, om bij de menschen alleszins deugdzaam te heeten.

De verbinding met het voegwoord *integendeel* valt hier echter af te keuren, omdat de tweede zin niet opkomt tegen 'tgeen in den eersten zin beweerd wordt, maar tegen 'tgeen men zich als gevolg daarvan zou kunnen voor-

stellen, nl. dat velen, overtuigd van hunne zedelijke zwakheid, ten zeerste ingetogen, bescheiden zijn. Wij willen daarom schrijven:

Velen zijn in hun hart overtuigd van hunne zedelijke zwakheid, toch (niettemin, echter, evenwel) willen zij geëerd worden als helden der deugd.

-
8. *Gij verdient een sober stuk brood met zwaren arbeid.
Gij neemt eenen nederigen stand in de maatschappij in.
Gij kunt u verheugen in 't ruime bezit van stoffelijke middelen.
Gij dient den vrede des harten boven alles te bewaren.*

Er is hier tegenstelling in dit viertal zinnen, wanneer men ze in verband met elkaar beschouwt, en bovendien is er scheiding tusschen de verschillende gedachten. Het best worden zij aldus tot één geheel verbonden:

Hetzij ge een sober stuk brood met zwaren arbeid verdient, 't zij ge een nederigen stand in de maatschappij inneemt, 't zij ge u verheugen moogt in 't ruime bezit van stoffelijke middelen, gij dient den vrede des harten boven alles te bewaren.

De verbinding met 't scheidende *of...of* was even gepast. De zin zou daardoor worden:

Of gij een sober stuk brood met zwaren arbeid verdient, of gij een nederigen stand in de maatschappij inneemt, of gij enz. enz.

OPMERKING. De redengevende en gevolgaanduidende voegwoorden verbinden de zinnen deels nevenschikkend, deels onderschikkend. Daar wij in hoofdzaak op de betrekkingen der zinnen hebben te letten, ligt 't minder op onzen weg, de nevenschikkende en de onderschikkende verbinding voor die betrekkingen afzonderlijk te behandelen.

-
9. *De deugd vereenigt de menschen.
Deugd wekt vertrouwen.
De ondeugd scheidt de menschen.
Ondeugd wekt wantrouwen.*

De eerste twee zinnen staan in zoodanige betrekking tot elkaar, dat de tweede zin de oorzaak aanduidt van 't beweerd in den eersten zin. 't Zelfde kan gezegd worden van het tweede tweetal. De verschillende zinnen kunnen *nevenschikkend* en *onderschikkend* verbonden worden. Nevenschikkend als in:

De deugd vereenigt de menschen, want deugd wekt vertrouwen; de ondeugd daarentegen scheidt ze, want ondeugd wekt wantrouwen; of wel:

De deugd vereenigt de menschen, de deugd immers (namelijk, toch) wekt vertrouwen. De ondeugd daarentegen scheidt ze, de ondeugd toch (immers, namelijk) wekt wantrouwen; of onderschikkend op deze wijze:

De deugd vereenigt de menschen, omdat (dewijl, vermits, naardien) de deugd vertrouwen wekt; de ondeugd daarentegen scheidt ze, dewijl (omdat, vermits, naardien) de ondeugd wantrouwen wekt.

-
10. *Een geregeld leven bevordert de gezondheid.
Een ongeregeld leven ondermijnt de gezondheid.
Een geregeld leven is te verkiezen boven een ongeregeld.*

Tusschen deze drie zinnen bestaat verband in dit opzicht, dat de derde als gevolgtrekking is te beschouwen van 'tgeen in den eersten en tweeden gezegd wordt. Zij kunnen nevensschikkend verbonden worden, als volgt:

Een geregeld leven bevordert de gezondheid, een ongeregeld leven ondermijnt ze, dus (derhalve, bijgevolg, alzoo, daarom) is een geregeld leven te verkiezen boven een ongeregeld; — of onderschikkend, als in:

Een geregeld leven bevordert de gezondheid, een ongeregeld leven ondermijnt ze, zoodat (vandaar dat, weshalve, waarom) een geregeld leven boven een ongeregeld te verkiezen is.

-
11. *God gaf den menschen 't boek der natuur.
Zij zouden in dat boek Zijne heerlijkheid lezen.*

De tweede zin geeft het antwoord op de vraag: *Met welk doel gaf God den menschen het boek der natuur?* — Wil men 't verband tusschen beide zinnen zóó aangeven, dat dit doel duidelijk in 't oog springt, dan wordt 't geheel als volgt gebouwd:

God gaf den menschen 't boek der natuur, opdat zij in dat boek (daarin) Zijne heerlijkheid zouden lezen, of wel:

De menschen moesten in 't boek der natuur Zijne heerlijkheid lezen, daarom (daartoe, te dien einde) gaf God hun 't boek der natuur.

-
12. *'t Fransche leger was in Rusland bijna geheel vernietigd geworden.
De Keizer trok reeds het volgende voorjaar met een nieuw leger
Duitschland binnen.*

Bij 't verbinden van dit tweetal zinnen, bij 't zoeken naar de betrek-

king, waarin zij tot elkaar moeten geplaatst worden, zullen wij niet aanstonds den spijker op den kop slaan. Die betrekking heeft op 't eerste gezicht iets van een beperkende tegenstelling, maar bij nadere beschouwing zal 't blijken, dat de gedachtengang kan wezen als volgt:

Toegegeven, dat *het Fransche leger in Rusland bijna geheel vernietigd was geworden*, toch *trok de Keizer reeds 't volgende voorjaar met een nieuw leger Duitschland binnen*. Wij schrijven daarom:

Wel is waar *was 't Fransche leger in Rusland bijna geheel vernietigd geworden*, maar *de Keizer trok toch 't volgende voorjaar met een nieuw leger Duitschland binnen*; of

Wel *was 't Fransche leger enz.*, maar *de Keizer trok niettemin 't volgende voorjaar enz.*; of:

De Keizer trok reeds 't volgende voorjaar met een nieuw leger Duitschland binnen, ofschoon (niettegenstaande, hoewel) *het Fransche leger in Rusland bijna geheel vernietigd was geworden*.

-
13. *Men zal groote vorderingen maken in de studie.
Men werkt met ijver en orde.*

De verbinding zal, zooals ieder inziet, zijn:

Men zal groote vorderingen maken in de studie, wanneer (als, mits, indien, zoo) *men met ijver en orde werkt*.

Waren de zinnen gegeven als volgt:

Men zal geen groote vorderingen maken in de studie.

Men werkt niet met ijver, dan zou de verbinding zijn:

Men zal geen groote vorderingen maken in de studie, wanneer (als, indien, zoo) *men niet met ijver werkt*; of: *tenzij men met ijver werkt*.

-
14. *Menigeen heeft zich beklagd.
Hij heeft een beganen misslag niet goed gemaakt.
Hij was daartoe in de gelegenheid.*

't Is duidelijk, dat tusschen den tweeden en derden zin een betrekking van tijd bestaat. Duiden wij die betrekking nader aan, dan kan 't geheel worden als volgt:

Menigeen heeft het zich beklagd, dat *hij een beganen misslag niet heeft goed gemaakt*, toen (terwijl, zoodra) *hij daartoe in de gelegenheid was*.

15. *Het was ontvangt en behoudt de lichtste indrukken.
Het gemoed van 't kind is evenzoo vatbaar voor de lichtste indrukken.*

Hier wordt de vatbaarheid voor indrukken, met betrekking tot 't gemoed van 't kind, *vergeleken* bij een eigenschap, 't was bijzonder eigen. Wij verbinden daarom aldus:

Evenals (zooals) *het was de lichtste indrukken ontvangt en behoudt, is 't gemoed van 't kind vatbaar voor de lichtste indrukken.*

16. *Meer hinderpalen komen ons bij de studie in den weg.
Wij moeten ons des te meer inspannen.*

Hier is klaarblijkelijk een betrekking van verhouding. Naar gelang 't aantal hinderpalen grooter wordt, zal natuurlijk de inspanning ook grooter moeten zijn. Alzoo wordt de zin:

Hoe meer *hinderpalen ons bij de studie in den weg komen*, des te meer *moeten wij ons* (hoe meer *wij ons moeten*) *inspannen.*

17. *Gij behoort zoo te leven.
Gij zoudt zoo wenschen te sterven.
Gij behoort zoo te handelen.
Elke dag ware uw laatste.*

Tusschen het eerste tweetal zinnen, zoowel als tusschen het tweede tweetal, bestaat een betrekking van *wijze*. Vragen we hier: Hoe behoort gij te handelen, dan zal 't antwoord wezen: als (zooals) *gij zoudt wenschen te sterven*. Vragen we: Hoe behoort gij te handelen, 't antwoord zal hier zijn: alsof *elke dag uw laatste ware*.

Het geheel zal dus moeten luiden:

Gij behoort zoo te leven, als gij zoudt wenschen te sterven en zoo te handelen, alsof elke dag uw laatste ware.

18. *Gij dient anderen in den nood bij te staan.
Uwe middelen veroorloven het u.
Uwe middelen veroorloven het u niet.*

Een verbinding van dit drietal zinnen, als volgt:

Gij dient anderen in den nood bij te staan, 'tzij uwe middelen 't u veroorloven of niet, zou natuurlijk, om de beteekenis, die dan 't geheel krijgt, niet door den beugel kunnen.

Nemen wij in aanmerking, dat alleen hij hulp in den nood kan verleenen, wiens middelen 't veroorloven, dat het aantal menschen, die helpen kunnen te allen tijde, *beperkt* is, dan zullen wij tot het besluit komen, dat we, bij 't opbouwen van een geheel uit de gegeven zinnen, die *beperking* moeten aangeven. De zin wordt dan:

Gij dient anderen in den nood bij te staan, voor zooverre uwe middelen 't u veroorloven.

Hebben wij tot hertoe de zinnen in onderlinge betrekking gesteld volgens de methode, in onze meest bekende werken over Spraakleer gevolgd, wij gaan nu dezen geleidelijken weg verlaten, en den bouw van eenige zinnen behandelen, waarbij meer vrij, enkel naar 't oordeel en het taalgevoel, zal worden te werk gegaan.

-
1. *Het lezen van goede boeken is gelijk aan een onderhoud met verstandige menschen uit vorige tijden.*

Het lezen van goede boeken is gelijk aan een zeer uitgezocht gesprek.

In dat gesprek openbaren zij ons hunne beste gedachten.

Men zegt.

De levenden hebben verstand.

De dooden hebben meer verstand.

Tusschen 't zestal zinnen, dat hier, ontdaan van alle verband, onder 't oog van den lezer wordt gebracht, bestaat, men gevoelt 't gereedelijk, een alleszins nauwe betrekking. De gedachten, in dat zestal vervat, op zich zelf beschouwd, loopen over 'tzelfde onderwerp: de zinnen zijn in zeker opzicht te beschouwen als de bouwstoffen, waaruit, met een weinig nadenken, een goed geheel kan worden opgetrokken. Eerst wordt gezegd, waaraan het lezen van goede boeken gelijk is: *'t Is gelijk aan een onderhoud met verstandige menschen uit vorige tijden, — 't is ook gelijk aan een zeer uitgezocht gesprek.* 't Is duidelijk, dat tusschen 't eerste tweetal zinnen een betrekking van nevensschikking bestaat, en dat de tweede zin kan dienen tot versterking van 't beweerde in den eersten. Wij kunnen daarom deze twee zinnen als volgt verbinden:

Het lezen van goede boeken is gelijk aan een gesprek met verstandige menschen uit vorige tijden, en zelfs is 't een zeer uitgezocht gesprek.

De derde zin geeft den inhoud op van dat uitgezochte gesprek; hij moet dienen als bepalende, als bijvoeglijke zin, en wij verbinden hem aan 't vorige als volgt:

Het lezen van goede boeken is gelijk aan een gesprek met verstandige menschen uit vorige tijden, en zelfs is 't een zeer uitgezocht gesprek, waarin zij ons hunne beste gedachten openbaren.

De vierde, vijfde en zesde zin zijn gemakkelijk te vereenigen. Tusschen de zinnen:

*De levenden hebben verstand,
De dooden hebben meer verstand,*

bestaat blijkbaar een betrekking van *vergelijking*. Zij worden derhalve aldus verbonden:

De dooden hebben meer verstand dan de levenden.

Deze laatste zin is 't voorwerp van: *Men zegt*, en de verbinding is alzoo: *Men zegt*, dat *de dooden meer verstand hebben dan de levenden*.

In welk verband staat nu deze samengestelde zin tot den zin: *Het lezen van goede boeken is gelijk aan een gesprek met verstandige menschen uit vorige tijden* en zelfs *aan een zeer uitgezocht gesprek*? Bij eenig nadenken zal men inzien, dat er een betrekking van gevolg bestaat. De geheele zin wordt alzoo:

Het lezen van goede boeken is gelijk aan een gesprek met verstandige menschen uit vorige tijden en zelfs *aan een zeer uitgezocht gesprek*, waarin *zij ons hunne beste gedachten openbaren*. *Men zegt* daarom (deswege, bijgevolg, dus, derhalve), dat *de dooden meer verstand hebben dan de levenden*.

-
2. *De menschen uit de lagere volksklasse kennen veelal de deugd der onthouding niet.*
Zij willen geen genot opofferen.
Velen werken hard.
Zij stellen geen prijs op 't verdiende geld.
Zij vereten het.
Zij verdrinken het.
Zij staan hulpeloos in tijd van nood.
Zij teren op 't medelijden van anderen.
Dit is oorzaak van veel ellende in de maatschappij.
Die hen helpen waren bedachtzamer.

Wij zullen hier niet in 't breede aangeven, hoe en waar dit tiental zinnen kan worden samengevoegd. De opmerkzame lezer zal de waarheid, die zij in verband met elkaar beschouwd, uitdrukken, spoedig vatten, al is 't verband in geen deele behoorlijk uitgedrukt.

Zeker is 't, dat 't geheel in sierlijkheid en welluidendheid winnen, dat het duidelijker worden zal, dat de lezer de waarheid er van meer gereedelijk zal vatten, als de verschillende zinnen naar behooren worden samengevoegd; dit kan geschieden op de volgende wijze:

De menschen uit de lagere volksklasse kennen veelal de deugd der onthouding niet: zij willen geen genot opofferen. Velen onder hen werken hard, maar zij stellen geen prijs op 't verdiende geld: zij vereten en verdrinken het, en

staan hulpeloos in tijd van nood. Dan teren zij op 't medelijden van anderen, en dit is de oorzaak van veel ellende in de maatschappij. Zij, die hen helpen, waren bedachtzamer.

Wij laten 't aan den lezer over, 't verband nader te omschrijven en de verschillende betrekkingen te benoemen.

3. *Er zijn menschen van middelmatigen aanleg.
Die menschen zijn ijverig.
Zij arbeiden onvermoeid.
Zij kunnen soms groote dingen tot stand brengen.*

Wij bepalen ons tot enkele opmerkingen.

Wat hier wordt gezegd in dit viertal zinnen, en wat zij in verband met elkaar beschouwd, uitdrukken, is bij eenig nadenken wel te vatten; de waarheid, er in opgesloten, wordt algemeen erkend. De wijze, waarop die waarheid hier is uitgedrukt, laat intusschen te wenschen over. Moge ook al elke zin op zich zelve onberispelijk zijn, 't geheel voldoet den lezer of den hoorder niet. Drukken we dezelfde gedachte uit op deze wijze:

Er zijn ijverige menschen van middelmatigen aanleg, maar doordien zij onvermoeid arbeiden, kunnen zij soms groote dingen tot stand brengen; dan hebben we de verschillende korte zinnen tot ééne zin samengesmolten, die vloeiend te lezen is en den hoorder of den lezer volkomen bevredigt. De uitdrukking der gedachte zal echter aanmerkelijk in kracht winnen, de zin zal veel beknopter en sierlijker zijn uitgedrukt, als we zeggen:

Door ijver en onvermoeiden arbeid kunnen menschen van middelmatigen aanleg soms groote dingen tot stand brengen.

4. *Onze levensweg wordt dikwijls te zorgvuldig gebaad.
Dit is dikwijls zeer nadeelig voor 't karakter.
Wij zijn in nood.
De nood dwingt ons tot ernstige inspanning.
De nood dwingt ons tot harden arbeid.
De nood dwingt ons tot ontbering.
Dit is voor 't karakter veel beter.
Wij beginnen met geringe middelen.
Die middelen zijn voldoende.
Zij geven hoop op eene goede uitkomst.
Zij geven meer hoop dan overvloed.*

Beschouwen we dit elftal zinnen in verband met elkander, dan zal 't ons met eenige inspanning wellicht gelukken, de beteekenis, den zin van
B. en K., *Taal- en Stijloefeningen*, I, 8e druk.

't geheel te vatten. Het verband tusschen de zinnen is echter in geen deele behoorlijk aangegeven, ze zijn niet naar behooren samengevoegd, de *zinsbouw* van 't geheel laat te wenschen over. Beknopter, sierlijker en veel beter verstaanbaar zal de gedachte worden, als wij ze aldus uitdrukken:

Het is dikwijls zeer nadeelig voor 't karakter, als onze levensweg te zorgvuldig wordt gebaad. Het is veel beter voor 't karakter, dat wij door den nood tot ernstige inspanning, tot harden arbeid en ontbering gedwongen woraen; geringe middelen om mee te beginnen zijn voor ons voldoende, zij geven meer hoop op eene goede uitkomst dan overvloed.

Al deze beschouwingen laten we volgen door een reeks opgaven, waaraan de lezer zijn krachten kan beproeven.

O P G A V E N.

Verbind de zinnen onder de verschillende nummers, hieronder opgegeven, tot een goed aaneengesloten, volkomen verstaanbaar geheel.

1. Cesar was veldheer.
Cesar was redenaar.
Cesar was schrijver.
2. Woorden zijn zeker.
Daden zijn meer zeker.
3. We zijn sterfelijk.
De dood dreigt ons ieder oogenblik.
4. Alexander hield zijnen intocht binnen Babylon met luister.
Die luister overtrof alles.
De wereld had tot dien tijd nooit iets dergelijks gezien.
5. Wij, Nederlanders, hechten waarde aan eene uitgebreide kennis.
Wij, Nederlanders, hechten meer waarde aan eene grondige kennis.
6. De grenzen der wetenschap zijn gelijk aan den gezichteinder.
Men nadert die grenzen.
Zij verwijderen zich.

7. Men houdt veel van iemand.
Men moet hem des te minder vleien.
8. Men bezit geen schatten.
Men heeft des te minder zorgen.
9. Wij begeeren weinig.
Wij bezitten des te meer.
10. Men oordeelt dikwijls over zaken.
Men begrijpt die zaken 't minst.
11. De Egyptenaren hebben geen dichters.
Een Egyptenaar heeft niets te bezingen.
Hij heeft geen heldere beken.
Hij heeft geen bekoorlijke velden.
Hij heeft geen trotsche bergen.
Hij kent geen dalen.
Hij kent geen heuvels.
Hij kent geen rotsen in zijne wildernis.
12. Alle menschen moeten lijden en sterven.
Grooten en kleinen moeten lijden en sterven.
Rijken en armen moeten lijden en sterven.
Ouden en jongen moeten lijden en sterven.
13. De Christelijke godsdienst heeft nieuwe deugden geopenbaard.
De heidensche godsdienst kende die deugden niet.
14. Rusland is groot.
Frankrijk is veel kleiner.
Frankrijk telt veel bewoners.
Rusland telt meer bewoners.
Rusland is rijk aan voortbrengselen van allerlei aard.
Frankrijk is rijker aan voortbrengselen van allerlei aard.
De handel van Rusland is bloeiend.
De handel van Frankrijk is meer bloeiend.
15. Gij wilt iets schoons van buiten leeren.
Kies den derden reizang uit Palamedes.
De Palamedes is een treurspel van Vondel.
16. In Moskou ziet men armzalige hutten.
In Moskou ziet men prachtige paleizen.

- In Moskou ziet men eene menigte kerken.
 In Moskou ziet men vele openbare gebouwen.
 In Moskou ziet men plantsoen.
 In Moskou ziet men tuinen.
 Die tuinen hebben veel overeenkomst met parken.
17. De zuidenwind in Egypte is doodelijk voor de Europeanen.
 De zuidenwind in Egypte is doodelijk voor de inboorlingen.
 De zuidenwind is gevaarlijk.
 De noordoostenwind is minder gevaarlijk.
 De noordoostenwind veroorzaakt hevige hoofdpijn.
18. Er zijn vele uitvindingen gedaan.
 Vele er van waren gewichtig.
 Wij danken ze voor een goed deel aan menschen uit de geringste
 standen der maatschappij.
19. Een land is krachtig.
 Een land is bloeiend.
 De burgers zijn ijverig.
 De burgers hebben geestkracht.
20. De hoop is gelijk eene zon.
 Wij gaan die zon te ontmoet.
 De schaduw valt achter ons.
 Het is de schaduw onzer lasten.
 Het is schaduw onzer rampen.
21. Er zijn van lieverlede verbeteringen in de stoomwerktuigen gebracht.
 Wij danken die verbeteringen niet aan ééne persoon.
 Wij danken die verbeteringen aan de ingespannen vlijt van velen.
 Wij danken die verbeteringen aan de vindingrijkheid van velen.
22. Iemand schaamt zich over zijne afkomst.
 Hij verbergt ze.
 Hij vermijdt er van te spreken.
 Hij vreest.
 Men zal naar zijne afkomst vragen.
 Dat is kleingeestig.
23. Een degelijk karakter is de rijkste bezitting des menschen.
 Een degelijk karakter is 't schoonste sieraad des menschen.
 Een degelijk karakter is de roem des menschen.
 Een degelijk karakter is de beste adelbrief des menschen.
 Een degelijk karakter geeft waardigheid aan elken stand.

Rijkdom heeft niet zoo'n macht als een degelijk karakter.
Een groote naam heeft oneindig minder waarde dan een degelijk karakter.

24. Sommigen slagen in 't leven niet.
Zij meenen.
Zij zijn de verdrukke onschuld.
Zij komen tot de overtuiging.
Iedereen heeft schuld aan hun ongeluk.
Zij hebben geen schuld aan hun ongeluk.
25. Geldelijke voorspoed verblindt soms.
Geldelijke voorspoed wordt veelal benijd.
Het bezit van een werkelijk edel karakter gaat niet altijd met geldbezit gepaard.
Zielenadel gaat niet altijd met geldbezit gepaard.
Iemand kan veel geld bezitten.
Men beschouwt zijnen toestand goed.
Hij is soms arm in menig opzicht.
26. Gij komt met goede menschen in aanraking.
Gij leert veel goeds.
Een reiziger ging langs een rozenbed.
Een reiziger ging langs eenen bloeienden meidoren.
Hij bracht de geuren mee van 't rozenbed.
Hij bracht de geuren mee van den meidoren.
27. Uwe feesten, o stedelingen, zijn prachtig.
Wij, bewoners van 't land, vieren de onze met vroolijkheid.
Wij, bewoners van 't land, vieren de onze met oprechtheid.
De genietingen van velen uwer zijn uiterlijk.
De genietingen van velen uwer zijn oppervlakkig.
Onze vreugde is innig.
Onze vreugde is oprecht.
28. Men kan 't geluk van eenen mensch niet roemen.
Vóór de mensch dood is, kan men zijn geluk niet roemen.
Hij is langen tijd door het geluk begunstigd.
Hij komt aan het einde van zijn leven.
Hij leert het ongeluk kennen.
29. Griekenland heeft eene bijzondere verdienste.
Griekenland komt die verdienste toe.
Griekenland heeft beroemde mannen voortgebracht.
Het aandenken dier beroemde mannen is door de geschiedenis bewaard.

30. Iemand leert gemakkelijk door zien.
Iemand leert niet zoo gemakkelijk door hooren.
Men heeft iets gezien.
Dit maakte eenen diepen indruk.
Wat men leest, maakt minder indruk.
Wat men hoort, maakt minder indruk.
31. Gij moet 't kind eenen weg opleiden.
Het kind moet op dien weg zijn geheele leven kunnen voortgaan.
De mensch is in zijne jeugd eenen weg opgegaan.
De mensch verlaat niet licht dien weg.
32. Groote mannen ontwerpen groote plannen.
Groote mannen kunnen zich niet met beuzelarijen bezighouden.
Dwazen ondernemen groote dingen.
Dwazen wanen groote dingen gemakkelijk.
33. Cesar bewerkte zijnen ondergang.
Cesar wilde zijne vijanden niet straffen.
Cesar wilde zijne vijanden niet uit Rome verwijderen.
34. In 't noorden van Spanje is de temperatuur zacht.
In 't zuidelijk gedeelte van Frankrijk is de temperatuur zachter.
De gemiddelde temperatuur is in Frankrijk vrij hoog.
De gemiddelde temperatuur is over 't geheel in Spanje meer hoog.
35. Er zijn veel kunstenaaren.
Er zijn veel meer beoordeelaars van kunstwerken.
De beoordeeling der kunst is moeielijk.
De kunst zelve is meer moeielijk.
36. Czaar Peter de Groote is de schepper van eene nieuwe natie.
Czaar Peter beschaafde zijn volk.
Czaar Peter beschermde kunsten en wetenschappen.
Hij zegepraalde ten laatste over al zijne vijanden.
Niemand zal 't ontkennen.
37. Cesar zou de Romeinen aan zijne heerschappij hebben onderworpen.
Augustus heeft de Romeinen aan zijne heerschappij onderworpen.
Augustus heeft groote daden verricht.
Cesar zou groote daden verricht hebben.
Cesar ware niet vermoord geworden.
38. Gij wilt iets degelijks volbrengen.
Gij dient moedig te werken.

Gij kunt eenen goeden uitslag verwachten.
 In uwe ziel moet een ernstig streven zijn.
 Gij moet den bezwaren 't hoofd bieden.
 Gij moet niet opzien tegen zware inspanning.
 Men verwondert zich soms.
 Iets wordt tot stand gebracht.
 Het was schijnbaar niet uit te voeren.
 Iemand slaat de hand aan 't werk.
 Hij heeft eenen vasten wil.
 Hij heeft eene ijzeren volharding.
 De mogelijkheid wordt werkelijkheid.

39. Er was eene samenzwering tegen keizer Augustus.
 Keizer Augustus zeide.
 Ik beklaag mij over mijn ongelukkig lot.
 Ik wil tot mij zelve inkeeren.
 Ik wil mij (er van) overtuigen.
 Ik verdien het.
 Men spaart mij.
40. Gij hebt iets ondernomen.
 Een rechtschapen en verstandig man keurt uwe onderneming goed.
 Die goedkeuring is veel waard.
 Zij is meer waard dan de bijval der groote menigte.
 De goedkeuring van een rechtschapen en verstandig man is eene
 belooning voor uw hart.
 Die goedkeuring is een afdoend bewijs voor de deugdelijkheid van
 uw werk.
41. Het geluk is geene kostbare vacht.
 Het geluk is geen hermelijn.
 Het geluk is geen sabel.
 Het geluk wordt ons niet omgehangen.
 Het geluk is een kostelijk weefsel.
 Onze eigen ziel heeft dat weefsel vervaardigd.
 Wij hebben eene schitterende omgeving.
 Anderen trachten ons gelukkig te maken.
 Wij gevoelen ons zelve ongelukkig.
 De pogingen van anderen baten niet.

Druk de volgende gedachten, zooveel mogelijk, met eigen woorden in proza uit. Zorg daarbij, dat 't verband tusschen de verschillende zinnen duidelijk wordt aangegeven, en dat, 'tgeen gij schrijft, zoodanig zij, dat 's dichters bedoeling beknopt, doch helder en klaar voor iedereen wordt uitgedrukt.

42.

SLOT EN SLEUTEL.

Siet wat sleutel, siet wat slot;
Die door-wrocht, dit slecht en bot;
Siet veel menschen, siet, doorsiet;
Buyten wat en binnen niet.

43.

DANCKBAERE VRIENDSCHAP.

Het goedt, ghij aan een ander doet,
Laet rusten in u stil gemoedt:
Verheft hetghen' u wordt ghedaen;
Met danckbaerheydt blijft vriendschap staen.

44.

WONDMEESTER.

Of ghehouwen of ghesteken,
Meestert, plaestert, soo 't behoort:
Maeckt gheen maenden vande weken:
Traegh ghemeestert, haest vermoordt.

45.

WOL.

Swarte wol en vat gheen verven,
Swarte siel en vat gheen vreugd;
Leeft, ghelijck ghy soeckt te sterven:
Rechte vreugd is niet dan deugd.

46.

HOVENIER.

Ghij, die spit en spaeyt in d'eerde,
Slaet somwijl u oogh om hoogh:
Houdt oudt-Adams ampt in weerde,
Die van hoogh den wasdom toogh.

47.

GODTS WAEGHE.

Ons wercken zijn als winckel-waer,
 Van Godt ghewogen, licht of swaer:
 Ten zij de goede swaerder gaen,
 De waegh-schael wort met straf ghelaen.

Henrick Van de Putte (1574—1646).

Doe hetzelfde met:

48.

DE ROEDE.

't Zijn stercke beenen, die weelde draghen.

Als 't yser leyt ¹⁾, en gloeyt, int midden van de colen,
 Bevochten van de vlam, en in het vier verholen;
 Dan buychment soomen wil: maer soo ghij 't lest int nat,
 Strax heeftet, met ghewin, sijn hardicheyt hervat.
 Hoe twee is ons 't ghemoet, als drock en pijn ons pranghen!
 Neemt God sijn roede wech, wij gaen ons oude ganghen;
 De weelde leyt ons heen tot onsen eersten staet.
 Des menschen ziel is wel, alst hem niet wel en gaet.

49.

EERSTE STAP.

Eens ghebrant, haest ghevlamt.

Hoe licht ontsteekt een licht, dat lichter lay' eens brande!
 Die eens was licht van aert, hoe licht raect die in schande!
 Een doove cool ontfonckt, soo haest sy 't vier maar rijckt,
 De tintel wort tot vier, door 't geen nau vier ghelijckt.
 Die eenich sijn ghebrek eerst onlangs is ontweken,
 Hoe haest vervalt die mensch weer tot sijn oude streken!
 De zonde dient vermijdt; en al wat daer op treckt,
 Of, van een cleyne vonck, wert weer een vlam verweckt.

¹⁾ Dit *leyen* beteekent bij CATS *branden, vlammen, blaken* en is verwant aan *laayen*, nog over in de uitdrukking: *in lichter laaie*.

(Op 't gesichte van de zee tegen een rotssteen aangedreven.)

Wanneer de woeste zee, gedreven van de winden,
Komt tegens haren stroom een harde rots te vinden,
Dan stuyft'et water op, dan stijght'et in de lucht,
Soo dat de klippe dreunt, en al den oever sucht:
Maer is de strande vlack, en effen heen gestreken,
Dan speelt de groote zee gelijk de kleyne beken;
Haer stroom gaet sachtjens op, haer stroom is wonder stil,
Het schijnt als of de golf den oever streelen wil.
Men kan, na mijn verstant; uyt dit gesicht bemercken,
Wat op een kofsel hoofd beleefde leden wercken;
En hoe een vinnigh woort ontrent onstuymigh bloet
Is als een harde rots te midden in de vloet.
Leert grilligh onverstant en rauwe sinnen vieren,
Ghy sultse tot bescheyt, en na de reden stieren;
Maer die met fel gebaer haer gramschap tegen staet,
Geeft oorsaeck, dat de twist geduerigh hooger gaet.

J. Cats (1577—1660).

H O O F D S T U K IX.

HET BEZIGEN VAN WOORDEN EN UITDRUKKINGEN IN ZINNEN.

II.

Het volgende twintigtal opgaven sluit aan bij de eerste reeks tot oefening in 't schrijven van zinnen (zie Hoofdstuk V). Over 't geheel zijn deze oefeningen zwaarder en eischen ze vrij wat inspanning van den kant des stellers, zoo deze althans *gedachten* wil neerschrijven en daarenboven streeft naar eenige *verscheidenheid* en *schoonheid* van vorm.

Vóór alles dient hij *eigen* gedachten te geven. Zinnen, ontleend aan de *geschiedenis*, de *aardrijkskunde*, de *natuurkennis* enz. hebben minder waarde, omdat zij in den regel naar vorm en inhoud beide niet oorspronkelijk zijn. Het schrijven van zinnen zij vooral *denkwerk* en ont-aarde niet in *geheugen-oefening*.

O P G A V E N.

1. *Bezig in zinnen:*

<i>eene uitgebreide heerschappij,</i>		een veelomvattende geest,
<i>eene tastbare ongerijmdheid,</i>		buitengewone uitgaven,
<i>een gunstige indruk,</i>		vrije beschikking,
<i>een overwegende invloed,</i>		eene ongekende hoogte.

VOORBEELD. Wilt gij *eene uitgebreide heerschappij*, wees er op bedacht, eigen neigingen en begeerten, uw eigen ik te beheerschen. Hij toch alleen is heer, in den echten zin des woords, die door zedelijke vrijheid groot is in eigen oogen.

2. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

den stoot geven aan,
weerstand bieden aan,
aanleiding geven tot,
steun verleen en aan,
eene rol spelen in,

de nederlaag toebrengen *aan,*
 een onderzoek instellen *naar,*
 uitzicht hebben *op,*
 een einde maken *aan,*
 een voorstander zijn *van.*

VOORBEELD. Wie met ernst zegt: „Ik wil”, diens werk zal gedijen. Een ernstige wil *geeft den stoot aan* 't werk; hij schenkt het de gelijkheid en hechtheid. De wil maakt van de mogelijkheid werkelijkheid.

3. *Bezig in zinnen:*

na langdurigen strijd,
met gloeiende welsprekendheid,
in onmiddellijke verbinding,
met gelijkmatigen tred,
met wonderbare snelheid,

wegens onverwachten tegenstand,
met onoverwinlijken afkeer,
volgens heerschend gebruik,
door vreeselijke straf oefeningen.

VOORBEELD. 't Is eerst *na langdurigen strijd*, dat in 't leven van elken mensch in bijzonder, zoowel als in dat van volken in 't algemeen, groote, nieuwe waarheden ingang vinden en de heerschende zienswijze veranderen.

4. *Gebruik in zinnen:*

te berde brengen,
ter tafel brengen,
in werking stellen,
in werking treden,
tot de slotsom komen,
aan den dag leggen,

in aanmerking komen,
aan banden leggen,
in de gelegenheid stellen,
in de engte drijven,
over 't hoofd zien,
tot stand brengen.

VOORBEELD. Wie iets goeds *tot stand* wil *brenge*n, heeft soms een allertaaist geduld noodig. Dikwijls kan hij eerst na vrij wat inspanning en na menige grievende teleurstelling er in slagen, voor een zeer klein deel de schoone plannen te verwezenlijken, die hij met zooveel ijver en toewijding vormde.

5. *Bezig in zinnen:*

<i>in 't algemeen,</i>	<i>in den regel,</i>	<i>ten aanzien van,</i>
<i>van lieverlede,</i>	<i>in geen deele,</i>	<i>uit vrees voor.</i>
<i>ten koste van,</i>	<i>op kosten van,</i>	
<i>ten opzichte van,</i>	<i>door middel van,</i>	

VOORBEELD. *In 't algemeen* is de nood de vader der uitvindingen; de school der bezwaren leverde te allen tijde de beste leerlingen.

6. *Gebruik in zinnen:*

<i>de innerlijke waarde,</i>	<i>gemeenschappelijke belangen,</i>
<i>een ontvankelijk gemoed,</i>	<i>een ingewikkeld vraagstuk,</i>
<i>betrekkelijke voorspoed,</i>	<i>eene ongekunstelde voordracht,</i>
<i>eene wettelijke bepaling,</i>	<i>een getrouw raadgever.</i>
<i>eene wettige bepaling,</i>	

VOORBEELD. Is het geweten niet *een getrouw raadgever*? Wie heeft zich ooit op den dwaalweg zien voeren door den raad, de inspraak van de stem des harten? Waar het geweten tot zwijgen wordt gebracht, daar begint de macht der zonde.

7. *Bezig in zinnen:*

afbakenen — ontketenen — ontylammen — berokkenen — ontsluiëren —
overwegen — uitstreken — opdragen — onderwerpen — invoeren —
beschaven — *weldoën*.

VOORBEELD. Er zijn menschen, die, waar ze lompen zien, in den zak tasten, waar ze gebrek meenen te ontwaren, onmiddellijk tot leniging er van bereid zijn; ze geven rijkelijk, ze kleeden, ze spijzen, en toch: zouden ze wel altijd inderdaad *weldoën*?

8. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

vertrouwen op eigen kracht,
straffen met den ijzeren arm,
voortgaan met reuzenschreden,
bouwen op ontvangen beloften,
schermen met groote woorden,
gelooven aan dwaze voorspellingen,

zondigen *tegen* aangenomen gebruiken,
overgaan *tot* lage handelingen,
kiezen *tusschen* twee uitersten,
verspillen *in* dwaze ondernemingen.

VOORBEELD. Een weelderig leven kweekt zucht tot gemak en dooft den lust tot ernstige inspanning uit. Tot volharding in den strijd des levens is in de eerste plaats *vertrouwen op eigen kracht* noodig, en dit vertrouwen juist gaat te loor bij hem, wien 't leven te weelderig, te gemakkelijk gemaakt wordt.

9. *Bezig in zinnen:*

inspanning en ontwikkeling,
rechten en vrijheden,
heerszucht en opvliegendheid,
lasten en lusten,
macht en rijkdom,

kennis en kunstgevoel,
armoede en gebrek,
verdraagzaamheid en vrijheid,
handel en verkeer,
zorgen en zielsverdriet.

VOORBEELD. Aan gelegenheid tot *inspanning en ontwikkeling* onzer vermogens ontbreekt het nooit. Een degelijk man vindt die gelegenheid ook in de meest gewone omstandigheden des levens.

10. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

de herinneringen der jeugd,
de wet *der* natuur,
de zucht *tot* verbetering,
verzachting *van* ruwe zeden,
het uitzicht *op* bevordering,

miskennis *van* verdiensten,
aanleiding *tot* onderzoek,
de begeerte *naar* geluk,
het oordeel *over* menschen,
onderdanigheid *aan* het gezag.

VOORBEELD. *De herinneringen der jeugd* zijn ook ouden van dagen dierbaar. Zij herinneren zich gaarne de plaats, waar zij de dagen der jeugd doorbrachten, de makkers met wie zij speelden, sommige woorden en gezegden, die zij als kind bezigden, de liederen, die zij toen zongen en de kleeding, die zij droegen.

11. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

reikhalzend *naar* iets uitzien,
ingrijpende veranderingen maken *in* iets,
iets heftig bestrijden,
iets in een kwaad daglicht stellen,

alles over éenen kam scheren,
 iemand den rug toekeeren,
 iemand den voet dwars zetten,
 een voorstander zijn van iets,
ongevoelig maken voor iets.

VOORBEELD. De opvoeder moet het hart zijns kweekelings niet *ongevoelig*, maar ook niet overgevoelig *maken voor* alles, wat op dat hart kan werken. De mensch moet diep en fijn leeren gevoelen, maar zijn hart moet niet zoo week wezen, dat het bij iedere beproeving dreigt te smelten.

12. *Schrijf eene vraag naar aanleiding van elk der volgende onderwerpen:*

eene wonderbare snelheid,
stoffelijke ellende,
wrange vruchten,

eene opmerkzaam oog,
 een vergeeflijke zwakheid,
 een openlijke belediging.

VOORBEELD. Wat valt meer te bewonderen in Gods heerlijke schepping, *de wonderbare snelheid*, waarmede verbazend groote hemelbollen zich langs hunne banen voortbewegen, of wel de eindeloze afstanden, waarop die hemellichamen van elkander zijn geplaatst?

13. *Maak zinnen over:*

in staat zijn,
in handen vallen,

in acht nemen,
in den wind slaan,

in aanmerking nemen,
in 't oog vatten.

VOORBEELD. De natuur toont ons schooner voorwerpen, dan de vaardige hand van den meest gevierden kunstenaar ooit *in staat zal zijn* voort te brengen; schijnt het omgekeerd aan ons kortzichtig, menschelijk oog, 't is enkel schijn en verblinding.

14. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

te worstelen hebben met,
 toegeven *aan* buitengewone eischen,
 eene ongekende hoogte bereiken,
 het zeil hoog in top halen,
tot eene doode letter maken,
 de vaan van den vooruitgang opsteken,
 de banier der beschaving dragen,

met bittere klachten overstelpen,
 een in 't oog loopend verschil opleveren,
 de loftrumpet steken *over*,
 den vollen toom vieren *aan*,
 onder de hoede stellen *van*.

VOORBEELD. Op den weg der wetenschap, dien koninklijken maar steilen weg, *heeft* men *met* tal van moeielijkheden en bezwaren *te worstelen*. Veel zelfverloochening, veel strijd wordt geëischt van hem, die op dezen weg vooruit wil komen, en zoo niet liefde tot de studie zijne drijfveer is, zal hij den tempel der wetenschap niet bereiken, veel minder er binnengaan.

15. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

het spoor wijzen <i>aan</i> ,	aanleiding vinden <i>in</i> ,
aanspraak maken <i>op</i> ,	den doorslag geven <i>aan</i> ,
de hand hebben <i>in</i> ,	schade toebrengen <i>aan</i> ,
zijn gezag doen gelden <i>in</i> ,	in overleg treden <i>met</i> ,
aanleiding geven <i>tot</i> ,	<i>onder den invloed blijven van</i> .

VOORBEELD. Het geheele leven door *blijft* de mensch *onder den invloed van* de begoocheling zijner zinnen en hartstochten. Het goede, ware en schoone ziet hij in den geest als het beloofde land, hij reikhalst er naar het te betreden, maar 't is, of zijn voet in 't voorwaarts-gaan wordt teruggehouden.

16. *Maak zinnen naar aanleiding van:*

stoffelijke en zedelijke ellende,
 eene duurzame en geregelde orde,
 de wieg en bakermat der beschaving,
 een treffend en leerrijk voorbeeld,
 eene ongewone en zeldzame geestdrift,
 eene eenvoudige en duidelijke verklaring,
 een hoogdravende en gezwollen stijl,
 een bevelende en aanmatigende toon,
 eene uitdagende en overmoedige houding,
 eene meesterlijke en uitvoerige beschrijving.

VOORBEELD. Waar goed onderwijs zijn' beschavenden en veredelenden invloed kan uitoefenen, waar het zijne zaden kan strooien in den geest en het gemoed van arme, verwaarloosde kinderen, daar verdwijnen op den duur *stoffelijke en zedelijke ellende*.

17. *Maak zinnen naar aanleiding van de volgende uitdrukkingen:*

onder de hoede staan van,
onder de hoede stellen van,
onder bescherming staan van,
onder bescherming stellen van,
onder toezicht staan van,
onder toezicht stellen van,
onder den invloed staan van,

onder den invloed stellen van,
onder het juk staan van,
onder het juk brengen,
onder het bereik zijn van,
onder het bereik brengen van,
onder de oogen zijn van,
onder de oogen brengen van.

VOORBEELD. Wachten wij ons te allen tijde *iets onder de oogen* der kleinen *te brengen*, dat de heilige onschuld hunner gedachten kan deren. Het waas der onschuld is teer en wordt zoo licht bezoedeld.

18. *Maak zinnen naar aanleiding van de volgende uitdrukkingen:*

met bewustzijn handelen,
met bewijzen staven,
met scherpzinnigheid bewijzen,
met beleid volvoeren,
met spanning afwachten,

met angst verbeiden,
met verbazing beschouwen,
met afkeer aanschouwen,
met volharding arbeiden aan,
met weerzin overgaan tot.

VOORBEELD. Elk ander genot dan geestelijk genot wordt op den duur eene bron van verveling. Alle werk, waartoe men *met weerzin overgaat*, is met verlamming geslagen.

19. *Bezig evenzoo in zinnen:*

op de handen dragen,
op touw zetten,
op de schouders leggen,
op de schouders nemen,
op de been brengen,
op de been zijn,
op den hals halen,

op de hoogte stellen,
op hoogte zijn,
op de keper beschouwen,
op dezelfde (gelijke) leest schoeien,
op den weg brengen,
op den weg zijn.

VOORBEELD. Het goud alleen maakt ons niet gelukkig. Het is echter eene erkende waarheid, dat goud ons *op den weg kan brengen* van ons geluk, zoo wij van onzen kant, 't bezit van geld en goed niet als doel, maar als middel beschouwen.

20. *Maak zinnen naar aanleiding van :*

<i>in 't gareel slaan,</i>	<i>in de bocht springen,</i>
<i>in 't strijdperk treden,</i>	<i>in 't harnas jagen,</i>
<i>in 't krijt treden,</i>	<i>in 't hart aangrijpen,</i>
<i>in 't vizier hebben,</i>	<i>in 't aanzicht slaan,</i>
<i>in de waagschaal stellen,</i>	<i>in toom houden,</i>
<i>in de bres springen,</i>	<i>in de engte drijven.</i>

VOORBEELD. Het is eervol en ridderlijk voor de deugd *in 't strijdperk te treden*. Zoo men echter als ridder der deugd optreedt, dient men te zorgen, zonder vrees en blaam onder hare banier te strijden.

HOOFDSTUK X.

WOORDEN IN STOFFELIJKE EN FIGUURLIJKE BETEKENIS.

I.

Niets pleit meer voor de beschaving en den rijkdom der Nederlandsche taal dan de eigenschap, dat bijna elk *zelfst. nw.*, elk *bijv. nw.*, elk *werkw.* en elk *voorzetsel* in eigenlijken en in figuurlijken zin kunnen voorkomen. De eigenlijke beteekenis der woorden leeren wij kennen door waarneming der stoffelijke wereld. Wie zijn aandacht heeft gevestigd op het wezen der dingen en der werkingen, op den aard der eigenschappen van en der betrekkingen tusschen die dingen en werkingen, d. i. wie getracht heeft door duidelijke aanschouwingen zich klare voorstellingen en zuivere begrippen te vormen, hij zal zijn geest hebben verrijkt. Hij heeft ongemerkt gearbeid aan de beschaving *zijner* taal, want hij zal van een groot aantal woorden de *eigenlijke* beteekenis door en door kennen.

Reeds in de aanvangsklasse van een goede lagere school wordt het kind door middellijke of onmiddellijke aanschouwing, door beschrijving en vertelling bekend gemaakt met de *stoffelijke* wereld en, als het zijn schooljaren goed besteedt, heeft het reeds op jeugdigen leeftijd een goed begrip van vele dingen: van een *rivier*, met haar bron op de bergen en haar bevolkte *oevers* enz.; van een *boom* en al zijn deelen; van het ontstaan, de vorming en het rijpen eener *vrucht* enz. enz.

Iedere eenigszins ontwikkelde mensch, die hoort spreken, of die leest van een *bron*, van een *stroom*, van een *wortel*, een *stam*, een *tak*, een *bloesem*, een *blad* enz., stelt zich deze dingen dadelijk helder voor den geest.

Zoo kent ook iedereen de beteekenis van de bijv. *nw. gezond*, *brandend hol*, *zwak*, *helder*, in uitdrukkingen als: een *gezonde* mensch, een *brandende* lantaarn, een *holle* boom, een *zwakke* vrouw, een *helder* licht. Ieder kent verder door waarneming het *ploegen*, *zaaien* en *snoeien* van den landman, het *zagen*, *schaven*, *boren*, *lijmen*, *passen* en *meten* van den timmerman, het *smeden* en *gloeien* van den smid enz., benevens tal van landbouwwerktuigen en gereedschappen. Zelfs het jonge kind voelt de kracht der voorzetsels in zinnen als: *het geld in den zak*, *de haan op*

den toren, een tuin achter het huis, een paard vóór den wagen, de weg naar en langs den molen enz.

De *stoffelijke* wereld biedt zoo overvloedig gelegenheid aan tot aanschouwing, en een gezonde ziel is bovendien zoo ijverig in haar streven naar 't ontvangen van indrukken, dat zelfs de weinig ontwikkelde mensch die nooit eenig onderwijs genoot, een vrij groote hoeveelheid begrippen rijk is, en door 't verbinden van die begrippen kan denken en spreken.

Begint het kind de waarneming der stoffelijke wereld in zijn naaste omgeving, gaandeweg breidt zich de kring der aanschouwing uit. Langzamerhand zijn de verschillende vermogens der ziel zoodanig in kracht toegenomen, en goed onderwijs heeft zooveel zekerheid gegeven van aanschouwing, dat het veilig zijn eigen weg vindt bij 't waarnemen door de zinnen.

Werd het in de lagere klassen beziggehouden met de *eigenlijke* beteekenis van de woorden: *bron, oever, wortel, bloem, bloei, vrucht* enz. ongemerkt komt de tijd, dat het zinnen zal vinden als:

Deugd is de bron van tevredenheid.

Eene slechte daad is de bron van veel verdriet.

Hij ligt op den oever der eeuwigheid.

Men moet het kwaad met wortel en tak uitroeien.

Dit is bloem van meel. 't Was de bloem der helden.

Hij is in den bloei zijner jaren.

Hij geniet de vruchten van zijne vlijt.

Leerde men het vroeger de *eerste beteekenis* van *gezond, brandend, hol, zwak, helder*, dan houdt men het bezig met uitdrukkingen als: *een gezonde taal, een brandende begeerte, een holle klank, een zwakke verdediging, een helder betoog.*

Sprak het in zijn prille jeugd over het *zaaien, wieden, planten* en *snoeien* van den landman, nu zal het de beteekenis moeten begrijpen van:

Verdeeldheid en twist zaaien.

Een kanon, een vaandel planten.

Begreep het reeds zeer vroeg de kracht der voorzetsels, in zooverre deze betrekkingen aanduiden tusschen de stoffelijke voorwerpen, nu wordt het beziggehouden met uitdrukkingen als: *in gevaar, in nood, op straffe, door list, uit achting, na overleg, met smart, tot ziens* enz.

's Menschen ziel streeft er naar, zich vrij te maken van het stoffelijke, niet tevreden met één enkele voorstelling van eenig ding, voelt het jeugdige kind zelfs zich gedreven tot meer en duidelijker waarnemen; de ziel wil uit het gelijke en verwante van zeer vele voorstellingen één begrip vormen, een helder, zuiver begrip.

Evenzeer als het waarnemen van stoffelijke voorwerpen den grondslag, het begin uitmaakt van elk begrip, evenzeer zal de waarneming van de stoffelijke wereld in haar geheel, het uitgangspunt moeten zijn tot het opbouwen van die afgetrokken of denkbeeldige wereld, welke ieder zich tracht te scheppen en te vormen in den geest.

Wie alzoo door en door de kracht der woorden in hun figuurlijke beteekenis wil kennen, moet beginnen die woorden te leeren verstaan in stoffelijken zin.

Het *verband* toch, dat tusschen de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis der woorden bestaat, is in vele gevallen zóo innig, zóo bijzonder nauw, dat men alleen dan kan slagen in zijn streven om de *figuurlijke* beteekenis goed te begrijpen, wanneer men de *eigenlijke* beteekenis in al haar schakeeringen, in haar geheelen omvang kent.

Soms weer dient men scherpzinnig na te vorschen, welk punt of welke punten van overeenkomst, van aanraking er bestaan. In enkele gevallen is dat verband zelfs moeielijk op te sporen, nog moeielijker het met woorden aan te wijzen, nl. dan, als het door een uiterst fijnen draad wordt gevormd.

Maar altijd geeft dit verband, hoe gering 't moge zijn, iets helders, iets schoons, iets stevigs en geweldigs aan de taal, iets dat werkt op 't verstand en op de verbeelding beide; — 't is de steun, de grondslag van de geheele abstracte wereld.

De meest afgetrokken begrippen, de fijnste schakeeringen der gedachte, de hoogste idealen van kunst en wetenschap, de heerlijkste droomen en visioenen der poëzie, zij kunnen door middel van dat verband, van die overeenkomst, onder woorden worden gebracht, en den lezer of hoorder in tastbare beelden voor den geest worden getooverd; zij kunnen zóo in schoone tafereelen worden voorgesteld.

Wij stellen ons intusschen niet ten doel, ons te gaan bewegen in de hooge sfeer der poëtische taal; de figuurlijke taal in 't spreken en in den prozastijl zal ons voldoende stof ter beschouwing aanbieden.

Tot het helder aanwijzen van 't verband tusschen de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis der woorden zijn eenige losse opmerkingen of vingerwijzingen niet voldoende; wij moeten onze taak breeder opvatten, om dat verband, die betrekking helder en klaar in 't licht te stellen.

II.

I. ZELFST. NW.: BRON, WORTEL, BLOEM, BLOEI, VRUCHT, HAND.

A) *Eigenlijke beteekenis. De rivier heeft een bron, de plant heeft een wortel, vele planten hebben fraaie bloemen, een boom staat in bloei, een boom draagt vruchten, de mensch heeft handen.*

1. De *bron* is de oorzaak van het ontstaan en het bestaan der rivier, zonder bron, zonder oorsprong geene rivier.

2. De *wortel* is dat deel der plant, 'twelk haar tot steun en houvast dient, en haar tevens de voedende sappen toevoert; hij ontwikkelt zich vóór elk ander deel der plant uit het kiempje; hij is het begin der jonge plant; wie den wortel vernietigt, doodt het leven der plant.

3. De *bloem* is dat deel der plant, 'twelk door schoonheid en fijnheid, door kleur en geur ons aantrekt en tot bewondering uitlokt.

4. De *bloei* van een plant valt in het tijdperk, waarin zij haar volkomenheid heeft bereikt, als bewerktuigd wezen; is de bloeitijd voorbij, dan neemt de plant in schoonheid af, zij verliest allengs haar bladeren, en al haar werkzaamheid dient enkel tot vorming der vrucht.

5. De *vrucht* is het voortbrengsel der plant; deze is gegroeid en heeft gebloeid, om vrucht te geven.

6. De *hand* verricht tal van werkzaamheden; met en door haar kan de mensch zeer veel, zonder haar is hij een wezen, dat betrekkelijk weinig vermag.

B. *Figuurlijke beteekenis. Deugd is de bron van tevredenheid. — Het kwaad met wortel en tak uitroeien. — Bloem van meel; de bloem der helden. — In den bloei der jaren, des levens. — De vruchten van de vlijt. — Handhaven. — Ons leven is in Gods hand.*

1. Zonder deugd geene tevredenheid; de oorzaak, de oorsprong, de *bron* van alle geluk is gelegen in 't betrachten der deugd, evenmin als een rivier bestaat zonder oorsprong, zonder bron, evenmin is er geluk zonder deugd.

2. Roeit men het kwaad tot in den *wortel* uit, dan wordt het vernietigd in het begin van zijn bestaan, men onthoudt het alle levenssap en allen steun, men vernietigt zijn levensbeginsel. — Al berooft men een boom van takken en bladeren, al houdt men zelfs den stam af, hij leeft nog, de wortel schiet nieuwe loten; — zóo is 't ook met 't kwaad. Eerst als de *wortel*, die het kwaad voedt, steunt en doet leven, uitgeroeid is, eerst dan is het voor goed, voor altijd vernietigd.

3. Het fijnste en beste deel van meel heet *bloem* van meel; de voortreffelijkste der helden maken de *bloem* der helden uit; zij trekken onze aandacht en lokken uit tot bewondering, evenals de bloemen in veld en hof. Zoo spreekt men ook van: *bloemen der Nederlandsche dichtkunde*, of van: uitnemend *schoone gedichten* onzer letterkunde.

4. Er is een tijdperk in 't menschelijke leven, waarin de mensch, naar 't lichaam vooral, zich toont in alle schoonheid en kracht. De figuurlijke taal vergelijkt hem dan bij een geheel ontloken bloem, bij een bloeiende plant; zij zegt: *hij is in den bloei zijns levens*. — Evenzoo heeft een geheel volk een tijd, waarin het bloeit door hooge stoffelijke of geestelijke ontwikkeling; zoo spreekt men in figuurlijken zin ook van *een bloeiende letterkunde*, *een bloeiende gezondheid*, *een bloeienden handel*.

5. Wat de arbeid oplevert, is de *vrucht*, het voortbrengsel, de opbrengst, het gevolg van den arbeid; om die opbrengst werd de arbeid begonnen

en verricht. Evenzoo, in nog ruimeren zin, zegt men: *de vrucht van den godsdienst, van de studie, van spaarzaamheid, van een goed gedrag* enz.

6. De *hand* is het teeken, 't zinnebeeld van *vermogen*, van *macht* en van *gezag*. *Handhaven* is: in zijn *macht* hebben of houden. *Ons leven is in Gods hand* beteekent: *ons leven is in Gods macht*. Zoo wordt *hand* in fig. zin gebruikt in de uitdrukkingen: de *hand* houden aan iets, de *hand* reiken, de *handen* ineenslaan, iemand de *hand* boven 't hoofd houden, de *overhand* hebben enz.

C) *Het verband tusschen de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis.*

Wij zien uit al deze voorbeelden, dat de *figuurlijke* taal de beteekenis, die het woord in eigenlijken zin heeft, met het woord zelf overneemt en behoudt; dat zij echter afscheidt en het begrip van *oorzaak*, *gevolg*, *reden*, enz. uit de eerste beteekenis afzondert en op den voorgrond plaatst. De figuurlijke taal kan het tastbare beeld der werkelijkheid niet missen, zij werkt er juist te meer door op 't begripsvermogen en op de verbeelding.

Zeer nauw is alzoo 't *verband* tusschen de beteekenis van een woord in eigenlijken en in figuurlijken zin; die nauwe betrekking stelt den spreker of den schrijver in staat, zijn afgetrokken begrippen in en door de figuurlijke taal te belichamen. Plaatst men voor de figuurlijk gebruikte woorden: *bron*, *wortel*, *bloem*, *bloei* enz. andere, als:

Deugd is de *oorzaak* van tevredenheid, —

Het kwaad tot in zijn *beginsel*, geheel uitroeien, —

Het *fijnste deel* van meel, — de *dapperste* der helden enz. dus woorden, die éézelfde grondbegrip vertegenwoordigen, dan voelt men duidelijk, hoezeer de uitdrukking aan kracht, sierlijkheid en aanschouwelijkheid verliest.

Ten slotte moet worden opgemerkt, dat het *taalgebruik* aan de figuurlijke beteekenis van een woord of van een uitdrukking niet altijd dezelfde *grenzen* stelt, als aan de beteekenis in eigenlijken zin. Dikwijls is de figuurlijke beteekenis *ruimer* dan de eigenlijke — soms is zij *beperkter*, dan weer is zij *gewijzigd*. Eenige voorbeelden mogen het aantoonen.

De *dageraad* is het allereerste begin van den dag, dus een zeer klein deel van den eigenlijken dag; de figuurlijke beteekenis van *dageraad* is weer veel ruimer, bijv.: *In de sneeuwvelden van Rusland brak in 1812 de dageraad onzer vrijheid aan*. — Evenzoo is 't met de figuurlijke beteekenis van *avond* en *middaghoogte*, in de uitdrukkingen: de *avond* van het leven; in 1811 had Napoleons macht haar *middaghoogte* bereikt.

Men zegt in eigenlijken zin: Een kamer *luchten*, een stal *luchten*, dat is: *lucht*, *frissche lucht* geven aan een kamer, aan een stal;

In figuurlijken zin heeft men: Hij *lucht* bij elke gelegenheid zijn wel-sprekendheid, zijn geleerdheid enz., en dit *luchten* gebruikt men in *ongunstige* beteekenis. Evenzoo heeft: *de deur openzetten voor iemand* in figuurlijken zin een minder gunstige beteekenis; in eigenlijken zin zet men

de deur open voor *vrienden*, voor *klanten*. — In eigenlijken zin beteekent: hij is *blind*, hetzelfde als: hij kan *niets zien*, en hij is *doof* zooveel als: hij kan *niets hooren*. De figuurlijke beteekenis van *blind* en *doof* is veel beperkter; men zegt: *hij is blind voor eigen gebreken*, *hij is doof voor de stem van het medelijden*, in tegenstelling van: hij is *ziende* voor de gebreken van anderen, hij *luistert* naar de stem der wreedheid, der wraak enz.

Bakermat komt in figuurlijken zin steeds in *gunstige*, *broeïnest* steeds in *ongunstige* beteekenis voor; *hoogdravende stijl* wordt afgekeurd, *verheven stijl* wordt zeer geprezen. — Iemand *ontwikkelen* naar den geest, naar het lichaam, is een uitdrukking, gebezigd door de meest beschaafden zelfs onder ons volk; *iemand in de luren leggen* is geene uitdrukking der beschaafde spreektaal en veel minder nog der beschaafde schrijftaal; toch vonden beide uitdrukkingen haar oorsprong in de kinderkamer ¹⁾. Evenzoo is 't met vele geijkte uitdrukkingen, ontleend aan 't ridderwezen, zooals o. a. met: *in 't vizier hebben*, *met open vizier strijden*, en met het platte: *iemand in de gaten krijgen*.

't Blijkt duidelijk, dat het taalgebruik ook ten opzichte van de figuurlijke beteekenis der woorden en uitdrukkingen veel beslist. Wij herhalen daarom, dat bij 't zoeken van 't verband *niet te zeer* de stoffelijke beteekenis *in elk opzicht* kan gelden; men stelle zich tevreden met 't aanwijzen van de punten van aanraking of overeenkomst, en *houde vooral rekening met den grooten wetgever op taalgebied: het Taalgebruik*.

2. BIJVOEGL. NW.: GEZOND, BRANDEND, HOL, ZWAK, HELDER enz.

't Gebruik der *bijv. nw.* in figuurlijken zin leert ons zeer duidelijk, haast tastbaar, de betrekking kennen tusschen de eigenlijke en de overdrachtelijk beteekenis der woorden.

Hoe duidelijk en helder wordt het begrip *taal* omschreven door *gezond*, in: *gezonde taal*; — hoezeer voelen wij de hevigheid, de vurigheid eener begeerte in: een *brandende* begeerte; hoe vatten wij geheel de zinledigheid van *holle* klanken. Evenzeer voelen wij het hopelooze van een *zwakke* verdediging, de klaarheid van een *helder* betoog.

Wie mocht beweren, dat onze taal niet beeldrijk en poëtisch is, heeft weinig acht geslagen op de figuurlijke beteekenis der bijvoegl. nw. in 't bijzonder. Hoe sprekend, hoe vol leven staat het *bijv. nw.* in figuurlijken zin naast dat in eigenlijke beteekenis, in uitdrukkingen als:

¹⁾ Dr. Van Vloten teekent echter aan in J. J. Starter's Frieschen Lusthof, bl. 18: „LEURERIJ, bedrog, van 't Fransche *leurre*. Vandaar ook de verholandschte spreekwijs: in de luren leggen.

eene *schitterende* ster — eene *schitterende* toekomst,
 een *lachend* kind — de *lachende* zon, de *lachende* velden,
ziedende olie — *ziedende* toorn,
 een *schreeuwend* varken — een *schreeuwend* onrecht,
 de *blanke* lelie — de *blanke* onschuld, de *blanke* deugd,
 eene *ruwe* plank — een *ruw* gemoed, een *ruwe* mensch,
 een *bijtende* hond — een *bijtend* vocht, een *bijtend* woord,
 een *blinde* mensch — een *blind* vertrouwen,
 een *bitter* kruid — *bittere* tranen,
 een *vruchtbare* boom — eene *vruchtbare* studie,
 de *harde* grond — een *hard* gemoed.

't Zal wel onnoodig zijn, ophelderingen te geven over 't verband tusschen de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis van de bijv. nw., hier boven gebruikt; de nauwste samenhang spreekt uit elke groep dezer uitdrukkingen.

Alleen willen wij er op wijzen, hoezeer de figuurlijke taal er blijkbaar naar streeft, aan de meest afgetrokken begrippen als: *toekomst*, *toorn*, *onrecht*, *deugd*, *vertrouwen*, *gemoed*, *geweten*, begrippen te verbinden, als *schitterend*, *ziedend* enz., welke in stoffelijken zin eigenschappen aanduiden, die de voorwerpen als 't ware kenmerken.

Het *schitteren der zon*, het *zieden van olie*, het *schreeuwen van een varken*, de *blankheid der lelie* zijn opmerkelijk; niets schittert meer dan de zon, niets kookt heviger dan olie enz.

Zoo kiest de Nederlandsche taal, d. i. het uitvloeisel van den geest van 't beschaafde deel van ons volk, met bewustheid en met volkomen kennis, uit de stoffelijke wereld de bouwstoffen voor de afgetrokken, innerlijke wereld. Onze taal getuigt voor het gezonde, heldere verstand en den goeden smaak van het Nederlandsche volk.

3. WERKWOORDEN: GLOEIEN, NIJPEN, VIEREN, ZWIJGEN.

Ook bij de *werkw.* bestaat er een nauw verband tusschen de eigenlijke en de figuurlijke beteekenis. Wij bepalen ons hier met voordacht tot het geven van eenige voorbeelden en enkele vingerwijzingen.

1. *Het ijzer gloeit. De Alpen gloeien, de rozen gloeien.*
2. *De nijptang nijpt. Het gebrek nijpt.*
3. *Den teugel vieren. Feest vieren, bruiloft vieren.*
4. *De man zwijgt. De storm zwijgt.*

1. Gloeiend ijzer heeft een eigenaardig *roode kleur*; aan deze kleur alleen dacht de verbeelding, toen zij de Alpen, de rozen liet *gloeien*.
2. Het *nijpen* met een nijptang veroorzaakt ondraaglijke, knellende pijn; 't gebrek, de honger, de nood smarten *zoo hevig, zoo aangrijpend*, dat ze 't lichaam evenzeer folteren, als de nepen met een *tang*.

3. Men *viert* den teugel, als men hem laat schieten of lossen, slapper, ruimer uitlaat. In dit geval krijgt het lastdier meer vrijheid in zijn beweging, 't voelt zich plezieriger, vroolijker te moede. Aan dat ruimte hebben, die vroolijke stemming, dat minder gebonden zijn, dacht men, toen men sprak van *feest vieren*, *bruiloft*¹⁾ *vieren*.
4. De storm wordt hier voorgesteld als een redelijk wezen, begaafd met een spreekorgaan. Heeft hij niets te zeggen, dan houdt hij den mond gesloten, hij *zwijgt*.

We verwijzen verder naar Afdeling III van dit Hoofdstuk.

4. VOORZETSELS: IN, UIT.

De verhoudingen, door de voorzetsels aangeduid bij 't gebruik der woorden in eigenlijken zin, de betrekkingen van ruimte, tijd, oorzaak enz., bestaan natuurlijk ook in de figuurlijke taal, indien deze haar afgetrokken begrippen in onderling verband wil voorstellen.

Het aantal voorzetsels is zeer groot. Wij kunnen de stoffelijke en de figuurlijke beteekenis van alle hier niet nagaan en bepalen ons daarom tot de behandeling van een tweetal.

IN. *Het water in den ketel.*

De rat in de val.

't Is duidelijk, dat hier wordt aangeduid, dat het éene voorwerp het andere omvat, omsluit; — in zooverre is het beslotene afhankelijk van het voorwerp, dat omsluit.

De figuurlijke taal heeft:

een man in nood, in gevaar, in twijfel;

hij geraakt in toorn, in woede, in tweestrijd;

de soldaten waren in 't vuur, in 't gevecht, in den strijd;

men is in zijn jeugd, in den vreemde.

Zij ontleent kennelijk aan de beteekenis in eigenlijken zin het gronddenkbeeld: *afhankelijk*. *In nood, in gevaar, in twijfel, in verdriet, in toorn, in 't vuur* enz. beduiden, dat de nood, het gevaar enz. optreden als heerschers, als meerderen, die den man, den soldaat enz. in hun macht hebben; *in zijn jeugd, in den vreemde* stellen de jeugd, het vreemde (land) voor als ruimten, die den mensch in zich opnemen, hem omsluiten..

Het voorzetsel *uit* is het tegengestelde van *in*, hetwelk kan blijken uit de zinnen:

¹⁾ *Bruiloft* is, volgens W. J. Hofdijk „Ons Voorgeslacht.” dl. I, de *loop* (Hoogd. *Lauf*) de gang, de feestelijke optocht van de bruid met haar magen en vriendinnen naar de echtelijke woning, de hoeve van haren man.

Dr. Van Vloten zegt: de juiste woordafleiding is van 't oud-Duitsche *Brutlouft* (bruidloop). — In de beide laatste uitdrukkingen is *vieren* = *rusten*.

UIT. *Ik giet het water uit den ketel.*
De rat springt uit de val.
Zij komen uit Friesland.

Het voorzetsel *uit* komt in figuurlijken zin voor in:

Hij is verlost uit zijn lijden, uit den nood, uit de slavernij.
Onze koning stamt uit het Huis van Oranje.

Naar onze meening hebben wij nu het verband, de betrekking tusschen de letterlijke en de overdrachtelijke beteekenis der woorden, ruim genoeg aangewezen. Voor hen, die lust gevoelen zich te oefenen, geven wij nog een reeks

O P G A V E N.

1. Verklaar mondeling het *verband* tusschen de *eigenlijke* en de *figuurlijke* beteekenis van de volgende woorden:
zee, kanaal, portaal, vuur, baak, stroom, maatstaf, dorst, gebrek, altaar, grens, toets, juk, stempel.

2. Gebruik elk dezer woorden in overdrachtelijke beteekenis in kleine zinnen of in uitdrukkingen.

3. Met het woord GROND hangen samen:
grondslag, grondwet, grondbeginsel, grondstof, grondigheid, te gronde gaan, te gronde richten, iets grondig leeren, grondeloos enz.

Vermeerder zoo mogelijk dit aantal woorden en verklaar ze mondeling.

4. Welke uitdrukkingen met fig. beteekenis hangen samen met TONG?
 VOORBEELD. Het hart ligt hem op de tong.

Die gebeurtenis was algemeen op de tong.

Landtong, het tongetje eener balans enz.

5. Zoek uitdrukkingen, waarin het woord ARM voorkomt in figuurlijken zin, en verklaar telkens mondeling de beteekenis van het woord arm.

VOORBEELD. Regeeren met den ijzeren arm.

De arm der politie reikt ver.

De armen eener rivier.

6. Wat beteekent in eigenlijken en ook in overdrachtelijken zin:
schoorvoetend, voet geven aan, op grooten *voet, voetspoor, voetstoots*, onder de *voet* halen?

Licht uwe opvatting mondeling toe.

7. Bezig de volgende woorden in figuurlijke beteekenis in kleine zinnen of in uitdrukkingen:

lente, hoofd, ader, tak, boek, licht, gang, zoom, staf, baan, sluier, peil, verlichting, vernis, drijfveer, parel.

VOORBEELD. De *lente* des levens.
 Het *hoofd* eener vereeniging.
 Dit marmer heeft fijne *aderen*.

8. Verklaar de cursief gedrukte woorden, zooveel mogelijk met 't oog op hunne eigenlijke beteekenis, in de volgende uitdrukkingen:

Eene *gapende* wonde, een *gapende* afgrond.
 Een *verouderd* gebruik, eene *verouderde* gewoonte.
 Een *vreemd* verschijnsel, een *vreemd* woord.
 Een *beperkt* vermogen. Een *rekbaar* woord.
 Een *onstuimige* moed. Een *gerecht* verhaal.
 Een *roekeloos* bedrijf. Een *schuchtere* tred.
 Een *vernielende* oorlog. Een *duister* voor gevoel.
 Na *rijp* beraad. Eene *gladde* taal.
Losse manieren. *Bedorven* zeden.
 Een *krachtig* penseel. Een *beneveld* verstand.

9. Gebruik de cursief gedrukte woorden van opgave 8 in *eigenlijke* beteekenis.

VOORBEELD. Een *gapend* kind, eene *gapende* vrouw.
 Een *verouderd* man, *verouderd* huisraad.

10. Bezig in *figuurlijken* zin, elk in een tweetal uitdrukkingen: *boos*, *ijskoud*, *zwaar*, *eenvoudig*, *malsch*, *ver*, *laag*, *donker*, *krappend*, *valsch*, *stout*, *slaafsch*, *uitgestrekt*.

VOORBEELD. Een *boos* opzet, een *boos* plan.
 Een *ijskoud* hart, een *ijskoude* blik.

11. Gebruik in kleine zinnen in *figuurlijke* beteekenis: *verblijden*, *waarschuwen*, *vervelen*, *scheren*, *kerven*, *snijden*, *vinden*, *uitbreiden*, *bekladden*, *vliegen*, *wisselen*, *instorten*, *stillen*, *oplossen*, *opsteken*.

VOORBEELD. Het geheele land was *verblijd* bij de geboorte van de jonge prinses.
 Dagen te voren *waarschuwt* een onderaardsch gerommel, dat eene uitbarsting van lava aanstaande is.
 Een boeiend geschreven werk *verveelt* niet licht.

12. Bezig de volgende werkw. in eigenlijke en in overdrachtelijke beteekenis in uitdrukkingen of zinnen: *buigen*, *schieten*, *meten*, *drijven*, *vallen*, *stijgen*, *scheppen*, *werpen*, *putten*, *besnoeien*, *verscherpen*.

VOORBEELD. Eenen tak *buigen*,
 Den wil *buigen*, het recht *buigen*.

13. Zoek *figuurlijke* uitdrukkingen, waarin voorkomen: *geven*, *slaan*, *halen*, *stellen*, *houden*, *komen*, *wenden*.

VOORBEELD. Zijn woord *geven*, den geest *geven*, antwoord *geven*, gehoor *geven*, verlof *geven*, verslag *geven*, last *geven*, een bewijs *geven*, in 't licht *geven* enz.

Op de vlucht *slaan*, munt *slaan* uit, met verblinding *slaan*, op hol *slaan*, uit het veld *slaan* enz.

14. Gebruik in figuurlijken zin de woorden: *aan*, *op*, *achter*, *bij*, *door*, *met*, *na*, *naar*, *onder*, *over*, *te*, *tot*, *tegen*, *tusschen*, *van*, *voor* en *zonder*.

AAN: *aan* boord komen, *aan* lager wal geraken.

OP: hij rekt *op* bevordering, hij vertrouwt *op* zijne vlugheid.

ACHTER: *achter* een geheim komen, zijne zaken gaan *achter*uit.

BIJ: *bij* machte, *bij* toeval, *bij* nacht.

DOOR: *door* ijver, iets *door* de vingers zien.

MET: *met* liefde, *met* Gods hulp, *met* overleg.

NA: *na* overleg, *na* beraad.

NAAR: dingen *naar* een ambt, schilderen *naar* het leven.

ONDER: *onder* den duim hebben, *onder* den prijs koopen.

OVER: boos worden *over* iets, tevreden zijn *over* iemand.

TE: *te* recht brengen, *te* gemoet gaan, *te* berde brengen.

TOT: *tot* stand komen, *tot* ziens.

TEGEN: een middel *tegen* verveling, *tegen* ellende.

TUSSCHEN: *tusschen* twee vuren, *tusschen* hoop en vrees.

VAN: dronken zijn *van* vreugde, beven *van* schrik.

VOOR: bang zijn *voor* gevaar, iets *voor* waar houden.

ZONDER: *zonder* nadenken, *zonder* hoop.

Zoek ook tal van voorbeelden, waarin de opgegeven voorzetsels in *figuurlijken* zin voorkomen.

III.

Het blijkt uit tal van *figuurlijke* uitdrukkingen, ontleend aan ambachten en bedrijven, beroepen en bezigheden, dat het Nederlandsche volk den handenarbeid te recht nooit beschouwde als slavenwerk, den vrijen, redelijken mensch onwaardig.

Dat volk van „kramers en kooplieden” — zooals de snoevende Spaansche heeren het noemden — heeft zelfs in zijn beschaafde taal gesproken en geschreven door de meest ontwikkelde zijner burgers tal van uitdrukkingen, die getuigen, hoezeer in Nederland de overtuiging was en steeds bleef gevestigd, dat „Arbeid adelt.”

Het zeemansleven vooral en ook het soldatenleven hebben een groot aantal uitdrukkingen geschonken aan de *figuurlijke* taal. De geschiedenis van ons volk leert het, hoe uitdrukkingen als: *iets in zijn schild voeren*, *in de bres springen*, *uit het krijt jagen*, *iemand in 't harnas jagen*, *vaarwel*, *hoezee*, *zijn anker werpen*, *aan 't roer zitten*, *op sleeptouw nemen*, *iets binnen loodsen* enz. enz. zoo algemeen konden worden in de *figuurlijke* taal.

Niet minder liggen tal van uitdrukkingen, ontleend aan de werkzaamheden van verschillende ambachtslieden, aan de neringen en bedrijven der burgerij, ter beschouwing als voor de hand. Wij zullen bezwaarlijk van al die uitdrukkingen de stoffelijke en de figuurlijke beteekenis en het verband tusschen beide kunnen opgeven. Ter wille van de beknoptheid bepalen wij ons alzoo tot eenige aanwijzingen en laten wij nadere verklaring aan den denkenden lezer over.

1. *Het werk van den* TIMMERMAN.

Bij het *timmeren* is sprake van *schaven*, *zagen*, *lijmen*, *passen*, *meten*, *bedisselen* enz. De timmerman kan:

eene ruwe plank *schaven*,
van planken of latten stukken *afzagen*,
planken aan elkaar *lijmen*,
bij zijn werk *passen* en *meten*,
een blok ruw hout *bedisselen*.

In figuurlijken zin spreekt men van een' *beschaafden* en een *onbeschaafden* mensch, van de uiterlijke *beschaafdheid* der Franschen en van de *beschaving* der 19e eeuw.

Evenzoo heeft de figuurlijke taal het woord *afgezaagd* in: een *afgezaagd liedje*, een *afgezaagd onderwerp*; — het woord *lijmen* in: *hij lijmt allerlei bijbelteksten aan elkaar*, *hij spreekt lijmig*, *lijmerig*; — het woord *passen* in: *eene zoodanige taal past u niet*, *deze vrienden passen bij elkander*, *gij kwaamt juist van pas*; — het woord *meten* in: *hij meet zijne krachten*, *deze daad is vermetel*, *wat vermeet gij u?* — het woord *bedisselen* in: *wij zullen samen deze zaak wel bedisselen*, d. i. *in orde brengen*.

Verder gebruikt men in figuurlijken zin uitdrukkingen als: *hij timmert niet hoog*, het (deze zaak) is niet *in den haak*, een *hinderpaal*, een *struikelblok*, eene *bepaling*; *paal* en *perk* stellen, *den nagel op den kop slaan*, iets *opschroeven*, iets *opvijzelen* (een *vijs*, *vijsje*, *vijsel* is een schroef, in 't Fransch *vis*) enz.: alle ontleend aan het timmeren.

2. *Het werk van den* METSELAAR.

Bij 't *metselen* spreekt men van: een *fondament*, een' *grondslag* leggen van een huis, van een' muur; een huis *opbouwen*, een' muur *op los zand* bouwen, den *hoeksteen* van het gebouw *aanbrengen*, den *eersten steen* leggen.

De figuurlijke taal heeft mede uitdrukkingen aan het werk van den metselaar ontleend. Zij geeft: *de grondslag eener redeneering*; *eene rede-*

neering opbouwen. „Wie op den goeden God vertrouwt, Heeft zeker op geen zand gebouwd”, de school is de hoeksteen der beschaving. Verder nog: een steentje aandragen tot, een' scheidsmuur oprichten tusschen, bouwstoffen verzamelen voor of tot enz.

Verder zijn ontleend:

3. *Aan 't werk van den SMID en den LOODGIETER:*

hij slaat steeds op hetzelfde *aanbeeld*,
hij *smeedt* plannen voor de toekomst,
hij *smeedt* banden voor onze vrijheid,
hij *slaat* spijkers met koppen,
de zaak is *geklonken*,
eene gedachte in eenen nieuwen vorm *gieten*.

4. *Aan 't werk van den VERVER of den SCHILDER:*

iemands goeden naam *bekladden*,
hij wordt met die betrekking *gedoodverfd*, d. i. men zegt algemeen
dat hij tot die betrekking zal benoemd worden,
wat een *schilderachtig* uitzicht!
de dichter *schildert* met pracht van kleuren,
kleuren, kleur geven aan; *schetsen*, eene *schets* geven van.

5. *Aan 't werk van den SCHOENMAKER:*

iets op eene andere *leest* schoeien,
deze zaken zijn op dezelfde *leest* geschoeid,
ik weet wel, waar de *schoen* hem wringt,
wien de *schoen* past, trekt hem aan.

Ook geeft de figuurlijke taal nog:

het *hart* zonk hem in de *schoenen*.
hij staat vast in zijne *schoenen*;
hij leeft op grooten *voet*.

6. *Aan 't werk van den KLEERMAKER of van de NAAISTER:*

iets op de *keper* zien,
iets is den *steek* laten,
deze redeneering houdt geen *steek*,
iets door 't oog van eene *naald* halen,

ergens een *speldje* bij steken,
iets *plooien*,
eene *bekrompen* opvatting,
kennis *aanknoopen*,
zijn lot, zijn leven hangt aan eenen *draad*,
langdradig.

7. *Aan 't werk van den* GOUDSMID:

deze theorie kan den *toets* der critiek niet doorstaan,
een bewijs *toetsen* aan 't gezond verstand,
iets of iemand *toetsen*,
louteren in den *smeltkroes* der samenleving,
een *geslepen* bedrieger,
verzilveren, vergulden, polijsten, klatergoud.

8. *Aan 't werk van den* MOLENAAR:

deze daad zou *koren* zijn *op den molen* onzer tegenstanders,
eenen *slag* van den *molen* weg hebben (*niet bij zijn verstand zijn*),
de molen is door de *vang* (*de zaak is in de war*).

9. *Aan 't werk van den* MANDENMAKER *en van den* KUIPER:

eene rede *doorvlechten* met allerlei opmerkingen,
door de *mand* vallen,
een plan den *bodem* inslaan,
een plan in *duigen* doen vallen,
het geheim zal wel *uitlekken*,
kuipen, iets *bekuipen*,
de *kuiperijen* aan 't Engelsche hof.

10. *Aan 't werk van den* WEVER:

iets op *touw* zetten,
iemand in het *touw* (weefgetouw, weefstoel) *zetten*,
logen en laster zijn *schering* en *inslag* van dat geschrijf.

11. *Aan 't bedrijf van den* VISSCHER:

hengelen naar iets, *visschen* naar iets,
hij *vischt achter* 't net,
iemand er in (in de *fuijk*) laten loopen,
het *lokaas* der zonde,
dobberen, bij de vleet (vleet = zeer groot net).

12. *Aan 't werk van de* KEUKENMEID:

een oproer *aanblazen*, het oproer *uitdooven*,
bekookte en *onbekookte* meeningen,
 iets *verwateren*, een *verwaterde* stijl,
oprakelen,
klokspijs (spijs, die men zonder kauwen door de keel kan *klokken*),
 iets (zijn gesprek, zijne vertelling) *kruiden met*.

13. *Aan 't bedrijf van den* HOUTHAKKER:

hij *hakt* er met de *grove bijl* in of op *lqs*,
de bijl aanleggen.

14. *Aan de nering van den* HERBERGIER of LOGEMENTHOUDER:

bij iemand *in 't krijt staan*,
 ergens *goede rekening* bij maken,
 veel op den *kerfstok* hebben, den *kerfstok* afdoen of afkerven (*de rekening vereffenen*),
 de *spons* halen over,
 met *dubbel krijt* schrijven,
 uit een ander *vaatje* tappen,
 buiten den *waard* rekenen.

15. *Aan de nering van den* KRUIDENIER *enz.:*

hij meet met twee *maten*,
 't is van *overwegend* belang,
 zedelijk *overwicht*,
 de schilderij *weegt op tegen* goud,
 dit getuigenis zal *gewicht in de schaal leggen*,
 den *doorslag geven*, *zwaar wegen*,
prijs stellen op.

16. *Aan 't werk van den* LAND- of TUINMAN:

om den *tuin*¹⁾ *leiden* (= om, langs de *haag* leiden),
wortel schieten, het kwaad met *wortel* en tak *uitroeien*,
 de hand aan den *ploeg* slaan,
 de *spade* diep in den grond steken,

¹⁾ De *tuin* is eigenlijk de *omheining*, die den hof afsluit; men denke aan 't oude *omtuinen*. Om den *tuin* leiden beteekent alzoo, iemand buiten den hof houden, hem misleiden.

het veld der beschaving *ontginnen*, *braak* laten liggen,
 het onkruid *uitwieden* op den akker des geestes,
onkruid onder de tarwe,
 het *kaf* van 't koren scheiden,
 het *gras* voor iemands voeten *wegmaaien*,
 hij laat er geen *gras* over groeien,
 te veel *hooi* op de vork nemen,
 iemand of iets over den *hekel* halen,
ziften;

aan *boomen* en *vruchten*:

vrucht,
vruchten plukken van, *vruchteloos*,
stam, *stamhuis*, *vertakt*, *vertakking*,
vermolmd, *telg*, *scheut*, *loot*,
pittig, *kernachtig*,
enten,
 een *appeltje* met iemand te schillen hebben,
 hij liet hem kwade *noten* kraken,
 met groote heeren is 't kwaad *kersen* eten,
opleiden, *opleiding*,
rijpen;

aan *bloemen*:

rooskleurig, *leliewit*, *korenblauw*,
kweeiken, *bloeien*,
verbloemen, *bloemlezing*;

aan den *akker*:

beploegen, *oogst*, *vore* (fig. *rimpel*).

17. *Aan 't bedrijf van den BOOGSCHUTTER:*

zijn *doel* treffen, zijn *doel* missen,
 in groote *spanning* verkeeren,
 iemand met nijdige blikken *doorboren*,
doeltreffend, *doelwit*, *doelloos* enz.,
 hij heeft meer dan één' *pijl* in zijn' koker, — meer dan één' *koord*
 op zijn' boog.

18. *Aan 't bedrijf van den ZEEMAN en van den SCHIPPER:*

een oog in 't zeil houden,
 alle *zeilen* bijzetten,
 het gaat hem *voor den wind*,

iemand *de loef afsteken*,
op den uitkijk staan, hoogte nemen,
ééne lijn trekken met,
op sleeptouw nemen,
 iemand *de volle laag geven*,
de vlag strijken,
van stapel laten loopen,
eene klip ontzeilen,
het roer van den staat houden,
met vlag en wimpel iets winnen,
eene goede haven binnenloopen; schipbreuk lijden,
zijn anker werpen,
over boord werpen,
 er is eene *kink in den kabel*,
 van *koers* veranderen,
 het *over een' anderen boeg* (boeg = voorste, rondgebogen deel van
 een schip) *wenden*,
doorkruisen, ruimschoots ¹⁾ *plechtanker* enz.

19. *Aan 't SOLDATEN-LEVEN, ook aan den Ridderstand:*

eene lans met iemand breken,
 iemand *uit het zadel werpen (lichten)*,
 iemand *in 't harnas jagen*,
iets in zijn schild voeren — een schild tegen,
in de bres springen, zich op de bres stellen, bres schieten,
zich verschansen achter, iemands geschut vernagelen,
te velde trekken tegen, veld winnen — de loopgraven tegen iemand
leggen,
het onderspit delven — lont ruiken,
 den *handschoen oprapen — den handschoen toewerpen*,
zich in de weer stellen — iemand met gelijke wapens bestrijden,
zich op ééne lijn stellen met — strijden onder ééne vaan — de banier
van den vooruitgang opheffen — zijn zegel aan iets hechten,
in 't strijdperk treden — iemand het hof maken,
in 't krijt treden — met open vizier strijden,
alarm schreeuwen — de groote trom roeren, met de stille trom
vertrekken.

¹⁾ *Schoot* is de naam van het touw, waarmee de schipper 't zeil kan aanhalen en vieren.

TOLLENS zegt in vers 113 der *Overwintering*: *De zege wacht ons! viert de schooten!*
 EN VAN LENNEP in *De gestoorde Bruiloft*: *De stuurman gaf last den schoot*
 zooveel mogelijk te vieren.

20. *Aan de MUZIEKWERELD:*

hij *speelt* de eerste *viool*,
 hij is *gestemd* tot vreugde, hij is in vroolijke *stemming*,
 hij *stemt* met ons *in*,
 zijn naam heeft een' goeden *klank*,
 een' hoogen *toon* aanslaan,
wanklank, iets uitbazuinen,
weerklink, de loftrumpet steken,
toongevend.

21. *Aan 't rijke, DAGELIJSCH LEVEN:*

Een *vlijmend* wee — eene *pil* slikken,
 de *pil* vergulden — den vinger op de *wonde* leggen (d. i. deze
 aanwijzen).

Bij iemand *aankloppen* — de *deur* wijd *openzetten* voor,
 hij is *doorkneed* in de kennis zijner taal — zoete *broodjes* bakken —
 eene *huisbakken* meening — een *nieuwbakken* ridder — *zuur-*
deesem — *te huis* zijn in.

Op de lange *baan* schuiven — *baan* breken — een' *uitweg* weten —
 hij moest *over de brug* komen — zich op *glad ijs* wagen — het
ijs breken — in den *weg* staan — op den *voorground*, op den
achtergrond stellen — iets op het *tapijt* brengen, iets met *voeten*
 treden.

Inlichtingen geven — iemand of iets in de *schaduw* stellen — *vuur*
 vatten op — deze twee menschen zijn *water* en *vuur* — een *licht*
 doen opgaan — iets in 't *licht* stellen.

Water bij den wijn *mengen* — iets onder 't *mes* nemen — iemand
 in de *kaart* kijken — het *bed* spreiden voor iemand — door een'
zuren appet bijten — iemand iets in 't *oor* bijten — het geweten
in slaap wiegen — iets aan de *grootte klok* hangen — zich *spiegelen*
 aan iets of iemand.

Samenspannen met iemand — zich *verslaven* aan iets — den *bal*
 misslaan.

Verder nog:

een *geijkte* term — iemand *opsporen* — iemand *aansporen* —
 den *baas* spelen — het *regent scheldwoorden* — een *mijlpaal* —
remmen en *stoken* — *veiligheidsklep* — *tegenwicht* enz. enz.

*Nog zijn ontleend:*22. *Aan de wereld der GROOTE DIEREN:*

doordraven — voortrollen — het *hazenpad* kiezen — de *koe* hij de
horens pakken — een *ongelike beer* — met de *wolven* in 't bosch

hullen — de *verzenen* (hielen) tegen de prikkels slaan — onder 't *juk* brengen — in 't *gareel* slaan — hij is de *zondenbok* — de ooren spitsen; breidelen, beteugelen — zich uit de voeten maken ¹⁾.

23. *Aan de* VOGELNWERELD:

op eigen *wieken* drijven,
 iemand *overvleugelen*, — eene hooge *vlucht* nemen,
 te hoog *vliegen*, hij is geen *hooglicger*,
 iemands macht *kortwieken*,
 de vijand had zich in die plaats *genesteld*,
 hij is altijd *haantje* de voorste, — hij schrijft *hanepooten*,
 zij is eene *klapekster*, — hij is een *uil*,
 hij *klapt* uit de school,
 zij *fladdert* steeds lang de straat,
 dat is een *lokvogel*,
 hij legt hem geen *windeieren*,
 de *veeren* laten *hangen*, — hij zit op *zwart zaad*,
 met eens anders *veeren* pronken.

24. *Aan de wereld der* KLEINE DIEREN:

in zijne *schulp* kruipen,
 eene *adder* in den boezem kweken,
 hij is een *muggenzifter* — *muggenzifterij*,
 van eene *mug* eenen olifant maken,
zijde bij iets spinnen,
 een *muisje* met eenen staart enz.

OPGAVEN.

1. Tracht de uitdrukkingen in bovenstaande afdeelingen te *verklaren* en hun aantal te *vermeerderen*.

2. Zoek eenige *figuurlijke* uitdrukkingen, ontleend aan 't *plantenrijk*.
 VOORBEELD. Iets met *wortel* en *tak* uitroeien. Het kwaad *wortel* doen of laten schieten. Een *stamhuis*.

¹⁾ Oorspronkelijk luidde de uitdrukking: *zich uit de paardenvoeten maken*. Zie Hooft's Gedichten door P. Leendertz Wz., bl. 298. Ze beteekende: van den grooten weg, den *rijweg* afgaan, uit vrees van achterhaald te worden.

3. Zoek ook eenige *figuurlijke* uitdrukkingen, ontleend aan 't werk van den *koetsier*, van den *voerman*, van den *jager*.

VOORBEELD. Iets of iemand den *vrijen teugel* geven.

4. Bezig mondeling in *eigenlijke* beteekenis in zinnen:
plechtanker — *lokvogel* — *vlijmen* — *oudbakken* — *ijken* — *schetsen* — *remmen* — *hekel* — *plooien*.

5. Bezig nu dezelfde woorden schriftelijk in *figuurlijken* zin.

6. Wat verstaat men in *eigenlijken* zin door of liever, wat is:
de keper — *een dissel* — *eene leest* — *een toetssteen* — *eene drijfvoer* — *een smeltkroes* — *eene fuik* — *eene duig* — *lokaas* — *het doelwit* — *eene bres* — *een kerfstok*?

Wat is *klokspijs* en wat *schering* en *inslag*?

7. Gebruik nu elk dezer woorden in *figuurlijke* beteekenis in zinnen.

8. Zeg mondeling, wat men verstaat door:
lijmen — *smeden* — *stemmen* — *kuipen* — *vellen* — *wieden* — *betugelen* — *kortwieken* — *prikkelen* — *kweeken*?

9. Gebruik in *figuurlijken* zin in uitdrukkingen of kleine zinnen:
mijlpaal — *hinderpaal* — *in duigen vallen* — *den bodem inslaan* — *instemmen met* — *halen bij* — *opwegen tegen* — *opsporen* — *benevelen* — *verduisteren*.

10. Gebruik in *figuurlijken* zin de woorden, die *afgeleid* zijn van of *samengesteld* zijn met:
stemmen — *kuipen* — *kweeken*.

11. Wijs in 't kort het verband aan tusschen de *eigenlijke* en de *figuurlijke* beteekenis van:

iets op touw zetten — *achter 't net visschen* — *zijn doel treffen* — *iemand in 't harnas jagen* — *braak laten liggen* — *iemand de loef*¹⁾ *afsteken*.

12. Zoek eenige *spreekwoorden*, die ontleend zijn aan 't bedrijf van den *zeeman* of den *schipper*, van den *landman* en aan 't *leven der dieren*.

IV.

In de drie vorige afdelingen van dit Hoofdstuk werd gehandeld over het *figuurlijke* in de spreek- en de schrijftaal. De verschillende *figuurlijke*

¹⁾ *Loef* = hooge zijde, windzijde van een zeilend schip, de tegenovergestelde zijde heet de *lij*.

uitdrukkingen werden uit één en hetzelfde oogpunt beschouwd nl. in verband met de eigenlijke beteekenis.

In deze afdeeling is het noodig, met een enkel woord te spreken over den *aard* en den *dienst* der figuren, en dit leidt er vanzelf toe, het onderwerp van een ander standpunt te beschouwen.

In de werken, die handelen over *rhetorica* of *redkunst* geeft men aan de figuren in den stijl — waarover wij hier spreken — den naam van *tropen*. Dit woord is van Griekschen oorsprong en beteekent *wending, keer*¹⁾; in 't Latijnsche woordenboek vindt men als verklaring van het woord *tropus*: *het figuurlijk gebruik van een woord*.

Waarin bestaat nu het figuurlijke in den stijl, of liever, wat is de aard van een *trope*?

De spreker of schrijver wijkt af van de gewone, eenvoudige wijze van gedachten-uiting. Hij benoemt een zelfstandigheid, een hoedanigheid, een werking, in 't kort, een begrip, niet met het algemeen gangbare of geijkte woord, maar hij kiest een andere benaming, hij stelt (*wendt, keert*) deze in de plaats van den eigenlijken naam. Hij gaat hierbij echter niet naar willekeur te werk. Alle figuurlijke taal berust op *overeenkomst*, op *betrekking, verband* van het ééne begrip met of tot het andere, en OP GROND *van die overeenkomst*, van dat *verband* wisselt hij de namen.

- VOORBEELD. I. De *gouden* korenaar overtreft de distel, die naast haar opschiet.
2. Een troostend woord stort *balsem* in het hart van den bedroefde.
 3. De *zeis* des doods *maait* het ééne geslacht na het andere weg.
 4. De Augustuszon doet *beek* en *bron* verdampen, *bloem* en *blad* kwijnen.
 5. *Sparta* voerde eenen vernielenden oorlog met *Athene*.
 6. Da Costa zegt in Hagar: De Christenvolken *slapen* hun middel-eeuwschen slaap. 't Is *nacht*. Maar juist dien nacht beheerscht de Halvemaan met heel haar sterrenwacht.
 7. De *ontdekker van Amerika* zag zich met ondank bejegend van de zijde des Spaanschen konings.

In zin 1 leest men *gouden* voor *gele*; in zin 2 *balsem* voor *troost*; in zin 3 wordt de *dood* als een *persoon* voorgesteld, bovendien zegt men, dat de *zeis* maait en het *maaien* treft *menschen*; in zin 4 is het de bedoeling niet, dat ééne *beek*, ééne *bron* verdampt, dat ééne *bloem*, één *blad* kwijnt, maar vele, alle; bovendien verdampt niet de *beek*, de *bron*, maar het water, dat zij *bevatten*; *bloemen* en *bladen* kwijnen niet enkel, maar wel de *planten*, de *struiken*, de *boomen*; in zin 5 wil men te kennen geven, dat de *inwoners* van Sparta en Athene oorlog voerden; in zin 7 bedoelt Da Costa met het *slapen* der Christenvolken een slaap *des*

¹⁾ De lezer denke aan de uitdrukking: *tropische* gewesten als benaming van landen tusschen de *keerkringen*.

geestes; met *nacht* de tijden van onwetendheid en barbaarschheid; met de *Halvemaan* de macht der Mohammedanen, enz.

Het blijkt uit deze voorbeelden tevens, hoe deze figuren aan den stijl ten goede komen, hem sieren.

De tropen zijn telgen der verbeeldingen en der hartstochten. Daar, waar de verbeelding, de hartstochten in werking zijn gebracht, ontstaan zij ongemerkt. Zelfs de minst ontwikkelde doorvlecht in dit geval zijn taal met menige figuurlijke uitdrukking, zij vloeien hem vanzelf toe; hij heeft er niet naar te zoeken. Het figuurlijke in den stijl is dan ook in geen deele een voortbrengsel van kunst, een uitvinding van schoolsche geleerdheid — het wortelt in den aard van de ziel des sprekers, het heeft zijn oorsprong in het karakter des volks.

In de kindsheid der volken, toen de verbeelding meer en sterker werkte dan het verstand — en bovendien schaarschte van woorden en van taalvormen dwong tot het bezigen van woorden in een geleende beteekenis — ontstond reeds zoo menige trope, die in den loop der eeuwen in zulk een mate algemeen eigendom werd, dat zelfs het stamelende kind ze bezigt en niemand er aan denkt, dat er *wisseling*, *overdracht* plaats heeft, als bijv. in: het water *zingt* (= kookt) al; de *lamp* (= olie en katoen) brandt, de pop *kijkt* (= heeft oogen), het mes *bijt* (= snijdt); ook lette men eens op namen van bloemen als: *ridderspoor*, *vingerhoedskruid*, *leeuwenbek*, *ooievaarsbek* enz. En evenals menig eenvoudig dorpeling zijn leven lang proza spreekt, zonder ooit te weten wat proza is, bezigt menigeen *tropen*, *woordfiguren*, zonder het te weten, dat hij zich in figuurlijke taal uitdrukt.

Alzoo blijkt het volgende, mede uit hetgeen in de drie vorige afdeelingen is aangetoond:

1. *De tropen geven gestalte en kleur aan de meest afgetrokken begrippen*; zij spreken tot de *verbeelding*;

2. *Zij verhoogen de schoonheid van den stijl en doen hem winnen in edelheid, waardigheid*, doordien zij het alledaagsche weren en de gedachte omhangen met het aantrekkelijke kleed der nieuwhed;

3. *Zij zetten den stijl levendigheid bij*, doordien zij tegelijkertijd twee begrippen bewust doen worden. De verbeelding kan zich dan bezighouden met vergelijken, met het opmerken van overeenkomst: haar lievelingswerk.

Geen wonder, dat reeds in de grijze oudheid, bij Grieken en Romeinen — bij welke volken de *welsprekendheid* een macht was — de onderwijzers in de redekunst de volle aandacht schonken aan het figuurlijke in de taal.

En gaandeweg — evenals op elk gebied van wetenschap — kwam men tot indeelingen, tot soorten van *tropen*. 't Ligt niet op onzen weg, deze alle stelselmatig te behandelen, wij dienen op practisch terrein te blijven. Enkel deelen wij mede, dat zij onderscheiden worden in *engere* en meer *uitgebreide* tropen, alsmede dat tot de eerste behooren:

- a. de *metaphora* of *overdracht*,
- b. de *prosopopeia* (personificatie) of *persoonsverbeelding*,
- c. de *metonymia* of *overnoeming*,
- d. de *synecdoche* of *samenvatting*.

Bij deze taalfiguren wordt veelal op treffende wijze het ééne WOORD, de ééne UITDRUKKING door een *ander woord*, een *andere uitdrukking vervangen*; een zelfst. nw. door een zelfst. nw.; een bijv. n.w. door een bijv. nw.; een werkwoord door een werkwoord. De *omschrijving*, de *vergelijking*, die den aard uitmaakt van elke trope wordt NIET UITGEWERKT, vandaar de naam van ENGERE trope.

De meer *uitgebreide* tropen werken die *omschrijving*, die *vergelijking* uit. Een enkel voorbeeld uit MARCO van *Staring*, waarin deze keurige dichter *de stille bedrijvigheid* van de heldin van 't stuk in beeldspraak uitdrukt:

Zij wijdt aan bezigheid

Haar dag. Heur naam wordt op de tong vernomen

Van heel 't gezin, terwijl zij alles leidt:

Stil, nochtans, *als de veer, in 't uurwerk, door haar drijven*

De wijzernaald heur cirkel doet beschrijven;

Niet met luidruchtig onbescheid,

Gelijk de beek op 't rad eens molens neer komt stooten.

Enkele vingerwijzingen ten slotte. 1°. Het kennen van de soorten van tropen alsmede van haar benamingen, het kunnen benoemen van de verschillende tropen in proza of poëzie is van betrekkelijk geringe waarde, omdat het niet leidt tot een gepast gebruik. 2°. De tropen zijn figuren, ornamenten, sieraden, en een eerste vereischte is het, *dat zij op passende wijze worden aangebracht*. Een gezond verstand, een eenigszins gevormde smaak, gelouterd door de studie van den stijl onzer beste hedendaagsche schrijvers, ziedaar wat in den regel vrijwaart voor verkeerdheden, voor overlading, voor wanstaltigheid. Bovendien, de tropen passen niet in elke soort van stijl. Zij worden niet gebezigd, als men zich een bloote mededeeling van gedachten ten doel stelt, of in hoofdzaak tot het verstand zich richt, als in handelsbrieven enz., in leerboeken over meet- of natuurkunde enz. 3°. Eenvoud en schoonheid van lijnen gaan te loor onder een ballast van sieraden; zij worden bedorven, als die sieraden of ornamenten niet bij elkaar passen. 't Is er mede, als met opgesmuktheid in kleederdracht, overtolligheid van ornament in de bouwkunst; wanstaltigheid, overlading kwetst den goeden smaak en werkt in storenden zin.

Over *fouten* tegen het figuurlijke in den stijl wordt verder gehandeld in het derde deeltje. — Hier volgen enkele aanstippen en voorbeelden, die betrekking hebben op de bovengenoemd viertal tropen.

a. DE METAPHORA.

Maurits en Oldenbarneveld waren de *zuilen* der Republiek.
 Grijsz haren zijn de *kroon* des ouderdoms.
 Jongens, mijn jongens, je *hart* mag wel gloeien
 Het *oog* gloeit van dankbare vreugd.
 De liefelijke vree, de *bron* van zaligheid
 De *bloesem* der hope.
 De *gouden eeuw* van Frederik Hendrik.
 Drupje, voor drupje, waar 't vallen kan,
 Maakt wel een kuiltjen in 't *hart* van de steenen.
 Een dankbaar kroost verheldert den *avond van uw leven*.
 Nero was een *tijger*.
 Napoleon I behaalde menige *schitterende* overwinning.
 De gids geleidde de reizigers langs *gapende* afgronden.
 De Fransche revolutie *kortwiekte* de macht des adels.
 De gevangene *reikhalst* naar vrijheid, de hongerige naar spijze.
 Geestige invallen *kruiden* een gesprek.
 Met aanzien, schat en macht te pralen,
 Zijn *zeilen* hoog *in top te halen*,
 Is iets, dat algemeen geschiedt.
 Hoezee! de *vreugde stijgt ten top!*
 Daar komt de kiel met *goud* belaan,
 Zij brengt ons d' eersten haring aan.

De *metaphora* leent aan een afgetrokken begrip eenige zinnelijke eigenschap; zij stelt zulk een begrip voor door een zinnelijk beeld, d. i. door het begrip van een ding, dat wel tot eene andere soort behoort, maar in *eenig* opzicht *overeenkomt* met den aard van het afgetrokken begrip. Zoo ligt aan elke *metaphora* een *gelijkenis ten grondslag*; deze mag echter geenszins tot een *vergelijking* worden uitgewerkt.

De *metaphora* wordt van de verschillende tropen het meest gebezigd; de meeste, bijna alle in figuurlijken of *overdrachtelijken* zin gebruikte woorden, op de voorgaande bladzijden, behooren tot haar gebied. Het woord *metaphora* is dan ook ontstaan uit een Grieksch woord, dat *overdragen* beteekent. Zij vooral verhoogt de schoonheid van den stijl, omdat zij de uitdrukking *aanschouwlijk* (beeldrijk) maakt.

b. DE PROSOPOPEIA.

De wind *huilt* en *raast*. — Het beekje *murmelt*.
 De nood *dringt*. — De honger *maait*, verdelging *waait*.
 Hoe woedend *holt* en *rollt* de kamp!
 De zee *verzwolgt* hen allen.

Hier *zit* natuur *in rouw*, den doodstooi om de leden.
Nauwelijks is de misdaad verschenen, of het verdriet *volgt* haar
op de hielen.

Maar, de onverbeden stórm verdubbelt zich in 't woeden,
Verzaamt zijn krachten, *loeit van gramschap*, buldert aan,
En *grijpt* de kielen *vast*, die *tergend* hem *weerstaan*.

De eed'le bloeimaand, naar gewoonte,
Met de prilste blaân bekranst,
Pronkt en *lonkt* en *lacht* en *danst*.

Keert weer, verdoodden! Keert en zoekt de ontweken stranden.
De *dood steekt* de *armen* uit de golven naar u *op . . . !*

Als de redenaar of dichter levenlooze dingen en afgetrokken begrippen voorstelt als levende wezens, die hij laat komen en gaan, lachen en weenen, spreken en zwijgen . . . d. i. die hij laat gevoelen en handelen en sprekend optreden, dan heet de vorm zijner figuurlijke taal *personificatie*.

Onze taal bezit vele uitdrukkingen, die iets van het wezen der personificatie hebben, doch er niet toe gerekend worden. Deze trope komt vooral tot haar recht in de *poëzie* en in de *bezielde rede*. Eigenlijk behoort zij tot de *metaphora*, in zooverre namelijk eigenschappen, hoedanigheden, werkingen van levende wezens op levenlooze dingen worden *overgebracht*, *overgedragen*.

c. DE METONYMIA.

Wij lezen *Vondel*, gij leest *Da Costa* (d. i. hun *werken* nl. datgene, wat zij hebben *voortgebracht*).

Zij leven van den *arbeid* hunner handen (d. i. van de *opbrengst* van den arbeid).

In Amsterdam leeft alles van den *handel* (d. i. van 'tgeen de handel *oplevert*).

Hij schrijft een fraaie *hand* d. i. de *letter* ('t gewerkte), door de hand (werktuig) gevormd, is fraai.

Hij at zijn brood in *tranen* (deze zijn 't gevolg van lijden, smart (*oorzaak*)).

Hij viel door het moordend *staal* (= stof, waaruit het zwaard bestaat).

Hij werd getroffen door het doodelijk *lood* (= stof, waaruit de kogels bestaan).

Toch hield haar *vlag* zich op en dekte land en zee! (de *vlag* is hier het uiterlijke *teeken* van macht, van zelfstandigheid).

Heel *Neerland* zendt haar wensch ten hemel! (het land in plaats van de *bewoners*).

De geheele *stad* hoest en proest in de maand Maart, zegt Hildebrand. (de *burgers*, ingezetenen der stad).

Velen noemen den *ouden tijd* beter dan den *tegenwoordigen*. (de *mensen*, die toenmaals leefden, zijn in hun oog beter).

De *metonymia* geeft den naam van den bewerker in plaats van het voortgebrachte; dien van het werktuig in plaats van het bewerkte; het gevolg, de werking in plaats van de oorzaak; de stof, waarvan iets vervaardigd is, in plaats van het ding, het voortbrengsel zelf; een eigenschap of een uiterlijk teeken in plaats van den persoon of de geheele zelfstandigheid; de plaats, waar zich de personen bevinden, voor de namen der personen; den tijd, waarin de personen leven, voor de personen zelf.

Het woord *metonymia* beteekent *overnaming* of *overnoeming*; de plaats van den eigenlijken naam wordt ingenomen door een ander woord, dat tot dien naam in één der zoeven aangewezen betrekkingen staat.

d. DE SYNECDOCHE.

Ach, duizenden armen,
Ze dolen en kermen,
En hebben geen *dak* (= huis)!

De troepen keerden terug naar hunne *haardsteden* (= woningen).

Eene vloot van twintig *zeilen* (= schepen).

Barends staat zeilree op de *kiel* (= schip).

Verdoolden, wendt den *steven* (= het schip)!

De lente nadert: de *weide* prijkt met lieve bloempjes, het *bosch* ontwaakt uit zijnen slaap, de *nachtegaal* en de *ooievaar* keeren terug.

(Men bedoelt hier *alle weiden*, alle *bosschen*; evenzoo, dat de *nachtegalen* en de *ooievaars*, of wel *al de trekvogels*, terugkeeren).

De *zaagtand* snijdt het hout, de *dissel* punt de palen.

(Tollens noemt één enkelen *zaagtand*, om een geheele *zaag*, om *zagen* voor de verbeelding te roepen; evenzoo *één dissel* voor vele).

En *duizend* oogen volgen hem,
Terwijl hij rijst en daalt,

(Een *bepaald* getal nl. *duizend* wordt genoemd in plaats van een *onbekend* aantal, vele in plaats van *verscheidene*, evenzoo in de volgende voorbeelden):

Hij zat in *duizend* angsten.
Men deed hem *honderd* vragen te gelijk.

De *synecdoche* (samenvatting, bevatting) duidt het geheel aan, door een deel of door deelen, het algemeene door het bijzonder. Zij noemt één enkel, in 't oog springend deel, in plaats van het geheele voorwerp; — zij geeft één enkel ding, in plaats, van vele of alle, in plaats van de heele soort; — zij noemt een bepaald aantal dingen, in plaats van een onbekend aantal.

Tot deze trope behoort *ook* de ANTONOMASIA of de omschrijving van een eigennaam, de *naamverwisseling*, als: „*de overwinnaar van Hannibal*

voor *Scipio*; de stad der bloemen voor *Haarlem*; de dichter van *Palamedes* voor *Vondel*; enz. hij is een *Hercules* voor een sterk mensch; zij is eene *Xantippe* voor: zij is een booze vrouw; enz.; de vriend des *Arabiers* voor: het paard; het *Noordsch Venetie* voor: *Amsterdam*.

Wij achten deze aanstippingen over de vier voornaamste tropen voldoende. Hem, die er meer van verlangt te weten, verwijzen wij naar de bekende werken van den hoogleeraar Brill. De twintig opgaven, die wij hier laten volgen, bevatten Redekundige figuren van verschillenden aard. Het mag alleszins nuttig geacht worden, de daarin voorkomende tropen aan te wijzen, te benoemen en te verklaren.

O P G A V E N.

1. De Herfstmaand had haar taak voleind,
De vreugd was in Ter Borg.
STARING.
2. Ontroostbre wanhoop dreef hem voort,
Zijn blik stond flauw en strak;
En Mijntjes naam was 't eenig woord,
Dat sinds zijn tong nog sprak.
STARING.
3. De duisternis zweeft over den afgrond.
BEETS.
4. In de verte ziet gij een wolkje, niet grooter dan een vuist, en het is u, als hoordet gij den slagregen reeds ruischen; want de bode des Heeren is opgestaan, de breedgewiekte wind, die het in een oogenblik tot u zal brengen.
BEETS.
5. Dreigend blik op 't aardrijk neder.
't Rood der ondergaande zon.
DA COSTA.
6. Het koeltje ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans,
Of joeg met luchte vlerk de golfjes om zich henen.
BILDERDIJK.
7. Zachtkens wiegt de berk zijn kruin;
Fluistrend staan de popeldreven,
Als hij vroolijk aan komt zweven,
Langs het scheemrig duin.
STARING.

8. De beek des tijds moet blijven stroomen,
Zoolang haar loop niet is volbracht.
VAN ALPHEN.
9. Daar rijst het tintlend starrenheir,
En de aarde zwijgt verbaasd.
VAN ALPHEN.
10. 'k Ben Lenoor'; maar bloei en bos
Zijn, gelijk mijn staat, geweken.
O, de rozen van 't geluk
Wist verdriet zoo ras te bleeken!
STARING.
11. Mijn handvol kranke heidebloemen
Zal ras na mij vergaan.
STARING.
12. God blijve uw schild! Uw paden richte Hij,
Het dreigend en het lokkend kwaad voorbij.
STARING.
13. O, Heldre bron van levend nat,
Ontvloeit uw diepe kwellen!
Hoe licht de grond, hoe blinkt het pad,
Bevochtigd door uw wellen!
Wat geurt de lucht van lieflijkheid,
Waar gij uw frissche droppels spreidt,
En knop en bloem doet zwellen.
HEIJE.
14. De dag verwisselt zijn gewaden,
Voor 't zwarte kleed des nachts.
BELLAMY.
15. Gewis, hem was de ontfrefbre borst
Met zevendubbel staal beslagen,
Die 't eerst zijn kiel den golven wagen,
Zich zelf der kiel betrouwen dorst.
BILDERDIJK.
16. Zie, hoe 't hemelnat
Weer bloesem, kelk en blad
Verfrist, verkwikt en drenkt,
En kracht en leven schenkt.
BILDERDIJK.
17. In hof en boomgaard strooit hij ¹⁾ bloesem
Als sneeuw, op pruim en perelaar,
En op den perzik rozerooden,
Te vroeg licht voor 't herlevend jaar.
VAN HALL.

¹⁾ Maart.

18. De vorsch, die tot de keel toe plaste in 't nat,
Riep tot de muis, die om een dropje bad:
„Gaf ik aan duizend, die dus smeeken,
Mij zou op 't laatst zelf vocht ontbreken.”

WELLEKENS.

19. Als elk nog in de veeren ligt,
Is hij ¹⁾ al op, en doet zijn plicht.

GOEVERNEUR.

20. Wie bestijgt de blauwe bergen
Op dat houten waterpaard,
Met een brieschend zweet omstoven,
En ontplooit den kriegsstandaard?

BILDERDIJK.

¹⁾ De haan.
